MEMORIALUL REVOLUŢIEI 16 - 22 DECEMBRIE 1989

CENTRUL NAŢIONAL DE DOCUMENTARE, CERCETARE ŞI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE REVOLUŢIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989

MEMORIAL 1989

Buletin ştiinţific şi de informare

Nr.1/2007
Timişoara

Colegiul de redacţie:

Redactor responsabil: Miodrag Milin

Secretar de redacţie: Doina Magheţi

Redactori: Adina Hornea

Adrian Kali

Liza Kratochwill

Gino Rado

Tehnoredactare: Gino Rado

Coperta 1 : Traian Abruda

Coperta 4 : Gino Rado

© Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 Timişoara
Strada Emanoil Ungureanu nr. 8, cod 300079, Timişoara
Tel./Fax: 0256 294936, E-mail: asocmemrev@clicknet.ro

CUPRINS

Miodrag Milin, *Gânduri la început de drum*.....
Repere cronologice.....
Florin Medeleţ , *Parfum de epocă*.....

INSTITUŢIE ŞI MESAJ

I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolit al Banatului, *Rog pe bunul Dumnezeu să ne ajute să contribuim la susţinerea Memorialului*.....
Iosif Costinaş , *În Decembrie 1989, Timişoara a fost aproape şase zile*.....
Traian Orban, *Totul a început pe patul de spital de la Ortopedie*.....
Adrian Iorgulescu, *Memorialul este un loc în care meditǎm*.....
Gheorghe Ciuhandu, *Memorialul este un loc de referinţă pentru Timişoara*.....
Constantin Ostaficiuc, *România s-a născut din nou aici, la Timişoara*.....

MĂRTURII NEALTERATE

Dictatorul şi represiunea.....
Radiografia masacrului.....
Masacrul din Calea Girocului (I).....
Interviu cu generalul Dan Voinea, magistrat militar.....
Pălăria lui tata era plină de fragmente de craniu.....
Atunci am văzut un om împuşcat în cap.....
Paul avea pistol-mitralieră cu pat rabatabil.....
Acel maior, Paul, şi ofiţerii cu care înainta pe jos trăgeau în oameni.....
Nu recunosc învinuirile care mi se aduc.....
Interese militare excepţionale.....
Gust de cenuşă.....
Timişoara - rasă de pe hartă?!.....
Împuşcat la 12 ani pentru... „terorism”?!.....
Evocare din Braşov.....

AUDIATUR ALTERA PARS

Arma noastră a fost întotdeauna informaţia, nu kalaşnikovul.....

OPINII ŞI ATITUDINI

Doina Magheţi, *Graniţa ca un coşmar*.....
Academician Camil Mureşan, *Neconvenţional despre 1989*.....
Ioan Haţegan, *Este un caz unic*.....
Daniel Vighi, *De ce n-ar fi susţinuţi şi vânătorii de criminali?!*.....
Ioan Bânciu, *Încerc un sentiment de uitare*.....
Adrian Kali, *Revoluţia între dileme şi amăgiri*.....

MEMORIA REZISTENŢEI

Memorialul Revoluţiei de la Jena la Gera via Teistungen (Adina Hornea)……
Memorialul de la Kreisau (Kržižowa) (Adina Hornea)

BIBLIOTECA REVOLUŢIEI

Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. „Alegerile" din 1946*, Centrul de Istorie a Românilor „Constantin C. Giurescu" , RAO, Bucureşti, [2007], 380 pag. (Miodrag Milin).....
Gegenwart der Vergangenheit. Die politische Aktualitat historischer Erinnerungen in Mitteleuropa (Prezentul trecutului. Actualitatea politică a rememorării istorice în Europa centrală), editori Julian Panche, Gereon Schuch, Malte Brosig, Rafal Kocot, Axel Olearius, Piotr Stankiewicz, Baden-Baden, Societatea editurilor Nomos, 2007, 234 pag. (Bogdan Murgescu).....
17 după 16, Artpress, Timişoara, 2006, 120 pag. (Radu Ardelean).....
De ce trebuie condamnat comunismul? Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, volumul I, [Bucureşti], 2006, 320 pag. (Gino Rado).....
„*Clio 1989*", Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, an I, nr. 1-2, Bucureşti, 2005, 288 pag. (Adrian Kali)…….....
Mihaela Sitariu, *Oaza de libertate. Timişoara, 30 octombrie 1956*, Polirom, Bucureşti – Iaşi, 2004, 214 pag. (Adina Hornea).....
Vom Wert der Freiheit (Despre valoarea libertăţii), TLSTU, Erfurt, 11/2004, 220 pag. (Adina Hornea).....

Revoluţia din Decembrie 1989 în istoriografia română şi străină (Bibliografia selectivă 1990-2005), (Stelian Mândruţ).....

Content

Miodrag Milin, *Thoughts, at the beginning of the way* ……..……
Cronological marks …….

Florin Medelet, *Epoch scent* ……

INSTITUTE AND MESSAGE

I.P.S. Nicolae Corneanu, the Metropolitan Bishop of Banat, *I pray the Good Lord to help us to contribute for supporting the Memorial*…….....

Iosif Costinaş *In December 1989, Timisoara was almost six day alone*….....

Traian Orban, *All began at the Orthopedic Hospital's bed* ……

Adrian Iorgulescu, *The Memorial is a meditation place* ..……..
Gheorghe Ciuhandu, *The Memorial is a reference place for Timisoara*……
Costantin Ostaficiuc, *Romania was born, again, hear, at Timisoara*…….

UNCHANGEABLE TESTIMONIES

The dictator and the repression ……..
The radiography of the massacre……
The massacre of Girocului Way (I)……
Interview with general Dan Voinea, military magistrate (Liza Kratochwill……...
Father's hat was full of skull fragments……..
Then I saw a man shooted in had…….
Paul was having an automatic gun with folding butt…….
That major, Paul, and his officers with whom he was forward by down (on the ground) they were shooting in people…….
I do not recognize the accuses accounted to me……..
Exceptional military interests……..
Ash taste……...
Timisoara raced from the map ?! (Liza Kratochwill).....
Shooted at 12 years for <terrorism>?! (Liza Kratochwill)……..
Evocation from Brasov ……...

AUDIATUR ALTERA PARS

Our gun was always the information, not the kalasnikov……...
OPINIONS AND ATTITUDES

Doina Magheţi, *The frontier like a nightmare* ……
The academician Camil Mureşanu, *Unconventional about 1989*……...
Ioan Haţegan, *It's an unique case*……...
Daniel Vighi, *Why should'nt be supported also the criminals hunters ?!*.....
Ioan Bânciu, *I try an oblivion sentiment* ……
Adrian Kali, *The revolution between dilemmas and disappoints*……

THE MEMORY OF THE RESISTANCE
The Revolution Memory from Jena to Gera via Teistungen, The Memorial from Kreisan (Krzizowa), (Adina Hornea)……...

REVOLUTION'S LIBRARY
Dinu C. Giurescu, *The forgery man. The elects from 1946, The History Center of Romanians',* Constantin C. Giurescu, RAO, Bucharest, 2007, 380 pag. (Miodrag Milin)……...
The present of the past. The present politic of the historical rememory in Central Europe. Publishers – Julian Panke, Gereon Schuch, Matte Brosig, Rafal Koeot, Axel Obarius, Piotr Stankicwicz, Baden-Baden, Nomos Publishers Society, 2007, 234 p. (Bogdan Murgescu)……..
Why must be condemned the communism? The Year of Institute's Investigation of Communism Criminals in Romania, The Institute for Investigation the Communism Murders in Romania, volume I, Bucharest, 2006, 320 pag. (Gino Rado)……
Gheorghe Secheşan, *17 after 16*, Artpress, Timisoara, 2006, 120 pag. (Radu Ardelean)…….
Clio 1989, The Institute of the Romanian Revolution from December 1989 (I), nr.1-2, Bucharest, 2005, 288 pag. (Adrian Kali)…….
Mihaela Sitariu, *The oasis of freedom. Timisoara, October 30, 1956*, Publisher – Polirom, Bucharest-Iasi, 2004, 214pag. (Adina Hornea)……
About liberty's value, Publisher – TLSTV, Erfurt, 11/2004, 220 pag. (Adina Hornea)……
The Revolution from December 1989 in romanian and serbian historygraphy (The selective bibliography 1990/2005), Stelian Mândruţ.....

Inhaltsangabe

Miodrag milin, Gedanken am Beginn des Wegs.....
Chronologische repere.....

Florin Medelet, Epochenparfüm.....

INSTITUTION UND MESSAGE

Sein Hochwürden Nicolae Corneanu, Metropolit des Banats, Ich bete zu Gott, der Gute, uns zu helfen, zur Unterschützung des Memorials beizutragen.....

Iosif Costinas, In Dezember 1989 war Temeswar fast sechs Tage allein.....
Traian Orban, Alles begann auf dem Bett des Krankenhauses von Orthopedie.....
Adrian Iorgulescu, Das Memorial ist eine stätte, wo man nachdenkt.....
Gheorghe ciuhandu, Das Memorial ist ein sehenswürdiger Ort für Temeswar.....
Constantin Ostaficiuc, Rumänien entstand wieder hier, in Temeswar.....

UNVERFÄLSCHTE BEWEISE

Der diktator und die Repression.....
Die Radiographie des Massakers.....
Das Massaker von girocului weg.....
Interview mit dem General Dan Voinea, Militärrichter.....
Der hut des Vaters war voll mit Stücken von hirnschädel.....
Damals sah ich ein Mann, der im Kopf geschossen wurde.....
Paul hatte Pistolemaschinengewehr mit klappbarem Gewehrkolben.....
Jener Major, Paul, und die Offiziere, mit denen er vorrückte, schossen gegen die Menschen.....
Ich gestehe nicht die Anschuldigungen, die man mir bringt.....
Ausserordentliche Militärinteresse.....
Aschengeschmack.....
Temeswar – hinweggefegt von der Landkarte.....
Geschossen mit 12 Jahren für Terrorismus.....
Wachrufen von Kronstadt.....

AUDIATUR ALTERA PARS

Unsere Waffe war immer die Information, nicht der Kalashnikow.....

MEINUNGEN UND HALTUNGEN

Doina Magheti, Die Grenze wie ein Angsttraum.....
Akademiker Camil Muresanu, Neconventional über 1989.....
Ioan Hategan, Es ist ein unvergleichlicher Kasus.....
Daniel vighi, warum würdet nicht auch die Jäger der Mörderer unterstützt.....
Ioan Banicu, ich werde von einem Gefühl des Vergessens ergriffen.....
Adrian Kali, Revolution zwischen Dilemmas und Täuschungen.....

GEDÄCHTNIS DES WIDERSTANDS

Memorial der Revolution von Jena bis Gera durch Teistungen (Adina Hornea).....

BIBLIOTHEK DER REVOLUTION

Dinu c. Giurescu, Die Fälscher. „Die Wahlen“ von 1946, Zentrum der Geschichte des Rumänen „Constantin C. Giurescu“, RAO, Bucureöti, [2007], 380 pag. (Miodrag Milin).....
„Clio 1989”, Institut der Rumţnischen Revolution von Dezember 1989, 1. Jahr, Nr. 1-2, Bikarest, 2005, 288 Seiten. (Adrian Kali).....
Warum muss man den komunismus verurteilen Jahrbuch des Nachforschungsinstituts der Verbrechen des Komunismus in rumţnien, Nachforschungsinstitut der Verbrechen des Komunismus in rumţnien, Band I, [Bukarest], 2006, 320 Seiten. (Gino Rado).....

Revolution von Dezember 1989 in der rumänischen und ausländischen Historiographie (Selektibe Bibliographie 1990 2005), Stelian Mandruţă.....

***Moto*:** *„Într-o revoluţie nu este important dacă eşti puternic sau dacă eşti slab, nu este important dacă armata se află de partea ta sau împotriva ta, important este dacă sensul timpului, sensul istoriei se află de partea ta.”*

Ana Blandiana

Gânduri la început de drum

În scurta, dar bogata în evenimente existenţă pe care a parcurs-o, ***Memorialul Revoluţiei*** *atinge, iată, un important prag, al autodefinirii editoriale, printr-un periodic ştiinţific şi de informare; o voce de informare despre* ***istoria noastră recentă****, despre aspiraţiile spre libertate şi democraţie reală din societatea românească, puternic tarată încă de umbrele răului totalitar.*

Trăim în convingerea că menirea noastră este să punem umărul la eliberarea românilor de frică; de frica de a gândi şi a trăi liber. Cel mai bun remediu împotriva acestor spaime trecute (şi coşmaruri prezente) este să dăm frâu liber adevărurilor noastre timişorene şi româneşti, până de curând oprite, mutilate sau distorsionate sub imperiul unor comenzi străine de justiţia socială.

Dimensiunea reuşitei noastre vor fi mărturiile şi textele, gândite şi rostite, spre a ne elibera de prejudecăţi şi spaime, cu seninătate şi încredere în democraţia civilizată.

Miodrag Milin

REPERE CRONOLOGICE

Clădirea care găzduieşte Memorialul Revoluţiei are 259 de ani. În 1748, zidurile adăposteau un han cu pivniţă de vinuri. În 1938 casa devine Cafeneaua „Spieluhr", iar în anul 1945 ea se transformă în spaţiu locativ. Imobilul este naţionalizat în 1950. 1989 este anul în care locatarii sunt evacuaţi din pricina degradării imobilului. Societatea caritabilă „Hilfe für Rumänien" preia clădirea în 1992, dar renunţă cu un an mai târziu la orice plan de consolidare, datorită costurilor mari (2 milioane DM). În 1998, se atribuie Memorialului etajul I al clădirii (prin Hotărârea Consiliului Local nr. 62/31.03 din 1998, pe o perioadă de 99 ani). Memorialul este declarat, în anul 2000, prin Ordonanţa nr. 46 a Guvernului României, *ansamblu de interes naţional*. Spaţiile de la parterul clădirii se retrocedează proprietarilor (2004). În baza Legii 247 din 2005, proprietarii revendică toată clădirea.

Starea de fapt: în justiţie, nerezolvată încă (2007).

Parfum de epocă: o cafenea interbelică într-o casă timişoreană din veacul al XVIII-lea

„În veacul al XVIII-lea, Timişoara a fost remodelată, primind, în interiorul cartierului Cetate, actuala înfăţişare cu străzi drepte, bine articulate. Între zidurile cetăţii de cărămidă, ridicate de austrieci între 1723 şi 1769, a existat loc pentru plasarea a 150 de clădiri, dintre care o parte aveau caracter militar, altele caracter oficial-administrativ, o parte erau clădiri ale cetăţenilor oraşului, care, la 1781, a devenit oraş liber regesc.

Pe una dintre străzile nou-croite, care, pe vremea aceea nu aveau nume şi din 1773 erau iluminate cu lămpi de ulei, s-a înălţat prin anii 1749-1758 clădirea de pe actuala stradă Emanoil Ungureanu nr. 9, unde se află sediul Memorialului Revoluţiei 16-22 decembrie 1989 din Timişoara. La etajul clădirii a fost locuinţa unor proprietari care, în secolul al XIX-lea, deschiseseră la parterul clădirii cârciuma „Le Palatin", cu vinuri proprii şi bucătărie, dacă nu rafinată, cel puţin gustoasă... Cetatea Timişoarei număra în acea vreme circa 4.000 de locuitori civili, vieţuind între zidurile sale alături de garnizoana militară...

În perioada interbelică, cafeneaua „Spieluhr”, de la parterul clădirii, a cunoscut un succes deosebit printre intelectualii şi artiştii Timişoarei, fiind locul preferat de întâlnire, a multora dintre ei. Compozitorii: Sabin Drăgoi, Nicolae Ursu, Vasile Ijac, Iosif Velceanu; actori, cum au fost: Nae Dumitriu, Titus Lapteş – refugiaţi după 1940 la Timişoara cu Teatrul Naţional din Cluj, după ce la 1940, prin Dictatul de la Viena, o parte din Ardeal a fost dată de Hitler şi Mussolini Ungariei – erau adesea, la prânz sau seara, aşezaţi la mesele cafenelei, plasată aproape de Conservatorul de Muzică al oraşului (azi Şcoala Populară de Artă), care funcţiona pe aceeaşi stradă. Lor li se adăugau funcţionarii culturali ai Primăriei şi Prefecturii, aflate şi ele în apropiere, cum vor fi fost scriitorul Virgil Birou, Traian Birăescu, dar şi directorul Muzeului Banatului, Ioachim Miloia, care, pe lângă studiile de istoria artei, era şi un talentat pictor de biserici. Nu lipseau din sălile cafenelei scriitorii vremii: Dorian Grozdan, Franyó Zóltán, Ion Stoia Udrea, Grigore Popiţi, Bugariu, Ţeicu, Gheorghe Atanasiu şi alţii. Mulţi dintre pictorii şi sculptorii Timişoarei îşi aveau atelierele în mansardele caselor din împrejurimi. Catul Bogdan, Romul Ladea, Iuliu Podlipny, Aurel Ciupe, Ştefan Gomboşiu, Anastasie Demian şi mulţi alţii îşi beau adesea paharul cu vin sau ceaşca de cafea la mesele de la „Spieluhr”. Tot aici, inevitabil, poposeau personalităţile culturale din ţară, aflate în trecere prin Timişoara, cum au fost: Ion Minulescu, Claudia Milian, prozatorul Ionel Teodoreanu, Radu R. Rosetti sau Al. Cazaban. Aceştia şi mulţi alţi intelectuali ai oraşului se întâlneau în această „Capşă” a Timişoarei, a cărei viaţă s-a încheiat odată cu instaurarea în România a dictaturii comuniste.”

Florin Medeleţ

INSTITUŢIE ŞI MESAJ

„Rog pe bunul Dumnezeu să ne ajute să contribuim la susţinerea Memorialului.”

„Ceea ce a făcut domnul doctor Traian Orban, organizând Memorialul Revoluţiei**,** este o acţiune deosebită pentru oraşul Timişoara şi pentru ţara întreagă. Se ştie ce a însemnat revoluţia, ce au însemnat timişorenii, cei care au pornit revoluţia, ce a însemnat jertfa şi sacrificiul lor. De aceea, a întreprinde ceva pentru a întreţine memoria Revoluţiei e un lucru deosebit, care merită toată consideraţia noastră, a românilor de pretutindeni. Personal, sunt deosebit de recunoscător lui Dumnezeu, care i-a dat domnului doctor Orban puterea de a iniţia acţiunea pe care a întreprins-o şi cred că merită toată consideraţia. În acelaşi timp, cred că întreaga ţară trebuie să fie recunoscătoare. Trebuie cu toţii să avem dorinţa de a susţine cu toate puterile şi cu tot ce avem mai bun Memorialul Revoluţiei.

Personal, sunt alături de tot ceea ce se leagă de Memorialul Revoluţiei şi rog pe bunul Dumnezeu să ne ajute tuturor să contribuim la susţinerea Centrului. Cred că este necesar să se meargă înainte şi să nu fie blocată această iniţiativă. În ceea ce mă priveşte, aş dori să pot şi eu contribui în acest sens cu îndemnul meu, cu sprijinul meu, al Bisericii, al Mitropoliei Banatului. Este spre folosul întregului nostru popor, dar şi spre memoria celor care şi-au dat viaţa, pentru ca acum noi, cei care trăim, să putem beneficia de tot ceea ce s-a întreprins atunci, în zilele revoluţiei. Să-l sprijinim pe domnul doctor Orban şi Memorialul Revoluţiei, pentru a păstra întreaga clădire, inclusiv partea unde se găseşte acea capelă. Am vrea ca acea capelă şi toată clădirea, aşa cum este ea amenajată acum, să poată fi menţinută cu tot ceea ce există acolo. Şi monumentele care s-au ridicat în memoria Revoluţiei. Ele aduc aminte tuturor oamenilor, tuturor românilor, şi nu numai lor, de ceea ce s-a petrecut atunci, în Decembrie 1989.”

I.P.S. Nicolae Corneanu, mitropolit al Banatului

„În Decembrie 1989, Timişoara a fost aproape şase zile singură”

„Să nu uităm: în Decembrie 1989, Timişoara a fost aproape şase zile singură. Dar formidabila sete de libertate a timişorenilor a învins sentimentul apăsător iscat de o asemenea nemaitrăită singurătate. Aceeaşi nemărginită sete de libertate a biruit, în bună măsură, frica. Teama cuibărită, decenii de-a rândul, în minţile şi în sufletele noastre.

Atunci ne-am mântuit de frică.

O miraculoasă solidaritate a luat locul ezitărilor, apatiei şi laşităţii. Disperarea s-a metamorfozat în curaj. Curaj dus până la uitarea de sine.

Atunci am devenit temerari.

„Noi suntem poporul!”, scandau demonstranţii. Un slogan în aparenţă banal, dar încărcat cu o adâncă semnificaţie. Pentru că el exprima momentul trezirii unei conştiinţe colective ce părea condamnată la o fără de sfârşit letargie.

Atunci am redevenit oameni întrergi. Şi cât de bucuroşi eram!

Se spune că ploaia de vară din dimineaţa zilei de 18 decembrie a fost semn dumnezeiesc. Se mai spune că unii dintre oamenii acestui oraş, care uitaseră să-şi facă cruce, din acea dimineaţă au reînceput să se închine.

Atunci Timişoara a avut un Dumnezeu al ei.

Acum, acel Decembrie ni se pare atât de îndepărtat, de parcă s-ar fi petrecut într-o altă existenţă a noastră. Îndepărtat, însă nu înceţoşat. Fiecare păstrăm în memorie, cu destulă limpezime, câte ceva din ceea ce am trăit atunci.”

Iosif Costinaş

„Totul a început pe patul de spital de la Ortopedie”

„ Acest locaş care a devenit Centru Naţional de Documentare, Cercetare şi Informare Publică despre Revoluţia Română din Decembrie 1989 este deja ceva care nu-mi mai aparţine. Nu-i mai aparţine nici Memorialului, aparţine Timişoarei, aparţine Banatului, aparţine României. De-aci responsabilitatea extraordinară pe care ne-am asumat-o. Am angajat specialişti istorici, operatori, traducători, scriitori, care să pună în valoare materialele, pentru ca apoi să le publicăm.

Totul a început pe patul de spital de la Ortopedie, când mă rugam la Dumnezeu să scăpăm… Nu ştiam ce curs va lua Revoluţia, istoria. Am fost salvat, trimis la Viena, unde nu mi s-a amputat piciorul, ci dimpotrivă, mi-a fost operat, reabilitat. Debutul în mintea mea s-a produs prin păstrarea primelor scrisori de la prieteni, micile colete cu frânturi de ziare, fotografii, apoi cărţi expediate mie la Viena. Am reuşit astfel să adun două valize de materiale. Deci totul a pornit de la două valize…

Reîntors la «Asociaţia 17 decembrie», am considerat că este util să adunăm mărturii. Au fost multe probleme, mulţi s-au opus, chiar dintre victime, chiar dintre răniţi, chiar din conducerea «Asociaţiei 17 decembrie», care nu vedeau cu ochi buni importanţa obţinerii unor mărturii pentru a reconstitui evenimentul, pentru a reconstitui, de fapt, crima. Aceasta n-am făcut-o singur. Insistând la Parchet am obţinut multe documente: înregistrări video-audio, colecţii de fotografii, colecţii de ziare din ţară. Am venit din străinătate cu materiale apărute acolo. Totul a luat amploare, eu nepunând în faţă dorinţa de a scrie şi de a mă erija în cercetător, ci rămânînd doar un păstrător al acestor valori ale Revoluţiei.

Trenul în care ne aflăm merge bine – zic eu, iar dacă am primi un sprijin substanţial din partea instituţiilor abilitate, în ceea ce priveşte cercetarea şi arhivarea documentelor, a dosarelor revoluţiei, s-ar putea afla mult mai multe despre adevărurile Revoluţiei.”

Traian Orban, preşedintele Asociaţiei Memorialul Revoluţiei

„Memorialul este un loc în care meditǎm”

„Este un Memorial care dă o dimensiune asupra realităţilor trăite de timişoreni în 1989, este încărcat de o anumită tensiune a acestor evenimente şi a sacrificiului celor care au luptat aici în Timişoara, pentru idealurile schimbării sistemului comunist. Cred, în egală măsură, că Memorialul este un loc în care meditǎm şi ne întoarcem cu recunoştinţă şi neuitare spre cei care au plătit cu sânge pentru credinţa lor. În egală măsură, este un loc deschis tinerilor şi care trebuie să ne dea de gândit. Să nu repete greşelile trecutului. Pentru noi, cei care am trăit aceste evenimente, trebuie să vă spun că şi eu sunt unul dintre cei care în 21 decembrie am fost la Bucureşti, la Teatrul Naţional, şi toţi spuneam atunci, la Bucureşti**:** ‚Ieri în Timişoara, mâine-n toată ţara!”. Ei bine, pentru noi, cei care am trăit aceste evenimente, ele sunt deja partea memoriei noastre. Pentru cei tineri însă trebuie să fie partea viitorului lor. Din acest punct de vedere, cred că Memorialul este locul în care aceşti tineri, copiii pot să înţeleagă mai bine nişte realităţi.

În al doilea rând, Memorialul este şi beneficiarul unor obiecte care au valoare în sine, fie că vorbim despre obiecte de artă plastică, fie că vorbim despre icoane, fie că vorbim despre alte obiecte, ele au şi o valoare documentară, istorică, dar şi o valoare artistică şi cred că trebuie continuat cu achiziţia de obiecte de acest fel. Chiar i-am spus domnului preşedinte că ar fi de dorit să-l pun în legătură cu cei de la Bucureşti, care au organizat o expoziţie pe care am vernisat-o chiar eu la Muzeul Naţional de Istorie, dedicată ‚Epocii de Aur’, unde au fost expuse foarte multe obiecte cu mare impact, şi vizual, şi sensibil, legat de perioada respectivă. Cred că aceste schimburi trebuie să se facă.

Cred că este de datoria ministerului să sprijine toate instituţiile care adăpostesc, la rându-le, comori şi valori istorice. În egală măsură, pe lângă contribuţia pe care o are ministerul, mi se pare firesc ca şi implicarea autorităţilor locale – care sunt administratorii acestor instituţii – să fie de o manieră mai fermă.

În ceea ce priveşte situaţia sediului, am discutat şi ieri cu primarul, cu prefectul, există mai multe căi de acţiune, n-aş vrea acum să le dezvălui, dar pot să spun că, dat fiind că este o clădire de patrimoniu, într-o zonă protejată, legea obligă eventualul proprietar, după retrocedare, să păstreze trei ani destinaţia clădirii şi apoi să facă o solicitare de preemţiune statului român. Statul român este reprezentat de Ministerul Culturii şi Cultelor sau, dacă acesta îşi exercită dreptul de preemţiune, în baza unei negocieri cu

proprietarul, atunci el poate să lase manifestarea dreptului de preemţiune autorităţii locale. Din acest punct de vedere, eu cred că nu există un pericol iminent de pierdere a acestui sediu.

În ce priveşte cercetarea, eu cred că trebuie adâncite lucrurile; dincolo de aspectul strict documentaristic, eu cred că aici, în perspectivă, ar trebui să se facă nişte studii de sinteză: în privinţa istoriei comunismului, în privinţa modului în care diferite autorităţi ale statului au funcţionat sau n-au funcţionat vizavi de ceea ce înseamnă un sistem dictatorial, vizavi de ceea ce înseamnă modul în care un lider absolutist, dictatorial, cu un sistem care dă posibilitatea manifestării cultului personalităţii, poate degenera şi care sunt consecinţele asupra naţiunilor. Deci cred că, într-o perspectivă oarecare, rolul şi locul documentariştilor este să strângă cât mai multe materiale. Sunt totuşi 18 ani de la Revoluţie şi va trebui să ne gândim cum a fost posibil ca 45 de ani să suportăm – două generaţii de români – opresiunea comunistă?! Şi de ce a trebuit ca noi, românii, să plătim cu sânge acest lucru? Este marea întrebare care cred că ne frământă pe toţi. Pentru că nicăieri în fostul lagăr socialist n-au murit oameni, s-au făcut revoluţii mai de catifea... eu ştiu... mai... în orice caz, în urma unor discuţii, a unui schimb de putere. În România, din cauza sistemului opresiv – iată, sunt peste 1100 de oameni care şi-au dat viaţa în Revoluţie şi cred că acest lucru trebuie să ne preocupe."

Adrian Iorgulescu, ministrul Culturii şi Cultelor, Timişoara, 13 aprilie 2007

„Memorialul este un element de referinţă pentru Timişoara”

„Memorialul Revoluţiei este un element de referinţă pentru Timişoara. În acest spirit şi municipalitatea din Timişoara, începând din anii ’90, la finele anilor ’90, a atribuit sediul din Strada Emanoil Ungureanu nr. 8 Memorialului, unde am şi făcut investiţii, tocmai pentru a avea ca bază de pornire această instituţie. Prin Hotărâre de Guvern, ea ar trebui să fie echivalată cu Memorialul de la Sighet sau cu alte instituţii care reprezintă istoria noastră din vremea comunismului. Eu cred că este o chestiune extrem de importantă pentru Timişoara: pentru că, realmente, Timişoara a fost oraşul unde, în Decembrie 1989, a izbucnit revolta anticomunistă, care după aceea s-a transformat, la scară naţională, într-o mişcare împotriva regimului de-atunci. Trebuie să fim mândri de acest lucru!

Din păcate, constat, în ultima vreme, că diverse interese mercantile şi imobiliare atentează la acest sediu. Vreau să spun tuturor că noi, Primăria, susţinem fără rezerve prezenţa Memorialului Timişoara, inclusiv în aceste procese pe care le avem de câţiva ani de zile, şi mă bucur că, dincolo de aceste situaţii conflictuale în instanţă, doriţi să aşezaţi Memorialul şi pe o parte ştiinţifică, pe o parte de comunicare. Este foarte important, pentru că, din păcate, tânăra generaţie – şi acestea sunt observaţii personale desprinse în ultima vreme, nu prea mai ştie ce s-a întâmplat în Decembrie 1989, chiar în Timişoara.

Ceea ce trebuie să facem este să ne străduim să menţinem Memorialul în clădirea în care se află. Şi vreau să vă spun că unul din punctele noastre de susţinere a acestui Memorial derivă din faptul că cei care revendică imobilul, dat fiind caracterul istoric al acestui imobil, trebuiau să facă apel la dreptul de preemţiune al statului român, prin Consiliul Local, ceea ce n-au făcut. Şi-atunci noi avem pretenţia de la aceşti oameni ca, în primul rând, să ne facă o ofertă şi, poate, pe buget local să cumpărăm clădirea. Sau să răscumpărăm clădirea, ca să păstrăm acolo instituţia. Altfel va fi foarte greu să găsim alte locaţii. Eu cred că trebuie luptat s-o păstrăm acolo.”

Gheorghe Ciuhandu, primarul Timişoarei

„România s-a născut din nou aici, în Timişoara”

„Din câte am înţeles eu, până la această fază, Instanţa a dat câştig de cauză persoanei care a revendicat clădirea respectivă. Nu ştiu cum poate să evolueze situaţia în instanţă, eu ştiu doar atâta: că nu mi s-a solicitat dreptul de preemţiune; pentru că, în condiţiile în care mi se solicita dreptul de preemţiune, îl supuneam aprobării plenului Consiliului Judeţean, în eventualitatea ca această clădire în care se găseşte Memorialul Revoluţiei să o cumpărăm, să fie adusă în patrimoniul Consiliului Judeţean Timiş.

Pe de altă parte, i-am propus domnului doctor Orban să o transformăm într-o secţie a Muzeului Banatului, pentru că este normal ca Muzeul Banatului să aibă şi o perioadă contemporană, şi ce poate fi mai contemporan cu Timişoara decât Revoluţia din Decembrie 1989? Eu acolo văd amplasarea acestei activităţi. Rămâne ca lucrurile să evolueze şi, funcţie de această evoluţie şi, bineînţeles, decizia Instanţei, să vedem ce decizii se pot lua pe viitor.

După părerea mea, Memorialul singur nu poate să reuşească şi să facă cunoscut populaţiei României adevărul despre Decembrie 1989 din Timişoara, în mod special, pentru că posibilitatea de informare este, după părerea mea, relativ scăzută, ţinând cont şi de posibilităţile financiare de promovare. Lumea, în acest moment, trăieşte cu o mulţime de probleme cotidiene, tineretul nici nu-şi mai aduce-aminte, probabil – cei născuţi după 1989 nici atât, de ceea ce s-a-ntâmplat în Decembrie 1989. Este un mare păcat! Eu am spus întotdeauna şi consider că România s-a născut din nou aici, la Timişoara, în Decembrie 1989. Aici s-a născut această – dacă vreţi – Românie contemporană, această Românie pe care noi o vrem din ce în ce mai modernă şi mai democrată. Sigur, n-am ajuns încă la acel deziderat pe care l-am visat în Decembrie 1989, mai e mult de mers pe drumul acesta, dar, oricum, momentul începutului s-a întâmplat în Decembrie 1989. Eu, când am făcut propunerea ca Memorialul să intre sub aripa Muzeului Banatului, dacă nu se poate aşa, fiind acum Centru de Cercetare, într-un parteneriat cu Muzeul Banatului, mă gândeam tocmai la ideea de a promova, prin intermediul Muzeului Banatului, respectiv al Consiliului Judeţean Timiş, un parteneriat vizavi de promovarea informaţiilor pe care le deţine la ora actuală Memorialul Revoluţiei şi care sunt obligatorii – dacă vreţi – ca *informaţii de interes obligatoriu pentru toţi cetăţenii României*, zic eu*, din această nouă Românie.”*

Constantin Ostaficiuc, preşedintele C.J. Timiş

Dictatorul şi represiunea

Nicolae Ceauşescu*: - ...într-o oră trebuie restabilită complet liniştea în Timişoara. Te rog, chemaţi-i şi daţi-le ordin! Şi când sunt, mi-i daţi şi mie să vorbesc cu ei la telefon! Nu se poate una ca asta! Ai înţeles?*
Ion Coman*: - Vă raportez, tovarăşe Ceauşescu! Capul a trei coloane intră acum în Timişoara. Am trimis aceşti ofiţeri acolo, pentru a le întâmpina şi dirija în centrul oraşului. Raportez încă o dată, am ordonat să se tragă foc.*
Nicolae Ceauşescu*: - Comandantul Diviziei din Timişoara unde e? Tovarăşe Coman, comandantul Diviziei din Timişoara unde e?*
Ion Coman*: - Raportez, comandantul Diviziei este la Divizie, tovarăşe Ceauşescu!*
Nicolae Ceauşescu*: - Ordonaţi să fie, împreună cu voi, la locul de comandă! Şi locul de comandă este Comitetul Judeţean al Partidului. Ăsta e punctul de comandă!*
Ion Coman*: - Am înţeles, tovarăşe secretar-general!*
Nicolae Ceauşescu*: - Coman, generalii care au venit din Bucureşti, şeful Statului Major, ministrul adjunct şi ceilalţi unde sunt?*
Ion Coman*: - Vă raportez că acuma am vorbit cu ei, pentru a merge la Divizie, să vedem cele trei coloane. După aceea am chemat aici pe şeful Securităţii, pe şeful Miliţiei, care acuma este lângă mine şi organizăm aşa cum aţi ordonat!*
Nicolae Ceauşescu*: - Coman, acţionezi în numele meu şi preiei comanda şi-mi raportezi din 15 în 15 minute cum se desfăşoară problemele! Toţi îi chemi şi le dai ordin să execute! Toate unităţile militare sunt în stare de alarmă şi au în această situaţie şi armamentul de luptă, de dotare de luptă; înseamnă inclusiv muniţia. Nu pleacă nicăieri fără muniţie de luptă! Dacă s-a înţeles bine, la Timişoara! Dacă sunt prezenţi, să-mi răspundă: primul-secretar, care îndeplineşte şi calitatea de comandant al judeţului şi tovarăşul Coman, dacă sunt prezenţi ofiţerii acolo.*
Radu Bălan*: - Să trăiţi, tovarăşe secretar general, Bălan la aparat. Sunt cu tovarăşul Coman şi am luat măsuri pentru executarea dispoziţiunilor, ordinului pe care l-aţi dat dumneavoastră.*

Nicolae Ceauşescu*: - Am întrebat dacă ofiţerii sunt în sală!*
Ion Coman*: - Vă raportez, tovarăşe Ceauşescu, Coman la aparat. Nu sunt în sală, sunt la Divizie şi organizăm ceea ce aţi ordonat dumneavoastră. A început să se tragă deja.*

(Teleconferinţa din 17 decembrie 1989 – fragmente)

Nicolae Ceauşescu: - *Mă adresez în această seară întregului popor al patriei noastre socialiste, în legătură cu evenimentele grave care-au avut loc în ultimele zile la Timişoara. Populaţia din Timişoara cunoaşte şi a văzut toate aceste distrugeri de tip fascist care au avut loc. În aceste împrejurări grave, în seara de 17 decembrie, fiind atacate, unităţile militare au răspuns prin focuri de avertisment împotriva celor care au continuat să acţioneze împotriva unităţilor militare şi instituţiilor de stat şi politice. Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi cuceririle socialismului.*

*(*Jurnal TV, 20 decembrie 1989)

Radiografia masacrului

O voce **:**
„ …Asta a fost o tragedie… inumani au fost aşa cum au tras… ”

Ofiţer superior MApN:
„Această Revoluţie este primită cadou şi mulţi nu o-nţeleg, mulţi nu-nţeleg ce s-a-ntâmplat cu-adevărat în acest oraş. Pentru că s-au întâmplat nişte *masacre extraordinare*. Fiindcă lupte nu se pot numi. Fiindcă luptele se dau cu arme cel puţin egale. În data de 17 au fost masacre. Şi-n locul acesta, şi-n Calea Girocului, şi-n Calea Lipovei, şi-n centrul oraşului, la Catedrală. Dacă acuma se face o greşeală, nu ne va ierta istoria niciodată. Noi trebuie să fim cu ei. A fost acel moment extraordinar, momentul de apropiere a demonstranţilor de cordoanele de militari care, bineînţeles, aveau muniţie, aveau armamentul încărcat, a fost un moment de o tensiune extraordinară, se apropia pas cu pas. Deci demonstranţii au… la un moment dat, s-au oprit. Deci făceau un pas, ca să se convingă dacă se va trage sau nu se va trage în ei. Şi-n momentul în care s-a dat ordin şi-am spus: *„Încet, înapoi, înapoi!”*. Deci până-n momentul în care primul militar a făcut pasul înapoi. Parcă era o veşnicie. În momentul ăla au înţeles demonstranţii că armata e de partea poporului, că a trecut de partea lor, că nu are cu ei nimic. Ăsta a fost momentul extraordinar, dacă vreţi. Când soldaţii ăia din cordon, soldatul ăla a făcut pasul înapoi, iar demonstranţii au făcut pasul spre el. În momentul ăla au strigat: *„Armata e cu noi!”*.

Tânăr îndoliat:
“Cred că aceşti oameni care şi-au jertfit viaţa nu au murit cu-adevărat, ei sunt printre noi. Nu ştiu… Asta iar nu puteţi să înţelegeţi…”

Ofiţer inferior MApN:
“În ziua de 16 decembrie, era o zi la fel ca asta, cu un cer senin, foarte cald. Parcă ceva te îmbia să ieşi afară din casă, şi numai simpla curiozitate m-a făcut să-mi arunc privirea asupra grupului de oameni care era în faţa casei lui Tőkés László. N-a fost o noutate, de câteva zile oamenii erau acolo, nu au făcut scandal, nu au făcut gălăgie, dimpotrivă, ştiam că era vorba despre enoriaşi care se împotriveau în legătură cu o mutare a lui Tőkés. Atât ştiam la ora respectivă.”

Tânără îndoliată:
“Nimeni nu ştia nimic, decât faptul că ne-am trezit toţi acolo, la un loc, scandând lozinci împreună, ne-am trezit toţi la un loc, poate ne-am trezit din acea ameţeală în care am zăcut 20, 25, poate chiar 30 de ani. Ne-am trezit scandând lozinci, ne-am trezit cu o forţă extraordinară în noi, cel puţin eu, simţeam o forţă care trebuia să răbufnească, să emane.”

Cetăţean:
“Am avut pentru moment senzaţia că s-a revărsat Dunărea. Un puhoi imens de oameni, în marea lor majoritate tineri, venea dinspre Operă, scandând*: Jos Ceauşescu, Jos comunismul!, Români, veniţi cu noi!, Nu fiţi laşi!, Nu vă fie frică!.”*

Cetăţean:
“În prima linie, cei mai curajoşi erau copiii. Erau copii de 5, 6, 9 ani. Urmau femeile. Erau şi femei gravide. Erau oamenii care nu mai aveau ce pierde. Decât o viaţă. Ştiam că printre noi sunt şi securişti. În civil, deghizaţi, strigau şi ei cu noi, dar ne înregistrau. Dar eram fericiţi şi deja strigând: *Jos Ceauşescu!,* deja eram convinşi că el a căzut.”

Văduvă:
„Trecând înspre Catedrală, poate la 5-6 metri, un alt om a căzut. Atunci am realizat cu adevărat că, totuşi, se trage de undeva, cu amortizor.”

Altă voce:
„Pe podul de la Maria, apăruseră deja grupe de militari cu scuturi, cu căşti. După un timp, şi-au făcut apariţia maşini ale pompierilor, care au încercat cu jeturi de apă să împrăştie această mulţime de nemulţumiţi. Evident că au fost numai încercări, pentru că nu am putut fi împrăştiaţi.”

Voce:
„O mulţime furioasă, încolţită şi colţoasă...”

Altă voce:
„Urlam în toate părţile: *Braşovul ne paşte!* Ne-au filmat, am văzut chiar cum ne filmau. Ne-au filmat şi-n Maria (Piaţa – n.n.), au filmat şi aici.”

Bânciu Ioan, participant la R evoluţie (B.I.):
„Pe toate străzile laterale veneau mii de soldaţi. În situaţia asta, oamenii, când au văzut că sunt înconjuraţi de armată, cu baionetele veneau spre noi, au început să fugă care-ncotro, care pe unde-a putut. La urmă, când au rămas puţini acolo, au atacat soldaţii şi, au fost chiar cazuri când au băgat baioneta. Am văzut, la urmă de tot, un tânăr era plin de sânge, era străpuns cu baioneta... Nu cred că a mai scăpat, cred că a murit, nu ştiu sigur."

Martor ocular:
„Atunci când ne-au dispersat, cei care au fost buni de fugă au fugit, dar au mai rămas pe treptele consiliului acei neatenţi sau aceia care n-au mai putut să se retragă şi i-a costat viaţa."

Ofiţer:
„Am văzut alte zone unde se spărsese, unde se dăduse foc, deci începuse acţiunea de distrugere... să ia amploare mult mai mare. Am ajuns la unitate, le-am comunicat colegilor ceea ce este în oraş şi că lucrurile sunt deosebit de serioase şi că noi nu avem... nu ştiu ce se-ntâmplă cu noi, că pe noi ne amestecă într-un lucru deosebit de murdar, de urât."

Ofiţer:
„Cred că scoaterea armatei în stradă a fost determinată şi de alţi factori, şi anume neputinţa organelor locale ale miliţiei de-atunci şi ale securităţii de a face faţă fenomenului. Probabil că şi-au dat seama de amploare, probabil că şi-au dat seama că e o scânteie care se va aprinde, deci mai apare o vâlvătaie uriaşă."

Voce de cadru MApN**:**
„Într-adevăr, cu groază, mă preocupa o-ntrebare*: dacă vom fi puşi sau nu să tragem în popor?*

Voce de participant:
„...o ură, un curaj dement din partea tinerilor, chiar şi oameni mai în vârstă, mai cumpătaţi, care trebuiau să deie dovadă de raţiune, au sărit pe TAB, au început să deie cu bâte, cu pumnii. Nu mi-am putut imagina, într-adevăr, curajul omenesc, de-a dreptul dement, încât cu mâinile goale să ataci un mastodont de oţel."

Iosif Costinaş, ziarist, decedat (I.C.):
„Şi mi-am luat scurta din cui, din cuier, şi am coborât. Dar poarta era închisă. Militarii o închiseseră şi erau în faţa porţii. Şi beau şampanie şi mâncau biscuiţi. Unul dintre ei, după ce a terminat sticla cu şampanie, a aruncat-o în mijlocul drumului şi a tras o înjurătură... care se referea la viaţă, dar aşa... cu mare amărăciune..."

Văduvă:
„... ei ne-au ameninţat să ne liniştim, altfel vor fi obligaţi să tragă în noi. La care noi am zis că nu e posibil. *Voi sunteţi armata, armata ţării, armata noastră! Voi trebuie să fiţi cu noi! Nu se poate să trageţi în noi, e imposibil să trageţi în noi! Voi sunteţi poate copiii noştri, poate fraţii noştri! Noi suntem, din demonstranţi, poate părinţii voştri!* Şi-atunci a izbucnit aşa lozinca: *Armata e cu noi! Armata e cu noi! Voi sunteţi copiii noştri!*

Ion Monoran, ziarist, revoluţionar, decedat (I.M.):
„Am văzut câţiva soldaţi, dar şi un, nu mai ştiu, subofiţer sau ofiţer, în orice caz, care a început să tragă în plin în mulţime."

Femeie îndoliată:
„Parcă n-a fost românul nostru, a fost ceva duşman, de a tras în noi... Nu ne-am dat seama ca tocmai românul nostru să tragă în noi! Da, armata a fost cu noi, dar primele zile a fost armata împotriva noastră."

Voce de revoluţionar:
„Am rămas surprinşi, nu ne-am dat seama că pot să tragă în oameni, nu credeam aşa ceva. El a luat-o în faţa noastră, la vreo cinci-şase metri, s-a auzit o împuşcătură şi a căzut. Şi în timpul ăsta încă mai trăgeau spre el, deci pe lângă el mai zburau gloanţele. L-am pus pe targă, l-am băgat în salvare şi am plecat cu el la Judeţean (Spitalul Judeţean – n.n.). Pe la Catedrală, pe-acolo, era foarte multă lume adunată în jurul Catedralei şi urlau, strigau, fugeau. Şi se-auzeau împuşcături pe-acolo."

Revoluţionar:
„Auzeam numai şuierând gloanţele fierbinţi pe lângă urechi şi le vedeam scânteind în caldarâm şi-i vedeam pe cei din faţă cum pică. De fapt au picat şi din spatele meu."

Rănit:
Înapoi, că trag!; noi când ne-am întors, ultima comandă aşa a fost: *Trageţi la picioare!* Care reuşea să mai scape scăpa, pe mine m-o lovit în piciorul drept..."

Alt rănit:
„Noi ne-am apropiat, ne-am apropiat, ne-o lăsat până când am intrat în linie dreaptă. La un moment dat, a început să se tragă. Am auzit focuri de armă. M-am uitat în stânga, dreapta, n-o căzut nimeni jos. Am prins curaj, că am zis că nu se trage, se trage cu cartuşe de manevră. Imediat, în fracţiunea următoare, s-a tras, am văzut scântei în asfalt şi tot atunci am simţit o lovitură..."

Rănită**:**
„După câteva momente, am privit şi, în momentul în care să mă-ntorc, am auzit că vine o maşină, din care a început să se tragă. Eu am răcnit. M-am dus sus în cameră, m-am pus jos pe podea, pentru că eram plină de sânge. Fetiţa dormea în camera cealaltă..."

Văduvă:
„În jur de ora 10:00 a apărut un TAB şi în spatele TAB-ului un pluton de militari de la securitate. Studenţii din cămine au început să-i huiduiască, deci era normal, într-un fel, să-i huiduiască, pentru că se ştia că măcelul care a fost făcut în oraş a fost făcut şi cu participarea lor. Şi i-au huiduit pe aceştia. TAB-ul a trecut şi a apărut din spate plutonul ăsta. Şi-atunci plutonul a deschis foc. S-au aruncat pe jos şi, în momentul când s-au ridicat, după ce a părăsit plutonul strada, spre Giroc, am văzut că trei au rămas jos. Nu s-au mai ridicat."

Revoluţionar:
„Am văzut atunci printre noi doi inşi care erau împuşcaţi: unul în ambele picioare, şi unul într-un singur picior."

Ofiţer superior:
„În momentul în care am văzut aceste împuşcături, am simţit că lucrurile iau o turnură cu totul şi cu totul nefirească, că lucrurile sunt deosebit de serioase. Se trage. Ne-am gândit că lucrurile au luat o turnură deosebit de urâtă pentru noi, că nu avem ce să căutăm acolo, că ne-am amestecat într-o chestiune care nu ne aparţine, că armata, de fapt, este murdărită, pângărită *(în imaginile surprinse live, cerul Timişoarei este spintecat de un elicopter chiar deasupra Catedralei n.n.)* deci, ca misiune." (*la sol se văd imagini terifiante pe câmpul de luptă al Timişoarei, în chiar spaţiul din faţa Catedralei. Se trage în oameni! n.n.)*

Alt revoluţionar:
„Nu ne gândeam la frică. Nici nu aveam timp să ne gândim la frică. Atâta bucurie era în oameni! Se striga din toate puterile, toţi oamenii strigau. Erau foarte puţini oameni mai în vârstă, care stăteau pe marginea străzii, bine îmbrăcaţi, se uitau la noi aşa şi zâmbeau aşa, sarcastic... Cred că nu-şi dădeau seama de evenimentul care se întâmpla la acea oră."

I.B.:
„Mi-aduc bine aminte că soţia, cu puţin timp înainte de a ajunge acolo, mi-a zis: *Nelule, mie-mi creşte inima când văd ce se-ntâmplă aici!*

Femeie revoluţionar**:**

„La vreo 500 de metri în faţa noastră ne aşteptau soldaţii. Un tanc era pe pod, iar soldaţii erau cam trei rânduri a câte 10-15. Ne-am luat de braţ şi-am început să cântăm *Deşteaptă-te, române!*

Rănit:
„Eram deja vreo 2.000-3.000 de oameni, când am ajuns la o distanţă de 30-40 de metri de ei. Atât am mai văzut: foc din ţeava armei. Nu s-a somat, nu s-a tras foc de avertisment, absolut nimica. Am picat din prima rafală. Atât am reuşit să văd: foc din ţeavă de armă."

Rănit:
„...şi acolo o dat ordin să tragă în noi ca-n... câini. Or tras, până n-o mai rămas nimeni în picioare."

Alt revoluţionar:
„În momentul ăla... oameni care au făcut armata au strigat: *Toată lumea la pământ!* Primele rânduri, 10-15 rânduri care au fost în faţă, au fost la pământ... De gloanţe, nu că s-au aruncat din proprie iniţiativă."

Rănit:
„...când s-a tras în noi, eu am fost lovit de cinci gloanţe, iar nevastă-mea a rămas în picioare, nedându-şi seama ce s-a-ntâmplat. A crezut că s-a tras cu gloanţe oarbe."

I.B.:
„S-a tras în manifestanţi din două direcţii, din faţă, unde erau soldaţii, şi din lateral, din partea ailaltă, deci de după Bega, deci eram pe lângă Bega noi. Mulţi dintre ei, printre care şi soţia, n-au apucat să se-ntoarcă cu spatele, dar, totuşi, au fost loviţi în spate."

Văduvă:
„În acea ploaie de gloanţe au căzut foarte mulţi oameni. Mi-amintesc bine că fata de lângă mine, în faţă, tocmai în faţa coloanei, cu cei trei studenţi care erau cu drapelul în mână, mi-amintesc bine că acea fată a căzut în stânga mea. Şi în momentul în care a căzut, străpunsă de gloanţe, m-am aplecat s-o ridic. Şi când m-am aplecat s-o ridic, atunci am fost străpunsă şi eu de două gloanţe."

Rănită:
„Au căzut foarte mulţi atunci în jurul meu. Pe mine m-au împuşcat în spate.”

Revoluţionar:
„Unde te uitai pe jos, numai morţi, numai sânge, numai vaiete... Nu mai ştiu... un adevărat măcel... război...”

Rănit:
„Atunci a fost rafala asta, a durat 20 de secunde, nu mai mult. S-a oprit, nu s-a mai tras, am cules răniţii...”

I.B.:
„Am strigat după ajutor, după ce s-a oprit masacrul, când n-au mai tras; unii dintre tinerii care, iniţial, au luat-o la fugă, s-au întors înapoi, ca să ajute răniţii şi decedaţii, să-i ia de-acolo.”

Altă rănită:
„Am ajuns la Spitalul Judeţean cu un Oltcit, o maşină particulară. Am fost patru răniţi. Soţia unuia dintre răniţi a venit sus pe maşină până la Spitalul Judeţean. Doi au murit. A fost o femeie împuşcată în cap şi un bărbat în gură. Cei doi au murit, iar eu, cu încă un bărbat care a avut cinci gloanţe în el am scăpat. Noi doi.”

Alt revoluţionar:
„...dar când am văzut împuşcăturile şi când am văzut cărând aceşti oameni, mi-am pus întrebarea: *Se va sfârşi vreodată?* Şi n-am ştiut ce răspuns să dau acestui lucru. Că nu-mi venea să cred ceea ce am văzut eu acolo. Prima dată nu mi-a venit să cred, după aia am realizat că au început să tragă.”

Vlaic Dumitru, revoluţionar (V.D.) (ulterior s-a sinucis prin spânzurare):
„În momentul ăla s-a deschis foc asupra noastră.”

Tomesc Ioan, rănit:
„Atât am văzut, că primul rând o început să pice jos. Picau aşa, unul după altul. Atunci am văzut că lângă mine o picat şi fata, lovită în cap, în tâmplă, atunci m-am aplecat, să văd ce-i cu ea. În momentul ăla, când m-am aplecat, m-a prins şi pe mine, în partea dreaptă. M-au împuşcat. Atunci mi-am dat

seama că-i cartuş adevărat. M-am târât până lângă cofetărie, am luat un băieţel în jur la vreo 10 ani şi zic: *Nene, trage-mă că vine ăsta şi mă calcă cu TAB-ul!* TAB-ul o început să treacă peste, cum împuşca, aşa şi trecea."

V.D.:
„Am fost rănit prima dată în piciorul drept. M-am retras spre intrarea unui bloc. Când am ajuns la uşă, să pun mâna pe uşă, în momentul când am vrut să păşesc înăuntru, în momentul ăla am simţit că am fost împuşcat în spate."

Revoluţionar**:**
În Giroc este măcel, zice. *De ce? Cărăm de-acolo cu nemiluita.*

T.I.:
„O fost două salvări şi doi civili n-au vrut să lase doctorii, că or zis că noi suntem morţi. În momentul ăla, am făcut cu mâna eu şi încă un băiat. Şi doctorul: *Vedeţi că încă nu sunt morţi, trebuie să mă duc să-i salvez. Lasă, că ăia sunt criminali! Păi,* zice, *am jurat credinţa de doctor şi trebuie să mă duc să-l salvez. Eu îl salvez, şi dumneata îl judeci, dacă e criminal.* Şi în momentul ăla cordonul de militari s-o mai înmuiat şi-atunci au intrat imediat două salvări şi ne-au luat pe toţi. Au luat o femeie, pe mine şi încă un băieţel, o fată."
Revoluţionar:
„Dar în seara aia a fost o treabă îngrozitoare. Deci Calea Girocului a fost ocupată de TAB-uri şi toată noaptea s-a tras."

Ofiţer:
„În momentul în care am plecat spre Girocului, fiecare militar avea asupra lui două încărcătoare cu câte 30 de cartuşe. M-am gândit că o să tragem, atunci eram convins că o să tragem, dar în momentul în care ar fi vrut să pună mâna pe arme. Însă, din punctul meu de vedere, nu era altă soluţie. În momentul în care cineva ar fi încercat să pună mâna pe arme sau să vină atât de aproape de militari, încât să vină să ia arma, muniţia, totul s-ar fi transformat într-un măcel. Şi de partea armatei, dar şi de cealaltă parte."

Revoluţionar:
„...şi zic: *Cum? Păi, or tras în casa scărilor! Or intrat şi-or început să tragă în casa scărilor şi în ziduri. Trăgeau, fugeau după ei şi trăgeau după ei.* Şi

zic: „*Bine, domnule, dar cine, totuşi , aşa...*” Zice: *„Erau îmbrăcaţi în civil!”*

V.D.:
„Deci ei au continuat să ne urmărească. Au venit după noi, au văzut scările unde au intrat manifestanţii, unde au intrat oameni. Şi au venit paralel cu blocul şi au tras continuu. Şi au tras foc automat, nu foc cu foc. Foc automat.”

B.I.:
„S-a tras încontinuu, fără oprire, deci fără oprire. Încontinuu rafale, rafale, rafale. Până în jurul orei 3:00. Când, deodată, s-au oprit. Şi chiar m-am mirat, cum brusc se opreşte. Se opreşte şi nu mai trag deloc. După care a durat cam cinci minute şi a venit o ploaie cu fulgere şi trăznete, deşi era în decembrie, care a împrăştiat demonstranţii, probabil care a făcut şi armata să se mai retragă.”

Femeie îndoliată:
„...după ce au ieşit de la lucru, au fost la Catedrală. Au împuşcat pe cineva dintre ei. Şi Marius s-a întors înapoi, ca să-l ridice pe care a fost împuşcat şi, între timp, l-au împuşcat şi pe el. A rămas acolo peste trupul celui pe care a vrut să-l ridice... Asta este toată durerea şi tot necazul care... au murit cum au murit şi cred că au murit degeaba!”

Şofer pe ambulanţă:
„Când am auzit treaba că Timişoara trebuie rasă de pe faţa pământului, de pe hartă, în momentul ăla, pur şi simplu, mie mi-a venit, am zis că las maşina, pun mâna, îi dau la unul în cap şi-i iau arma. Fierbeam în mine, nu mai puteam!”

Alt şofer pe ambulanţă:
„ Împuşcături, urlete, vaiete. Eu, de exemplu, cum am fost în Piaţa Traian, acolo mi-au fost doi bolnavi, ziceau alţii „*Mai sunt aici vreo patru sau cinci morţi.”*. Eu zic: *„Nu, luăm bolnavii care se mai pot salva. Morţii, mai târziu.”*

Şofer pe ambulanţă:

„Am adus trei oameni: unul mort, într-adevăr, şi doi împuşcaţi, dintre care un copil de 17 ani care avea... aici nu pot să-mi explic chestia asta: cum a avut acel copil maţele ieşite în afară? Pe copil l-am pus pe targă, şi copilul zicea către mine: *„Nene, nu vreau să mor!”* Zic: *„Măi, băiete, n-ai cum să mori!”, „Nene, nu vreau să mor!”* Ştiu că i-am băgat maţele eu şi l-am prins cu cearceaful, l-am strâns cu cearceaful. Zice: „*Nene, nu vreau să mor!” „Nenea şofer, nu vreau să mor!*” Tot îmi spunea în maşină aşa. Zic: *„Lasă, mă băiete, că nu mori, mă! Că ştii că iarba rea nu piere...*” După care bărbatul ăla din spate zice: *„Dar nici Timişoara nu va pieri!”*

Şofer pe ambulanţă:
„Noi eram îngroziţi de ceea ce vedeam. Treceam prin gloanţe, cum s-ar zice, că şuierau gloanţele pe lângă noi. Eram, pur şi simplu, îngroziţi. La o cursă pe care o efectuam şi o aduceam aici la Judeţean (spital – n.n.), începeam, să tremurăm, şi eu, şi medicul, şi toţi. Dar trebuia să plecăm în celelalte curse, trebuia... adică ne-am dat seama că numai noi putem să luăm bolnavii, altcineva nu poate.”

Asistentă pe ambulanţă:
„Credeam că aceşti indivizi au un Dumnezeu şi că lasă salvările în pace. În zilele următoare au fost salvări în care s-a tras.”

Şofer pe ambulanţă:
„Înainte de a ajunge pe stradă, militarii m-au oprit: *„Nu vă băgaţi, că aici se trage fest!”* Întreb şi eu un militar*: „Cine? De unde se trage?” „Domnule, nu ştim nici noi, că a trecut pe lângă mine glonţul.”*

Alt cadru militar MApN:
„În 18 încă mai mergeau telefoanele. Am reuşit să vorbesc cu părinţii mei şi mi-au zis – auziseră la *Europa liberă*, la *Vocea Americii* despre evenimentele care se-ntâmplă în Timişoara –, şi mi-au zis: *„Să nu omori oameni! Să nu tragi!”*

Ofiţer superior MApN:
„Nefiind anunţată vreo agresiune de vreun fel în care ar trebui să intervină forţele armate, executarea acestui indicativ, prima dată în viaţa mea un indicativ real de alarmă de luptă, ca militar vorbind, m-a... m-a, pur şi simplu, îngrozit.”

Alt cadru MApN:
„Propriu-zis nu ştiam de cine ne apărăm, cum ne apărăm, ce trebuie să facem, cum intervenim.”

Ofiţer inferior MApN:
„Armata era dezorientată, era dezorientată. Era un inamic pe care noi nu-l aveam nici măcar într-un vis, coşmar. Aşa, să ştii că eşti pus în faţa propriului tău popor, ca să-l ţii sub ameninţarea armelor.”

Maior Dan Surdu, (D.S.)decedat:
„Era din transportor blindat, motorul oprit, deci nu să zic că era poluată sonor atmosfera, să nu se audă, a spus clar: *„Se trage şi se curăţă totul în plin!”*

Ofiţer inferior MApN:
„ ...focuri de avertisment... din discuţiile cu colegii, am auzit că, în diferite locuri, au executat... chiar dânşii au relatat şi au rămas surprinşi: când executau foc de avertisment, vedeau în faţa lor, la 50-100 de metri, cum cădeau din rândurile demonstranţilor.”

Alt ofiţer superior MApN:
„Au fost foarte mulţi îmbrăcaţi în haine militare. Deci au fost infiltraţi, iar noi ne-am trezit, efectiv, cu ei între noi, fără să ne dăm seama cine sunt, ce vor.”

D.S.:
„Spre două-trei dimineaţa s-au apropiat de noi doi indivizi, care, bineînţeles, au fost şi raportaţi, îmbrăcaţi civil, cu mâna dreaptă bandajată (parcă-i văd şi-acuma) şi s-au adresat la cel mai mare-n grad. Şi am întrebat: *„Ce-i cu dumneavoastră pe-aici?”* Şi-au scos legitimaţiile de securitate, nu prea au fost mulţumiţi, se vedea după mutra lor, şi i-am întrebat ce-i cu mâinile bandajate. În bandaj era pistolul 7,65 *Carpaţi*.”

Medic:
„În ziua de 17 decembrie, dimineaţa, la orele 7:30, am intrat în gardă. În jur de 12:00 s-a prezentat la mine cineva din securitate (mi-a spus), să se intereseze dacă există un căpitan şi un plutonier internaţi la noi şi dispăruţi

în cursul nopţii de 16 către 17. Am căutat, nu existau nici la Internări, nici la prezentare, dar, printre altele, l-am întrebat dacă este liniște în oraş. Mi-a spus: *Momentan e liniște, dar, începând cam pe la ora două-două jumătate, va începe circul.* Ce a fost acel circ am văzut ulterior."

Alt medic:
„...şi celelalte secţii de Chirurgie, Chirurgie generală, chiar Urologia, văzând şi auzind ce se-ntâmplă în oraş, şi-au pregătit sălile de operaţie şi au adus personalul de-acasă."

Medic:
„Pe la două fără 20 am primit primul rănit, împuşcat în faţa Casei Armatei în gambă, cu fractură deschisă de gambă, pe care l-am dus la sală. Când au început să treacă tancurile pe Calea Giroculuí, către centru, la un sfert de oră, mi-a venit o femeie decedată, călcată de TAB."

Alt medic:
„...sigur că da, noi suntem obişnuiţi cu moartea, nu moartea ne-a şocat, ci faptul că a fost împuşcat. Prezenta o plagă cranio-cerebrală prin împuşcare. Acesta a fost primul caz. Dar, după cinci-zece minute, când au venit din nou salvările şi-au descărcat 10-15 oameni împuşcaţi şi când peste zece minute, din nou, au apărut 20 de oameni împuşcaţi, atunci ne-a apucat groaza. Nu mai înţelegeam ce se-ntâmplă, nu-nţelegeam până când o să se mai tragă în oameni. Se auzeau focuri foarte aproape de spital, aveam impresia, uneori, că se trage în curtea spitalului."

Personal medical femeie:
„... nu-mi puteam închipui, nu puteam să-mi imaginez ce-nseamnă războiul, am văzut filme, dar, oricum, se vedea... să trăieşti asemenea momente nu-i uşor! Plângeam, nici nu ştiam ce să fac."

Alt personal medical femeie:
„Colega era foarte speriată. Îmi povestea, în mare, ce s-a-ntâmplat şi ce s-a întâmplat, mai ales, în oraş, nu ştiu dacă a durat un sfert de oră şi au început să vină salvările, una după alta, şi maşini particulare cu o grămadă de răniţi, de morţi. N-am apucat să-i scriu pe toţi, pentru că mulţi mi-au scăpat, eram singură, ei veneau câte 10-15 deodată. Mulţi dintre ei erau răniţi, erau morţi, sângele, pe jos, curgea ca şi când ai arunca apă cu găleata."

O voce:
„Ce-am văzut în Urgenţă, acolo, a-ntrecut toate închipuirile. Erau şi copii de 14 ani, 15 ani, împuşcaţi. Erau şi oameni în vârstă împuşcaţi.”

Medic:
„Un inginer a adus atunci şapte răniţi. Şi sus, pe portbagaj, a adus. Era impresionant, fiindcă unii erau aşa de grav răniţi că, la o jumătate de oră după ce stăteau, decedau. Eu ştiu dacă şi pe front, undeva într-o zonă, într-un spital de campanie, se pot concentra într-un timp atât de scurt un număr aşa de mare de răniţi şi de morţi, cum o fost în ziua de 17, aici, între orele 7:00 (19:00 n.n.) şi (24:00 n.n.) 12:00? Au fost găsiţi, de exemplu, cu leziuni abdominale, cu intestine care pluteau în interiorul abdomenului, distruse, sfârtecate, ficat rupt, intestin gros, intestin subţire rupt în totalitate, care plutea în masa abdominală, în cavitatea abdominală. Deci ar fi de remarcat faptul că leziunile pe care le-am tratat noi au fost leziuni foarte grave. Provocate în scop clar ucigaş. Cu gloanţe care explodau la ieşire din corpul omului. Pe măsură ce se întuneca, rănile creşteau de la gambă, coapsă, mergeau către abdomen, torace şi cap. În jur de ora cinci-şase, ni s-au dat dispoziţii să nu mai luăm bolnavii şi răniţii. Senzaţia noastră era că Revoluţia va reuşi, că răsturnarea dictaturii este iminentă. Era perioada când era plecat Ceauşescu şi când toţi cei de la Bucureşti, din şefii de la securitate, erau prezenţi, majoritatea, la Timişoara. În noaptea de 17 către 18, au mişunat pe-aici. Nici n-am avut timp să-i văd cine sunt şi care. Fiindcă activitatea era aşa de intensă, că nu ne permitea să vedem ce mai este în jur”.

Alt medic în sala de operaţie:
„Erau persoane civile, înarmate, care circulau, care erau pe toate etajele, ştiam că sunt la centrală, la director, peste tot, pe toate etajele. Erau prin curte, prin jur. Îi vedeam. Deci aceste persoane înarmate. Şi soldatul a apărut după aceea, din trupele de securitate, dar şi civili. Civili înarmaţi.”

Medic:
„În realitate, cum aveam să aflăm ulterior, aceste trupe erau plasate aici, pentru a nu permite populaţiei civile să vină să-şi ridice morţii de la morga Spitalului Judeţean.”

Alt medic:
„La morgă, unde m-am dus să văd care e numărul morţilor, şi cu o stare de emoţie, fiindcă căutam dacă nu cumva e şi fiul meu, erau toţi puşi ca sardelele. Jos, fiindcă nu aveam unde, şi pe culoar, şi în anticamera aceea de la morgă, şi pe mese, peste tot."

Personal medical femeie:
„...pe la două, două şi ceva noaptea... ne-am uitat pe geam... cară morţii de la morgă... Ne-am trecut una pe alta, era întuneric aici, la noi în bloc operator... stinse toate luminile... şi am venit chiar aici, la geamul ăsta şi la celălalt, şi ne-am uitat afară. Afară era o izotermă, era aşezată paralel cu spitalul, pe aleea asta care se vede de-aici, şi am văzut patru persoane, care cărau ceva în saci, în pungi de nylon. Sigur că au fost cadavrele de care spune toată lumea că s-au furat în noaptea respectivă."

Profesor doctor Nicola Trăilă (N.T.):
„Bolnavii internaţi, începând din 17, care continuau să fie-n spital, au fost supuşi, în această perioadă, unor interogatorii. Era atunci, în rândul acestor accidentaţi, o stare de tensiune şi de groază la gândul că, după ce vor scăpa de spital, vor fi împuşcaţi din nou. Mortal de data asta! Şi-atunci, parte din aceşti oameni nenorociţi chiar au evitat să spună adevărul. Sărmanii oameni au participat la evenimente, dar de teama răzbunării ulterioare a securităţii, a miliţiei, evitau să spună cum au ajuns acolo."

Un bătrân îndoliat:
„În spital au fost unii dintre medici în strictă legătură cu asasinii, mai precis, cu securiştii."

Tânăr:
„Când am venit înapoi, ne-am spus... nu ne-a venit să credem, ne-am spus: „*Cum, când la spital ne-au spus că nu-i nimic grav, că scapă, mai aveau o împuşcătură în cap, în frunte, chiar aici, în mijlocul frunţii, chiar între ochi."*

N.T.:
„Eu nu cred că suntem un popor de oameni ucigaşi, dar aceşti indivizi care-au săvârşit acele fapte nu mai pot să fie consideraţi oameni."

(Arhiva Memorialului Revoluţiei, Timişoara, **Fond documentar**, *Filmoteca, fragmente*)

Masacrul din Calea Girocului (I)

Interviu cu generalul Dan Voinea, magistrat militar

Reporter: *Domnule general, care au fost cele mai dificile momente în alcătuirea dosarelor Revoluţiei?*
Dan Voinea: - Dificultatea alcătuirii acestor dosare a constat, în primul rând, în faptul că procurorul militar munceşte singur în aceste dosare. Nu este ajutat de nicio altă instituţie pentru clarificare, decât în măsura în care el solicită nişte informaţii pe care, după aceea, trebuie să le verifice, să vadă dacă sunt corecte sau nu. Deci această activitate deosebit de complexă, care s-a desfăşurat în timp destul de îndelungat, a presupus mult efort din partea noastră. (...) De exemplu, în cazul Timişoara, operaţiunile de alcătuire a acestui dosar complex au presupus, în primul rând, identificarea victimelor (şi aici aş vrea să-i mulţumesc domnului doctor Orban, care a fost singurul în măsură să ne dea o listă completă a victimelor din acea perioadă în Timişoara). Tot pentru identificarea victimelor, am luat situaţiile de la toate spitalele, de la toate dispensarele, de la toate policlinicile din teritoriu, din oraş, şi chiar de la dispensarele de întreprinderi unde, în acele zile, s-au putut duce oameni pentru a li se acorda primele îngrijiri. Am luat acele situaţii, pentru că nu toţi cei împuşcaţi sau cei vătămaţi corporal au fost internaţi. Deci nu erau de-ajuns foile de observaţie. Şi, ca să avem o imagine clară şi exactă a victimelor, a trebuit să recurgem la asta. A fost o muncă extrem de grea. Să cauţi în arhivele şi în registrele de internări de-atunci, pe urmă să ajungi să-i identifici, să-i găseşti pe oamenii respectivi. După aceea, a trebuit să facem o deplasare cu fiecare victimă în teren, pentru a se stabili locul în care a fost împuşcată fiecare victimă, poziţia în care se afla. S-au făcut fotografii, pentru a se stabili direcţia din care s-a tras, s-a făcut o schiţă a locului respectiv, s-au identificat eventualii martori care au văzut cum s-a întâmplat rănirea victimei. După aceea, a trebuit să luăm de la fiecare unitate militară implicată în eveniment registrul istoric, de-asemenea, să luăm jurnalul acţiunilor de luptă, să luăm evidenţa ordinelor care s-au dat, şi

asta a însemnat o altă activitate complexă şi destul de... de delicată şi vă daţi seama că nu toţi au cooperat la această activitate...
Reporter: - *Să trecem la cazul Paul Vasile. Ce conţine acest dosar şi care sunt dificultăţile?*
Dan Voinea: - Este un dosar care priveşte opt victime (doi morţi şi şase răniţi), care sunt victime pentru care răspunde generalul Paul Vasile. Este un dosar gata, care stă din cauza singurului fapt că nu s-a făcut, până în prezent, expertiza psihiatrică a acestui învinuit. Noi am trimis Institutului Medico-Legal ordonanţa de efectuare a expertizei medico-legale, iar generalul Paul, sub diverse motive, pretexte, şi eu ştiu ce alte relaţii are dânsul, permanent a refuzat să se prezinte acolo. Eu nu pot să-i forţez pe cei de la Institutul Medico-Legal, pentru că n-am voie să fac presiuni acolo.
Reporter: - *Dar cine ar putea să facă presiuni acolo?*
Dan Voinea: - Nu trebuie să facă nimeni presiuni. Dosarul acesta (Calea Giroculuі – n.n.), în mod paradoxal, deşi este gata (şi e demonstrată acolo vinovăţia generalului Paul Vasile), stă din cauza unei expertize medico-legale care, dintr-un motiv sau altul, întârzie să ajungă la noi, ca s-o punem la dosar. Eu nu am competenţă şi nici nu trebuie să fac presiuni asupra medicilor legişti, să m-amestec în munca lor, însă acolo se găseşte Ordonanţa noastră, prin care sunt rugaţi să facă această expertiză psihiatrică; este obligatoriu să o punem la dosar. Acest general Paul Vasile a găsit mereu pretexte ca să se sustragă verificării de la Institutul Medico-Legal, ba că e bolnav, ba că este în concediu, ba că e plecat din ţară şi, în felul ăsta, s-a pierdut foarte mult timp şi s-a întârziat trimiterea dosarului la instanţă.
Reporter: - *La noi, la Centru, se prezintă foarte multe rude ale acestor martiri. Există o declaraţie în arhiva noastră a locotenentului major* ***Cristea Maricel****, o informaţie referitoare la ce s-a petrecut în 17 Decembrie, în Calea Giroculuі:*
„Declaraţie / Subsemnatul lt. maj. Cristea Maricel, declar următoarele / În ziua de 17 decembrie 1989, în jurul orei 12:00, am fost alarmat prin agent personal şi m-am prezentat la unitate/ La unitate am luat la cunoştinţă că este alarmă de luptă şi că trebuie să ne deplasăm spre Timişoara/ În jurul orei 16:30-17:00, am plecat spre Timişoara, în coloană de luptă cu muniţie de război în maşinile de luptă/ În jurul orei 18:30-19:30, am ajuns la Comandamentul Diviziei, unde împreună cu mr. Paul Vasile ne-am prezentat la comandantul Diviziei/ În biroul comandantului Diviziei era generalul-colonel Guşe Ştefan şi generalul-maior Chiţac Mihai/ Generalul Guşe Ştefan a ordonat mr. Paul V. să se deplaseze cu mijloacele pe care le

are la dispoziţie pe Calea Girocului, pentru a recuceri 5 tancuri care au fost imobilizate de către cetăţeni şi care aveau muniţie de artilerie la bord şi care poate exploda/ Generalul Guşe a ordonat cucerirea acestor tancuri cu orice preţ, */să se tragă, la nevoie/* În jurul orei 21:00, am ajuns în Calea Girocului, la intersecţia cu Strada Mureş; nu s-a putut trece mai departe, de-a lungul Căii Girocului, deoarece pe Calea Girocului, la intersecţia cu Str. Lidia, erau nişte panouri mari şi un şanţ care blocau drumul/ Comandantul a ordonat să se ia un dispozitiv de apărare în semicerc, în jurul celor două TAB-uri/ În jurul nostru, pe Strada Mureş şi pe Calea Girocului, erau în jur de 300 de persoane care huiduiau/ La un moment dat, această mulţime de oameni s-a apropiat de dispozitivul de militari, moment când s-a deschis foc. Din mulţime, un cetăţean nu s-a mai ridicat de jos, iar alţi 2 sau 3 au fost uşor răniţi/ Nu am putut vedea cine a tras, concret, în acei cetăţeni, întrucât eu eram în cabina unui camion, împreună cu şoferul civil Căprariu Ion, la o distanţă de circa 50-60 m de grupul de soldaţi şi cadre care formau dispozitivul de luptă/ În jurul orei 22:00 au venit de-a lungul Str. Mureş 2 TAB-uri care au deschis foc încă de la distanţă, perpendicular spre noi, din mers au virat spre stânga, spre Calea Girocului, şi au pătruns în lungul acesteia, trăgând în continuare. În primul TAB al acestei unităţi (care, ulterior, am aflat că era din Arad) se afla lt-col Rogin/ Anterior venirii lt-col Rogin cu unitatea din Arad, mr. Paul a dat telefon să ceară sprijin de la Comandament/ Mai precizez că am fost întâmpinaţi la sosirea în zonă de către un civil care a vorbit cu mr. Paul V., părând că se cunosc/ Precizez că demonstranţii găsiţi la faţa locului s-au apropiat, la un moment dat, de dispozitivul de luptă la o distanţă de aproximativ 10 metri, huiduiau, strigau lozinci, dar fără a sparge dispozitivul/ Am observat că s-a aruncat spre soldaţi cu sticle sau diferite obiecte, dar nu pot preciza dacă, din grupul de manifestanţi sau din blocuri/ Înainte de deschiderea focului, au fost somaţi să se îndepărteze şi să nu devină agresivi, dar nu s-au îndepărtat, moment în care s-a deschis foc asupra lor, foc executat mai mult în asfalt pentru a evita omorârea acestora/ Dispozitivul de luptă era format din aproximativ 30-40 de soldaţi şi din cadre, respectiv. mr. Paul, mr. Biriş, cpt. Neagu, cpt. Pruneanu, lt-maj. Romanescu/ Lt-col Rogin s-a oprit aproximativ 1 minut şi i-a comunicat ceva mr. Paul, lăsându-mi impresia că acesta a luat iniţiativa, după care şi-a continuat activitatea de-a lungul Căii Girocului, unde s-a tras în continuare."– (*declaraţie datată 14 mai 1990 – n.n.)*

Dan Voinea: - Cristea Maricel este un martor foarte bun şi asupra lui s-au făcut presiuni, inclusiv el a reclamat că s-au făcut presiuni asupra lui chiar de către general.
Reporter: - *Unul dintre cei care au fost omorâţi a fost Jugănaru; mergea pe stradă, conform declaraţiei martorilor oculari şi a fiului, chiar a fiului său, la 13 ani:*

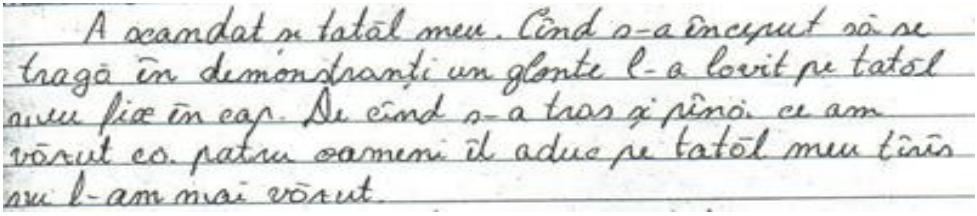
A scandat și tatăl meu. Când s-a început să se tragă în demonstranți un glonte l-a lovit pe tatăl meu fiică în cap. De când s-a tras și până ce am văzut eu patru oameni îl aduc pe tatăl meu țiuș nu l-am mai văzut.

„ Subsemnatul **Jugănaru Adrian,** născut la data de 1 XI 1976, domiciliat în oraşul Timişoara, strada ..., nr...., declar următoarele : În seara de 17 decembrie 1989, în jurul orei 18:45, tatăl meu, Jugănaru Dumitru, s-a dus la un coleg pe nume Mihai. Acolo a stat doar treizeci de minute, după care a venit acasă şi a început să plângă spunând:
„Copiii mei, să nu ieşiţi afară, că este prăpădul din lumea minunată!”. Eu şi

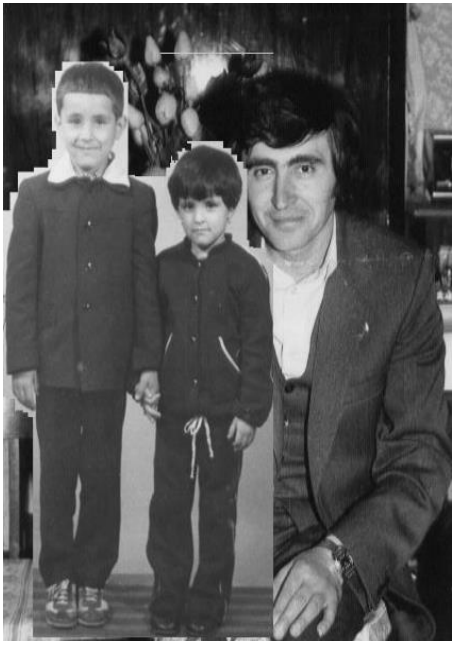

sora mea i-am spus: „Bine, tăticule, nu ieşim!” (…) Vrând şi el să iese afară, ne-a spus: „*Vedeţi că eu mă duc să văd tancurile astea de-aici.”* Eu i-am spus: „*Bine, du-te tăticule!*.” Acestea s-au întâmplat în jurul orei 19:30. La ora 19:35 el s-a dus jos. Eu, sora mea şi verişoara mea ne-am dus pe geamul de la baie să vedem ce face tatăl meu. Am văzut cum veniseră autoamfibiile, precum şi militarii veniţi în cordoane. Demonstranţii veneau din centru şi se îndreptau spre Calea Giroculuí. Militarii trăgeau în sus. Demonstranţii scandau următoarele: „*Jos Ceauşescu, vrem libertate, armata e cu noi, armată, nu uitaţi că aveţi copii şi fraţi!”* etc. O autoamfibie patrula

împrăştiind mulţimea de oameni. Lângă cordonul de militari se afla o autoamfibie. Numărul ei era K193. A scandat şi tatăl meu. Când s-a început să se tragă în demonstranţi, un glonte l-a lovit pe tatăl meu fix în cap. De când s-a tras şi până ce am văzut că patru oameni îl duc pe tatăl meu târâş, nu l-am mai văzut. Văzând că îl duc târâş, am sărit de pe vană, am coborât jos plângând şi strigând: „*Tăticul meu, tăticul meu!"* Oamenii care îl duseseră pe tatăl meu pe un loc înverzit m-au întrebat dacă este tatăl meu. Eu le-am răspuns că da. După ce le-am arătat unde stau, l-au dus sus. Pe mine m-a luat o tanti sus la ea. Domnul Bujor a zis unui ofiţer pe nume Paul: „*Mă, Paule, mă, nu trage*!" L-am văzut pe acest Bujor ieşind din curte şi îndreptându-se spre maşina autoamfibie şi stând de vorbă cu militarii. Acest Bujor a stat de vorbă cu militarii şi cu acel Paul înainte de a se trage în demonstranţi şi înainte de a fi împuşcat tata. Aceasta este declaraţia pe care o dau, o susţin şi o semnez. 9 V 1990. Jugănaru"

Reporter: - *Spuneţi-mi, ce s-ar putea face pe cale legală, pentru chemarea în instanţă şi judecarea generalului Paul Vasile, pe baza acestor declaraţii, din moment ce la solicitările dumneavoastră nu s-a primit răspuns?*

Dan Voinea: - Aceste declaraţii sunt probe la dosar. Dosarul este terminat, ancheta este terminată şi este demonstrată vinovăţia lui Paul Vasile. Deci nu mai este nicio îndoială cu privire la vinovăţia lui; în ce ne priveşte pe noi, noi ne-am format o părere.

Reporter: - *Şi-atuncI cum vă explicaţi faptul că nu este judecat? Se fac, cumva, presiuni de la nivel guvernamental sau chiar de la Ministerul Apărării Naţionale?*

Dan Voinea: - Revin şi arăt, el refuză să se prezinte la Institutul Medico-Legal şi trebuie luate măsuri să se prezinte.

Reporter: - *Spuneţi-mi, de când durează această tergiversare?...*

Dan Voinea: - Îmi daţi voie? Dumneavoastră aţi dat citire la o declaraţie. Daţi-mi voie să vă explic! Lucrurile nu stau chiar aşa. El se apără că s-a dus să despresurizeze nişte tancuri, dar n-a ajuns niciodată acolo, la tancurile respective. El s-a oprit într-o intersecţie şi a omorât şi rănit mai multe persoane. Şi-a stat mai multe ore acolo, în acea intersecţie, fără să-l împiedice cineva să plece, să se ducă la tancurile respective sau putea să o ia pe altă cale, dacă vroia să ajungă la tancuri... M-aţi înţeles? Deci avea o motivaţie: că s-a dus să ia tancurile; deocamdată noi îl judecăm pentru ce a făcut în acea intersecţie, nu pentru unde trebuia să ajungă sau ştiu eu, n-are nicio scuză. Nu a fost atacat de acel grup de tineri, erau oameni neînarmaţi, adică nu se justifică în niciun fel crima de-acolo.

(Arhiva...**Fond documentar,** *Filmoteca, fragmente,* consemnare Liza Kratochwill)

„Pălăria lui tata era plină de fragmente de craniu”

„Îmi amintesc că era un cordon de militari format, în aşteptare, erau demonstranţi, oameni foarte mulţi, printre care şi tatăl meu. La 19:00 şi ceva, moment în care au început să zbiere din ce în ce mai tare, cred că s-a primit ordin de tragere. Cordonul de militari a tras, bine-nţeles noi ne-am pitit jos, eu şi sora mea, am văzut când au tras. S-au văzut trasoarele şi tocmai de frică ne-am şi pitit în baie, ca să nu cumva să se tragă şi înspre noi, unde era lumină; noi am avut lumina aprinsă, n-am ştiut, eram mici, aveam 13 ani. În momentul în care s-au oprit, la vreo 10 minute, am văzut patru oameni ridicând mâinile-n sus şi ducându-se înspre locul unde se află acuma crucea tatălui meu. Persoana pe care au ridicat-o era exact tatăl meu, l-am cunoscut după pulovăr. După care, nemaiavând frică, am ieşit afară şi am început să zbier: „*Tatăl meu! Tatăl meu!”* Toţi oamenii care erau acolo au început să strige: „*Aţi omorât tatăl a doi copii!”* Toţi au început să zbiere din ce în ce mai tare şi un TAB, de fapt erau mai multe, dar unul dintre ele a încercat să-i împrăştie pe oameni. Militarii se aflau în poziţie de tragere. Erau trei cordoane: unul spre unitatea militară, unul spre strada Meziad şi cel de-al treilea era în dreptul străzii Albac. Pe TAB-urile de pe care s-a tras erau şi cadre militare. Cei care erau jos erau soldaţi. Ei au tras aşa cum au primit ordin. Dl Bujor era la TAB-ul care a împrăştiat manifestanţii şi a strigat: „*Mă, Paule, ce faci, vrei să ne omori?”* Şi-atunci s-a auzit: „*Ce, vrei să trag şi-n tine?”* Şi am înţeles după aceea că ar fi tras, dar cu gloanţe oarbe, nu mai ştiu exact. Dl Bujor stătea la casa de lângă noi şi acuma stă tot acolo. Pe tata l-am văzut ultima oară când l-am dus în casă, că tot noi l-am dus, că altfel ni-l luau. După aceea mi s-au dat ceva sedative şi nu mai ştiu. Nici n-am mai coborât jos. Doar luni dimineaţa, în data de 18, am coborât jos de-am luat pălăria care era plină cu fragmente de craniu, că a fost împuşcat în cap. Noi probabil că am avut noroc, că am înţeles că ei erau pe punctul să mai traNsporte cadavre, printre care era şi tata, dacă nu se-ntâmpla să-l prindă pe Ceauşescu. Au trecut 18 ani de-atunci şi nu s-a rezolvat nimic. Niciun vinovat. Oricum, dacă Justiţia nu-i pedepseşte, Dumnezeu sigur îi va pedepsi!”

(Arhiva... **Fond audio**, *declaraţia lui Adrian Jugănaru, fiul lui Dumitru Jugănaru – erou-martir în Revoluţia Română 30 martie 2007* - consemnare Doina Magheţi)

„Atunci am văzut un om împuşcat în cap..."

„...În jurul orei 18:00, am ajuns în Calea Giroculuі, unde întoarce troleibuzul, zonă în care stăteau cinci tancuri şi era multă lume. Pe la 18:30 a apărut un transportor blindat din care s-a tras cu arme de foc asupra mulţimii, fără avertisment. Lumea, la început a cântat *„Deşteaptă-te, române!"* şi i-am întrebat pe cei care trăgeau de ce trag, pentru că şi noi suntem români şi fraţi sau părinţii lor. Atunci am văzut un om împuşcat în cap, nemişcat. Mai târziu am aflat că acesta era eroul-martir Jugănaru Dumitru. Am văzut un tânăr împuşcat în picior, după care soţul meu a fost împuşcat în abdomen. Am intrat într-un bloc din apropiere, pentru a-i da primul ajutor... întrucât eram distrusă de cele întâmplate. S-a dat telefon după salvare, dar nu a venit nimeni. Am ieşit în stradă şi nu am găsit pe nimeni care să mă ajute să-l duc la spital. Am improvizat cu patru oameni o targă şi l-am dus la Spitalul Judeţean, în jurul orei 20:00. Aici, la Urgenţă, a fost înregistrat de două asistente doar cu numele de Ferkel şi vârsta. Am stat până la ora 24:30 şi am văzut că veneau salvări după salvări cu răniţi. Nu am aflat nimic de soţul meu în seara respectivă. În 18.12.`89 la 06:30 m-am dus la Spitalul Judeţean, în speranţa că pot afla care este situaţia soţului. Ni s-a spus să aşteptăm, că o să ni se dea lămuriri mai târziu. În acest timp, spitalul a fost înconjurat de soldaţi şi ne-a dat afară din curtea spitalului. (Veverca cu ameninţarea că îşi descarcă arma în noi, în cazul că nu plecăm.) Am încercat prin cunoştinţe să aflu ceva, dar nu am reuşit. Joia, când s-a dat comunicatul că este permisă intrarea în spital, am aflat de la două persoane din cadrul spitalului că nu există nicio persoană cu numele Ferkel, trimiţându-mă la celelalte spitale din oraş, unde nu l-am găsit... Ulterior, am aflat din presă că un anumit număr de decedaţi au fost duşi şi incineraţi la Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti, printre care era şi soţul meu. Aceasta este declaraţia pe care o dau şi o susţin."

(Arhiva... **Fond documentar,** *Dosarele revoluţiei, Declaraţie – Ferkel Şuteu Mihaela,* consemnare Doina Magheţi)

„Paul avea asupra sa pistol mitralieră cu pat rabatabil”

„...În ziua de 17 decembrie 1989, ora 14:00 am plecat din Lugoj spre Timişoara, eu am fost într-un TAB. Ca dotare am avut armament şi muniţie asupra noastră, pistol-mitralieră şi 120 de cartuşe. De asemenea, am avut muniţie şi pentru mitralierele de pe TAB. Ajunşi în Timişoara în jurul orelor 20:00, ne-am deplasat în Calea Girocului cu misiunea de a recupera tancurile imobilizate de demonstranţi. Fac precizarea că noi am ajuns în Calea Girocului înainte de imobilizarea tancurilor. Practic, eu nu ştiu pentru ce m-am deplasat în Calea Girocului, deoarece nu am primit nicio misiune clară. Noi eram în Calea Girocului când au fost imobilizate tancurile. (...) În seara zilei de 17.12.1989, ora 23:00, a venit la noi maiorul Paul, care ne-a adus muniţie pentru pistolul-mitralieră, întrucât nu mai aveam. Când a venit la noi, maiorul Paul avea asupra sa pistol mitralieră cu pat rabatabil.(...) Când ne-am înapoiat la Lugoj la unitate, din discuţiile avute cu alţi colegi, am aflat că maiorul Paul a fost însoţit permanent de un militar în termen, care ar fi tras asupra demonstranţilor.(...) Despre militarul respectiv pot să afirm doar că era din Batalionul 1 şi era de ciclul II, trecând în rezervă în luna ianuarie 1990.”

(Arhiva... **Fond Parchetul Militar Timişoara,** *declaraţia soldatului în rezervă Stamin Gigi)*

„Acel maior, Paul, şi ofiţerii cu care înainta pe jos trăgeau în oameni...”

„Cu ocazia unei deplasări efectuate de mine în comuna..., judeţul..., am avut o discuţie amicală cu primarul comunei, domnul Stamin. Printre altele, domnul Stamin mi-a relatat că în perioada Revoluţiei, din Timişoara, fiul său era militar în termen în Lugoj, la unitatea comandată de mr. Paul, astfel că pentru reprimarea revoluţiei a participat şi această unitate alături de unităţile din Timişoara, Arad, Buziaş etc. La intrarea în Timişoara, unitatea comandată de mr.Paul a primit ordin din partea comandantului să se tragă focuri de avertizare în sus. Ordinul a fost valabil numai pentru militarii în termen tanchişti. Militarul în termen Stamin şi alţi colegi au observat că, deşi ei trag în sus, din rândul populaţiei revoltate cădeau victime: bărbaţi, femei şi copii. De aceea, militarii au fost atenţi să vadă ce se întâmplă şi au

văzut pe comandantul lor, acel maior Paul, şi ofiţerii cu care înainta în faţă, pe jos, cum trăgeau în oamenii nevinovaţi care au murit.(...)

(Arhiva... **Fond Parchetul Militar Timişoara,** *declaraţia lt-col. Zaban Ladislau, ofiţer de poliţie)*

„Nu recunosc învinuirile care mi se aduc"

Este finalul uneia din declaraţiile maiorului Paul Vasile, declaraţie aflată la dosarul nr. 566/P/90, dosar cu final incert pentru clarul Revoluţiei Române; revoluţie care a răsturnat un regim totalitar, revoluţie care datorează recunoştinţă martirilor ei; declaraţia unui om care a fost propulsat pe treptele ierarhiei militare până la gradul de general, personaj indispensabil, care încă predă geostrategie la Universitatea oraşului din care a pornit Revoluţia! În bănci stau copiii celor ucişi.

„Interese militare excepţionale"

În virtutea unor „interese militare excepţionale", Vasile Paul îi intimidează (în mersul anchetei) pe martorii oculari ai evenimentelor din Calea Giroculi, evenimente soldate cu morţi şi răniţi.

„Până în anul 1982 am fost ofiţer de tancuri în Garnizoana Timişoara, iar în timpul cât am fost militar, am fost coleg cu actualul general Paul Vasile, încă de la absolvirea Şcolii Militare până la terminarea Academiei Militare. Îl cunosc, de aceea, foarte bine şi lui m-am adresat în seara de 17.12.1989, în faţa casei mele. În seara respectivă, mă aflam la locuinţa mea (...). În jurul orelor 19:30-20:00, dinspre Giroc, au sosit 2 TAB-uri din care au coborât mai mulţi militari ce s-au desfăşurat într-un dispozitiv în semicerc în faţa autovehiculelor. La un moment dat, a început să se tragă cu pistoalele-mitralieră de pe TAB-uri şi apoi au tras şi militarii din cordon, iniţial în sus. Am fost neliniştit de aceste împuşcături şi, cum l-am recunoscut, aproape de gardul meu, pe mr. Paul Vasile, am ieşit din casă doar în cămaşă şi m-am adresat lui cu cuvintele: „*Măi, Paule, nu trage în oameni!"* El mi-a răspuns pe loc: „*Nu pot, Petre, am ordin!"* L-am întrebat atunci: „*Cine ţi-a dat aşa un ordin tâmpit?"*, iar maiorul, fără să-mi răspundă, m-a întrebat, la rândul

său, dacă am telefon în casă, întrucât are nevoie de el. Nu l-am refuzat, deoarece ne cunoşteam, şi-atunci el a trimis pe căpitanul Neagu la mine, la telefon (...). Cpt. Neagu Adrian a ajuns la mine, (...) a sunat la Marea Unitate, unde cred că a vorbit cu un superior. Cum eram curios de ce se întâmplă, am ascultat convorbirea de la alt receptor din casă şi am auzit cum cpt. Neagu raporta panicat situaţia din stradă. I s-a răspuns de către interlocutor astfel:*„ Ce mai aşteptaţi, tâmpiţilor, trageţi la picioare!”*
Mi-am dat seama că ar putea fi gravă situaţia şi, de aceea, l-am însoţit pe cpt. Neagu la dispozitivul comandat de mr. Paul Vasile, iar după ce am ajuns, i-am spus acestuia din urmă exact aşa: *„Paule, nu trage!”* În acel moment, un soldat din cordon, aflat la cca 2 metri de mine, a tras în direcţia mea, cred că având muniţie de manevră, încât m-a umplut de resturi carbonizate pe faţă, mâini şi haine. Mr. Paul l-a oprit pe soldat, care probabil ar fi continuat să tragă spre mine şi mi-a spus: *„Pleacă, măi, Petre, că te împuşc şi pe tine!”* Atunci s-a declanşat un tir violent de foc de pistol-mitralieră spre manifestanţii aflaţi spre baricada de pe Calea Girocului, care m-a speriat şi m-a determinat să intru în casă. (...) Ulterior, respectiv în cursul anului 1990, am fost atenţionat de către actualul general Paul Vasile şi lt-col. Biriş Dorinel să nu relatez ceea ce se întâmplase în seara respectivă, deoarece erau interese militare excepţionale, pe care ar trebui să le înţeleg.”

(Arhiva... **Fond Parchetul Militar Timişoara**, *declaraţia martorului Bujor Petru, datată 14 noiembrie 1997)*

Gust de cenuşă

Familia Cruceru a locuit în Timişoara, pe strada Hebe, la numărul 9. În seara de 17 decembrie 1989, Gigi, fiul, este împuşcat în faţa Catedralei. N-a mai fost găsit. Cenuşa lui a fost împrăştiată, cu a celorlalţi martiri ai Timişoarei, în gura de canal de la marginea Bucureştilor. Mama lui moare în 1991, trupul neînsufleţit al tatălui este găsit în canalul Bega, în ianuarie 1994, iar sora sa pleacă din casa părintească într-o direcţie necunoscută. Din acest destin n-a mai rămas decât… cenuşa.

Gheorghe Cruceru, tatăl : "El a fost omorât seara, în 17. Şi l-am căutat pe la toate gropile şi pe la toate cimitirele şi pe la toate spitalele şi n-am dat de el. După care am auzit că au fost căraţi la Bucureşti, pentru a-i congela. Că – vezi Doamne – ce se-ntâmpla dacă ni-l da de-aci acasă… Domnul ăsta, care nu ştiu… Sima, sau dracu' ştie cum îl cheamă, zice că era cu automatul în lift. Şi în lift îi împuşca, doamnă! Şi i-a băgat direct la morgă… la un pas de salvare şi de tratament… I-a împuşcat şi i-a băgat direct la morgă. A văzut că are viaţă în el şi e rănit în picior şi or fi zis: „*Scapă mâine, poimâine."*

Dar aşa i-au împuşcat pe toţi…(…) şoferii şi cu ăia i-au oprit în capătul oraşului…, n-a mai mers cu ei până la Crematoriu, ca să vadă unde era dus… S-a întors cu maşina-napoi şi i-a luat de-acolo şi a venit cu ei în Timişoara. Şi maşina a fost îndreptată la grădina penitenciarului, ca s-o spele. Şi spălând-o, deţinuţii de-acolo ar fi găsit nişte chei, nişte bani pe jos. Zice: *„Dom'le, da' ce-i cu maşina asta? Ce-i cu cheile astea-n maşină?"* Au dus morţii, au cărat morţii cu ei, la Crematoriu, şi i-au ars. Şi de-acolo a fost cenuşa luată şi băgată-n containere şi duse containerele la o gură de canal. (...) Că să-l fi avut, colo aşa, îngropat lângă muiere, să mă fi dus şi eu c-o floare la el… Nu? Să ştiu că oasele sunt acolo… Dar degeaba au făcut fotografia aia… că el nu e acolo… (…) Să-l ia, să-l ardă şi să-l bage-n cenuşă, în gunoi… (omul plânge), aceeaşi cenuşă de martir care şi-a vărsat sângele… Şi mai spun că nu ştiu ce… adică… Voi cu automatele la piept, şi noi cu braţele…I-a împuşcat ca pe câini…Ca pe câini i-a împuşcat şi i-a dus şi i-a ars şi i-a aruncat… Batjocoriţi… Şi ei, trupurile lor, şi familiile lor…? Aia e! Să spună el, domnul Sima, cum ar fi sufletul lui, să-i fi luat copilul şi să-l fi omorât şi să-l fi ars…. Cum i-ar fi? Cum ar fi?, l-aş întreba eu, fir-ar al Dracului cu pita lui să fie! Ăla de-a-mpuşcat în lift… c-a împuşcat destui… Nu iert şi blestem, dar uite că au ieşit. Să dea Dumnezeu să nu mai calce iarbă verde pe pământ! Aşa! Aşa vă spun! Să nu mai calce iarbă verde pe pământ! Aşa îi blestem. Îl am pe domnul nostru Iisus Hristos pe stâlp, răstignit, bătut în cuie... bătut în cuie... şi-l iau în mână şi mă închin şi mă rog să nu mai aibă parte de ce le-o fi lor mai drag pe Pământ; că eu cred că toţi ăia – că au fost oameni în vârstă – toţi au avut copii şi au copii. Să facă cineva cu copilul lui ce au făcut ei, ce erau capabili ei să facă... când nici oasele nu i le găseşti... să-l ia, să-l ardă şi să-l bage în cenuşă, în gunoi..."

(Arhiva... **Fond documentar**, *Filmoteca – Memorialul durerii, ep.74*, consemnare Doina Magheţi)

Timişoara – rasă de pe hartă?!

Una dintre temerile timişorenilor, în Decembrie 1989, era cauzată de zvonul conform căruia Timişoara ar fi trebuit „rasă" printr-un ordin al Ceauşeştilor, în cazul în care forţele de represiune nu fac faţă civililor care demonstrau în stradă. A fost doar fabulaţie cu rol de manipulare a oamenilor... sau?

După 17 ani, un pilot de încercare din Braşov face o mărturisire care confirmă că pe Aerodromul Caransebeş ar fi trebuit să aterizeze în regim de urgenţă două avioane. Erau dintr-un lot pentru Iran, cu rachete letale la bord. Timişoara nu mai trebuia să existe pe harta României.

„Eu nu ştiam exact ce se întâmplă la Timişoara. Plecam dimineaţa de-acasă, stăteam împreună cu echipa, ajungeam seara, de la fabrică, acasă. Surprinzător a fost că în data de 20 decembrie, după-amiază, pe la 15:00, 15:30, am fost chemat de pe Aerodrom şi mi s-a spus că urmează să plec cu un avion IAR la Caransebeş. Aerodromul din Caransebeş avea o bază de elicoptere; o bază militară unde operau elicoptere produse aici, la această fabrică, bază pe care noi o cunoşteam, dar care niciodată nu a operat cu aceste avioane. Aceste avioane erau destinate pentru Focşani, unde era şcoala militară de zbor. Acolo erau stocate.

În momentul în care noi am primit o astfel de dispoziţie, am realizat că ceva nu este normal.(...) Nu eram singur, era vorba de patru avioane, era vorba de patru piloţi. Urma să ducem aceste avioane la Caransebeş, cu armamentul pus înăuntru, în cabină. Acesta era un avion cu patru locuri, avea posibilitatea să acroşeze, avea două puncte de acroşare sub aripă. Avea posibilitatea să ia un container cu rachete, cu patru rachete nedirijabile sau să pună o mitralieră de 7,62 pe fiecare dintre aceste puncte. Asta ne-a dat de gândit. Eu am rămas foarte contrariat când am auzit de această dispoziţie. Ceva, totuşi, ştiam despre Timişoara, dar atunci am realizat că se-ntâmplă ceva... şi nu normal.

Proiectilele nedirijate sunt nişte rachete cu mai multe tipuri de cap, de focos: sunt unele care pot trece printr-un blindaj, sunt altele care explodează la impact. Deci acestea se folosesc şi asupra unor blindaje uşoare (anumite mijloace de transport), dar şi pentru trupe, pe câmpul de infanterie, pentru aglomeraţii de combatanţi. Sunt arme periculoase, sunt arme letale, sunt arme în primul rând. Ele distrug, nimicesc.

Evident că nu am plecat la Caransebeş. Avioanele cu care urma să plecăm, cel puţin avionul cu care trebuia să plec eu era un avion dintr-un lot de 10-12 bucăţi, pregătit pentru Iran. Anterior lui decembrie, au fost iranienii. Le-au văzut. Erau vopsite în alb. Cel cu care urma să plec eu avea şi roşu şi verde pe el, exact cum e drapelul unguresc, în rest nu avea nicio înmatriculare; avea un singur număr de serie pe coadă, undeva pe lângă ampenaj. Arăta ciudat. După aceasta nu ştiu ce s-a întâmplat cu acel program, dacă s-a renunţat sau nu la el, dar aparatele nu au depăşit faza de probe de încercări după reparaţii... Asta m-a făcut să înţeleg cam ce se întâmpla.

Avionul cu care trebuia să încerc să fac câteva zboruri, să-l verific, să ştiu cu ce plec, a venit cu nişte defecţiuni foarte interesante. Deci mecanicii care l-au pregătit, l-au pregătit de aşa manieră, încât să nu poată fi acceptat la zbor. N-am înţeles, am rămas contrariat, pentru că, lucrând cu ei foarte mult timp, le ştiam rigurozitatea, în special a celor de la aripa fixă – aveam un maistru foarte serios în zona aceea; aşa că i-am chemat pe cei de la control, din subordinea lui Beşchia. Mi-aduc aminte de Lucian, de Beşchia, căruia i-am spus: „Ce se întâmplă?! Avionul nu este de stocat, este adus cu probleme, e ceva! Cu voi se întâmplă ceva! Păi, grevă de gradul 0.” Şi asta a condus la concluzii foarte clare: nimeni nu dorea ca acele avioane să ajungă la Timişoara...”

(Arhiva Memorialului Revoluţiei, Timişoara, **Fond documentar,** *filmoteca*. Fragment din interviul realizat de Maria Petraşcu, TVS Braşov, 12 aprilie 2005, cu Ioan Florin Ciubotaru, pilot de încercare la „Eurocopter”, participant la evenimentele din Decembrie 1989 (12 ianuarie 2004) Consemnare Liza Kratochwill)

Împuşcat la 12 ani pentru... „terorism"!

Spre deosebire de celelalte ţări est-europene, prăbuşirea dictaturii comuniste în România a făcut victime. Laolaltă cu maturii au fost ucişi şi copii la vârsta inocenţei.

Minori ucişi în Decembrie 1989

BRAŞOV
Corina Roşca - născută în anul 1983; împuşcată în 23 decembrie 1989, în patul din camera ei. A murit la spital;
Iulian Drăgan - născut în anul 1971, elev, împuşcat în 23 decembrie, în faţa Consiliului Judeţean;
Adrian Florin Negru - elev, împuşcat în abdomen cu trei gloanţe, în 22-23 decembrie;

BRĂILA
Adriana Vasâi Chiriţă-născută în 1976, elevă, împuşcată în cap, în 24 decembrie, în blocul Romarta, în balconul locuinţei unor rude;
Leonard Killinger născut în 1972, elev, împuşcat în picioare, în faţa Consiliul Judeţean. A murit din cauza şocului hemofilic;
Angela Elisabeta Şoiman-născută în 1971, elevă, împuşcată în cap, la Consiliul Judeţean. Vinovat: fratele ei, care a descărcat accidental o armă încărcată (trimis în judecată)

BUCUREȘTI
Liviu Iulian Marin - născut în 1972, elev, împuşcat în 24 decembrie, în spital. A murit la Spitalul Colţea;
Silviu Ştefan Mincă născut în 1975, elev, împuşcat în 23.12., în apropierea de locuinţei surorii lui Nicolae Ceauşescu;
Victor Mateescu - născut în 1972, elev, împuşcat în torace şi abdomen, dintr-un TAB, pe Calea Griviţei, în 24 decembrie;
Nicolae Niculae - 1971, elev. A murit în ziua de 21 decembrie, din cauza unei hemoragii interne prin împuşcare, la „Sala Dalles";
Marian Niculescu - născut în 1976, elev, împuşcat în 23.12, în inimă. A murit la Spitalul de Urgenţă;
Aurelian Marius Panait - elev, împuşcat în 24.12, în spatele Televiziunii Române;

Sorin Stermin - născut în 1971, elev, împuşcat în zona toracelui, pe 21.12, în Piaţa Universităţii. A murit pe 22 decembrie 1989;
Cristian Constantin Rădulescu - născut în 1972, elev la seral, mort în 24.12, rănit la picior în zona fostului CC, apoi în abdomen şi ceafă. A murit în drum spre Spitalul Municipal;
Claudiu State - elev la seral, împuşcat în 23 decembrie, în zona Televiziunii;
Angelo Florian Şerban - elev împuşcat în 24.12, în zona MApN, în timp ce acorda ajutor medical răniţilor;
Gheorghe Săvescu - născut în 1971, elev, împuşcat în cap, în 21 în zona Universităţii Bucureşti;
Cătălina Anghel - născută în 1986, împuşcată în 23.12, în Bucureşti, Bulevardul Ghencea, în Dacia 1300, condusă de mama sa, de soldaţi în termen de la unităţi militare aflate în zonă, s-a dispus neînceperea urmăririi penale;
Cătălin Vladimir Andronic - născut în 23.11.1989, mort la doar o lună de zile, prin împuşcare în cap, în casă (str. Frumoasă). A decedat în 23 decembrie, după o oră de agonie;
Marius Bodo - născut în 1974, mort în 24.12, prin împuşcare în abdomen, claviculă şi picior;
Octavian Burcioaica - născut în 1976, mort în 23.12, prin împuşcare, la Sala Palatului;
Ioan Cristian Gheorghe Constantin - născut în 1972, elev, împuşcat în cap pe 21.12, în zona „Intercontinentalului", a murit pe 1 ianuarie 1990, la Spitalul „Gheorghe Marinescu" , Bucureşti;
Alexandra Diana Donea - născută în 1972, elevă, a murit în 21.12, împuşcată în cap, în zona „Intercontinentalului". Vinovat - un soldat identificat, achitat, fiind considerat un „caz fortuit";
Radu Alexandru Ionescu - născut în 1972, lovit pe 22.12. de un camion militar apoi împuşcat în obraz, la Sala „Dalles", de un soldat achitat fiind considerat un „caz fortuit";

CLUJ
Francisc Eugen Nagy - născut în 1972, la Cluj, elev la Liceul Industrial nr. 9 din Timişoara, împuşcat în 17 decembrie, în Calea Girocului, ars la Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti. Vinovaţi - soldaţi în termen de la UM 01024 Timişoara;
Samir Tuluş - născut în 1983, mort în 25.12, împuşcat toraco-abdominal, la Constanţa;

DÂMBOVIŢA
Vasile Gruia - născut în 1976, la Târgovişte. Data morţii: decembrie 89. Cauza: ? Locul: ?;
Marius Olaru - născut în 1971, la Dolj, elev, împuşcat mortal în Bucureşti, pe 22 decembrie, în zona Televiziunii Române;

GIURGIU
Adina Vasile – născută în 1974, elevă. A murit în 23.12, lovită de o maşină care a intrat în cordonul de manifestanţi în faţa bisericii din centru. Şoferul autovehiculului a fost condamnat la 15 ani de închisoare;

HUNEDOARA
Tibi Jenő Lukács - născut în 1971, elev, împuşcat pe 22, în zona Televiziunii. A murit pe 31.12.1989, la Spitalul de Urgenţă;

IALOMIŢA
Ştefan Ion Ţicu - născut în 1976, elev, strivit de un tanc, în 24.12, în comuna Sfântu Gheorghe, sat Malu;

MEHEDINŢI
Vasile Ţinăcui - născut în 1972, la Drobeta-Turnu Severin, mort în 23-24.12, prin împuşcare în cap, în zona fostului CC din Bucureşti;

PRAHOVA
Nicolae Ceapă - născut în 1974, a murit în 26.12, fiind împuşcat în inimă pe drumul ce leagă satele Zamfira şi Găvănei, de un luptător de la Gărzile Patriotice;
George Eduard Atomei - născut în 1973, elev la Braşov, decedat pe 23.12, prin împuşcare în ceafă, în faţa Consiliului Judeţean Braşov;

SATU-MARE
Raluca Mihaela Sălăjan - născută în 1973, elevă la Liceul „Iulia Haşdeu” Bucureşti, împuşcată pe 23.12, în abdomen, la Spitalul „Panduri” din Bucureşti. A murit pe 24;

SIBIU
Gheorghe Corduneanu - născut în 1972, împuşcat pe 22, în abdomen, în zona Inspectoratului de Miliţie;

TIMIŞOARA
Luminiţa Florina Boţoc - născută în 1976, elevă, împuşcată în 17.12, în torace, în Calea Lipovei, găsită în ianuarie 1990, în groapa comună din Cimitirul Săracilor. Vinovaţi: trei ofiţeri MApN, identificaţi, de la UM 01942 Timişoara;
Silviu Sebastian Iordan – născut în 1971, elev, împuşcat în 23.12, în torace, str. Olimpiadei, de soldaţi din Cazarma „Oituz";
Gabriela Takó Monica – născută în 1979, elevă la Şcoala Generală nr. 7, împuşcată în coapsă, pe 17.12, în zona Bulevardul Republicii. A murit pe 19.12, la Spitalul de Copii;
Cristina Lungu - născută în 1987, împuşcată pe 17.12, în inimă, în Calea Girocului, între cei doi părinţi. Vinovaţi: soldaţi în termen de la UM 01024 Timişoara;
Laura Negruţiu - născută în 1980, elevă, împuşcată în abdomen, pe 23.12, în locuinţă (str. Gheorghe Lazăr);
Ioan Claudiu Vărcuş - născut în 1974, mort în decembrie 1989, prin împuşcare;

Morţi nelocalizaţi:
Marius Cercel - născut în 1985. A murit în decembrie 1989.

(Arhiva Memorialului Revoluţiei, Timişoara, **Fond documentar)**

Consemnare Liza Kratochwill

Evocare din Braşov

„În 17 decembrie 1989, pe la ora prânzului, a venit din spatele blocului, agitat, şi-şi frământa mânuţele şi zice: „*…am auzit că la Timişoara e Revoluţie şi-aş vrea, mamă, să ajung acolo...”* Iar eu şi cu vecina mea am început să-i explicăm că la Revoluţie nu-i aşa uşor, se duc oameni mari, care au făcut armată. Nicidecum un copil în clasa a VII-a. Şi-a zis: „*Nu, mamă! Ăia care nu vor să meargă îs nişte laşi.”* Şi l-am liniştit în ziua aia. În 21... când îmi arunc ochii în faţă, îmi văd băiatul, în genunchi, plângând… şi striga: „*Jos Ceauşescu*!”**…** Şi m-am dus şi l-am ţinut de mânuţă până s-a terminat mitingul. Şi-am plecat, seara, către casă, pe Griviţei, la mama, să-l duc acolo. Dimineaţa am plecat la serviciu. După ce mi-am terminat programul... în seara de 22, nu aveam cu ce să plec. Eram mai mulţi muncitori şi de la alte întreprinderi... şi aşteptam maşina... Am plecat pe jos... Când am ajuns în faţa blocului era atâta lume şi o vecină mi-a zis: „*Fugi repede în casă şi să nu aprinzi luminile, să stai jos, că se trage la rafinărie.”* Când am intrat în casă, veneau rafale de gloanţe, se vedea aşa de alb, ziceai că e lumina aprinsă... Am adormit până la 5:00. Eram liniştită că-s copiii în siguranţă, la mama. La ora 5:00 fix, o bătut fratele cel mic la uşă, care era în permisie. Şi când a intrat pe uşă, am întrebat: „*Frăţioare, ce fac copiii mei?”* Şi el s-a uitat odată aşa… lung, dar fără să-mi dau seama că el, de fapt, o venit să vadă dacă-i băiatul acasă… Până la 2:00 noaptea l-am căutat şi nu l-am găsit. Toată ziua de 23. La ora 2:00 am intrat în casă şi i-am luat hăinuţele în braţe şi mă plimbam cu ele şi mă rugam la Dumnezeu să se facă dimineaţă odată, să mă duc… sora mea o sunat la toate spitalele şi i-o spus la Spitalul Militar că e unul pe numele acesta, dar e operat, e împuşcat în şold. A doua zi... am traversat pe lângă „Universal” şi m-am dus la spital. Am insistat la ofiţerul de la poartă. Şi ne-a spus: „*Doamnă, nu mai insistaţi. Vedeţi clădirea asta în faţă... Vedeţi, pe colţ e un geam, pe care este o perdea trasă deoparte. Şi-acolo stă generalul Florea. Şi dacă noi dăm drumul până la ora 10:00 la populaţia care nu e îmbrăcată în haină militară, ne dă clădirea în aer. Ne dă tot spitalul în aer!”...* Militarii erau mai în fund, nu erau aici, în faţă, la poartă. Şi multă lume. Veneau mulţi cu sicrie… cu care îi scotea… La ora 10 fără un sfert o apărut doctorul Ilea la poartă şi o întrebat care este pentru copilul de 12 ani jumătate. Am zis: „*Eu.”* Zice: „*Doamnă, haideţi înăuntru, aici, că, trebuie să vă dau nişte medicamente. Să luaţi pastilele astea, că vă duc să-l vedeţi*.” A apărut o asistentă, mi-a făcut o injecţie în venă şi zice: „*Haideţi cu noi!”* … Am

urcat pe trepte, până aproape de o pădurice, copaci mulţi erau... ţin minte că era hala aia mare… Când am ajuns în fundul halei şi ne-am întors… mi-au venit toţi morţii în faţă. Rânduri. Şiruri de oameni... şi aşa, şi aşa, în verticală, orizontală, în colţ... erau mormane de oameni. Şi militari, şi civili. Erau călare unul peste altul, trântiţi pe burtă, cu capetele în jos. Când m-am întors, am văzut mormanul ăla de oameni. Printre ei m-au dus doctorii până în spatele halei. Şi îmbrăcaţi şi dezbrăcaţi erau… aşa, peste 200 de oameni. Erau trei sau patru mormane, la o înălţime de un metru jumătate…Unii erau cu faţa spintecată, alţii pe picioare, alţii pe burtă, alţii erau cu spatele… Erau doi ca tată şi fiu, strânşi unul lângă altul, în partea aialaltă se vedea gaură în capul lui. Gaură imensă... eram speriată... îngrozită… Şi-am ajuns la ieşirea din hală, în stânga… pe o pufoaică era copilul meu, întins. În chiloţei, de la bust în sus gol. Cu ochii deschişi, zâmbind… Am fugit să-l i-au în braţe. În momentul când m-am aplecat şi l-am luat în braţe, l-am simţit rece tot. Şi mi-au intrat mâinile în spatele lui. În momentul acela am început să zbier... Practic, copilul meu nu mai avea coloană, era gol. Era gaură, gaură… Atât ştiu, că m-am trezit într-o sală cu doctoriţe multe, în perfuzii. Când mi-am revenit, o doctoriţă m-a întrebat câţi copii am. Am zis - doi. A încercat să-mi explice că, trebuie să mă întăresc, să trec peste momentul ăsta, pentru că trebuie să am grijă de fetiţă... Îl aşteptam din clipă în clipă acasă… În 1991, prin toamnă, m-am dus la Procuratura Militară. Şi-a venit un domn înalt, slăbuţ, nu s-a recomandat, şi mi-a spus: „*Doamnă, dumneata eşti mama lui Negru Adrian Florin”* Şi-am zis*: „Da.”* Zice*: „Copilul dumitale o fost un terorist şi un hoţ…”* Era un domn înalt, avea început de chelie şi îmbrăcat cu haine militare cu grad galben, ceva. Şi că, copilul meu a furat un ghiul de aur în mulţime şi că aproviziona teroriştii. Şi-am zis**:** *Domnule, cum poţi să-mi spui dumneata lucrul acesta?!... Toate degeţelele lui erau gaură... numai pielea la degetuţe se mai simţea. L-o împuşcat în burtă, dar în mânuţă ... ce-o mai avut cu mânuţele de le-o secerat aşa?!”* Zice: „*Doamnă, o furat un ghiul de aur şi-o încercat să i-l scoată cineva...” Bine, domnule, dacă avea un ghiul de aur îi despica un deget, nu toate!”* zic. Zice: „*Asta este, doamnă. Atâta ştiu, atâta pot să vă spun..”* mi-a întors spatele şi a plecat …

(Arhiva Memorialului Revoluţiei, Timişoara, **Fond documentar,** *filmoteca.* Fragment din interviul realizat de Maria Petraşcu, TVS Braşov, 24 ianuarie 2006, cu Elena Militaru, mama eroului martir Adrian Florin Negru, ucis în decembrie 1989. Consemnare Liza Kratochwill)

„Arma noastră a fost întotdeauna informaţia, nu kalaşnikovul”

O discuţie (semiinterviu-semiconfesiune) între colonelul (r) de securitate Gheorghe Atudoroaie, fost adjunct al şefului Securităţii Timiş şi dr. Traian Orban, preşedintele Memorialului Revoluţiei: atribuţiile „organelor” şi ale „serviciilor”; „serviciile de filaj”, „serviciile speciale din exterior” şi Revoluţia; misterul „băieţilor bine-legaţi” care spărgeau...; neimplicarea cu foc a „serviciilor”; speculaţii despre sfârşitul generalului Macri; „Tunetul şi Fulgerul” se cufundă din nou în ceaţă, precum şi „informatorii” din balconul Operei... „S-au bucurat că nu sunt descoperiţi...probabil că se bucură şi-acuma...acei oameni...nu ar trebui să privească în ochi nici pe d-voastră, nici pe ceilalţi...ei i-au trădat pe colegii lor.”(Miodrag Milin)

T.O.: - *Dle colonel Gheorghe Atudoroaie, în rezervă sunteţi, vă mulţumesc că aţi binevoit să daţi curs invitaţiei mele la un dialog . Să încercăm să clarificăm nişte aspecte din timpul revoluţiei din decembrie 1989*.
G.A.: - Întâi de toate şi eu, la rândul meu, vreau să vă mulţumesc că m-aţi invitat aici şi vă asigur că tot ceea ce vă voi spune corespunde realităţii şi informaţiilor pe care le-am deţinut la vremea respectivă pe funcţia pe care am avut-o. Ceea ce nu ştiu, să nu vă supăraţi dacă nu vă răspund, pentru că în loc să ajut, ar fi contraproductiv pentru ce doriţi dumneavoastră să aflaţi. Dar ce ştiu şi ce sunt sigur pe ele, fiţi sigur că nu voi avea nici o rezervă.
T.O.: - *Dle colonel, să începem cu evenimentul care a declanşat, într.un fel, revoluţia. Era vorba de pastorul Laszlo Tokes care trebuia să fie evacuat. Acesta era motivul, nu, pentru care enoriaşii s-au adunat în zonă. Spuneţi-mi, dle colonel, aţi fi putut termina cu acest eveniment, încărcându-i într-un autobuz pe toţi enoriaşii de-acolo?*
G.A.: - Nu cred că se putea anihila demonstraţia de-acolo, din două motive: o dată că organele de conducere ale judeţului de la vremea respectivă, partidul, deja făcuse publică intenţia de a ajuta familia Tokes cu nu ştiu ce lemne şi altceva, a doua oară că, omeneşte vorbind, erau prea mulţi oameni şi prea hotărâţi să rămână acolo, pentru ca să poată fi încărcaţi. Lângă aceste două idei pe care le-am expus vreau să fac o precizare: puţini ştiu, probabil,

că în munca organelor de securitate, atât în cea executivă, cât şi în cea de comandă, erau nişte atribuţiuni compartimentate şi răspunderi limitate pe un anumit segment, sau pe un anumit sector. Personal, nu m-am ocupat de cazul Tokes, în nici un fel, de nicio culoare, şi nu ştiu decât de la alţi colegi sau subordonaţi elemente legate de evoluţia protestului din Piaţa Maria, de la casa pastorului Tokes Laszlo.
T.O.: - *Înseamnă că aţi primit nişte rapoarte, nu?*
G.A.: - Nu, nu eu, pentru că locţiitorul care se ocupa de această problemă...
T.O.: - *Cine?*
G.A.: - ...a fost maiorul în rezervă Radu Tinu, la vremea respectivă. Răspunderea mea era limitată, cantonată şi sectorizată la unităţile economice, aşa-zisele obiective economice, care aveau ofiţeri de securitate de la Serviciul Economic al Securităţii, şi în acele momente, acei ofiţeri, vreo 12 la număr, stăteau şi raportau din unităţile economice respective şefului serviciului lor, colonelul Zarcula Nicolae, atunci maior, iar acesta, la rândul lui, îmi raporta mie informaţii semnificative, care aveau relevanţă pentru munca informativă, dar şi pentru mişcările care se produceau acolo, gen: Au fost înarmate gărzile patriotice, Muncitorii se adună...
T.O.: - *Cine...le-a dat cineva ordin să fie înarmaţi?*
G.A.: - Asta nu vă pot spune, ordinul pentru înarmarea gărzilor patriotice a fost dat de factorii de comandă de la armată...
T.O.: - *Sau pe linia Comandamentului Gărzilor Patriotice...*
G.A.: - Comandamentul Gărzilor Patriotice, dar în strânsă legătură cu comandanţii unităţilor militare.
T.O.: - *Dle colonel, trecem la următorul pas, a izbucnit represiunea; faptul că a izbucnit, faptul că au avut loc arestări în masă în oraş, este pus pe seama unor agenţi străini, din Ungaria – am văzut în „Jurnalul naţional", din Sârbia, KGB-işti, spuneţi-mi, vă rog, care e treaba cu aceasta?*
G.A.: - Opinia mea, pe care mi-am format-o, nu atât în timpul evenimentelor, datorită rapidităţii cu care s-au succedat momentele acelor zile, cât mai ales după evenimente, este că indubitabil, certamente, oricum vrem să-i spunem, în revoluţia din decembrie 1989 din România şi în începutul ei aici, la Timişoara, au fost implicaţi agenţi ai unor servicii de informaţii din străinătate.
T.O.: - *Hai s-o lămurim*.
G.A.: - Numai puţin, ca să vă răspund concret la întrebarea aceasta, arestarea însă de pe stradă şi molestarea unor protestatari, a unor revoluţionari nu cred că poate fi opera unor asemenea agenţi ai serviciilor

speciale din exterior, pentru că este o regulă: agenţii serviciilor de informaţii nu lovesc, nu trag, ci culeg informaţii. Mai curând cred că organele care aveau atunci în răspundere strada şi zonele în care au ieşit protestatarii au făcut acest lucru.

T.O.: - *Nu agenţii - după cum spuneţi - îi acuzăm noi că ar fi molestat sau ar fi arestat, dar mă refer la serviciile de filaj şi la serviciile de securitate, în general, ei ar fi identificat aceşti agenţi, nu? I-au identificat sau nu?*

G.A.: - Din câte am înţeles, vreo trei agenţi au şi fost identificaţi şi s-a făcut vorbire despre aceştia atât în Procesul lotului Timişoara, cât şi, ulterior, în unele emisiuni, dar nu eu coordonam Contraspionajul, ca să vă pot da nume concrete şi detalii concrete. Din câte ştiu, repet ceea ce spuneam la început, din discuţii cu unii colegi, sau alţi ofiţeri, Serviciul de filaj, care era în stradă şi urmărea din interior, cu ajutorul aparatelor foto-film, urmărea evoluţia şi transmitea informaţiile la sediul inspectoratului, ei...

T.O.: - *Aţi văzut vreuna din aceste imagini?*

G.A.: - Nu mi-au fost oferite şi nu am avut acces la ele...

T.O.: - *Cine le gestiona?*

G.A.: - Deci la vremea respectivă, după ordinele în vigoare, Serviciul de filaj era coordonat nemijlocit de şeful Securităţii, la vremea aceea colonelul Sima...

T.O.: - *Avea şi dotarea respectivă?*

G.A.: - Sigur că da. Ca orice serviciu de filaj de oriunde, de la noi din ţară, sau din străinătate, aveau aparatură de fotografiat, de filmat în secret şi, evident, mijloace de deplasare (autoturisme) echipate special pentru asemenea activitate.

T.O.: - *Eu am vrut numai să-mi afirmaţi sau să-mi infirmaţi ideea că (în presă se spune) agenţii străini ar fi declanşat; or noi ştim că ei cu totul altceva trebuie să facă, nişte agenţi străini înregistrează, văd şi raportează. Ei n-au ieşit în faţă să mobilizeze, să scoată lumea în stradă.*

G.A.: - Nici nu puteau s-o facă.

T.O.: - *Nici n-aveau cum.*

G.A.: - Nu puteau s-o facă.

T.O.: - *Şi lumea a ieşit! Deci nu este rolul agenturilor străine, ci populaţia Timişoarei care a ieşit.*

G.A.: - Eu am spus doar că au fost implicate în...

T.O.: - *Existau...Şi cred că există şi-acum...*

G.A.: - Existau şi au fost şi în Timişoara atunci...

T.O.: - *Şi sunt şi-acum*

G.A.: - Sigur.
T.O.: - *Deci nu e o noutate că...*
G.A.: - Sigur, sigur.
T.O.: - *Dar se spunea că ruşii...ruşii în perioada respectivă veneau la piaţă...ocska...şi vindeau marfă ucraineni, moldoveni..ce aveau ei şi nu au fost arestaţi. Niciunul...Din cei 900 nu ştim dacă au fost...*
G.A.: - Despre această categorie de agenţi ai KGB-ului pe vremea respectivă am aflat că...
T.O.: - *Ăştia erau de fapt nişte bişniţari, dom'le...sau acoperiţi...*
G.A.: - ...acoperiţi mai exact, cred...se întorceau de undeva dinspre Iugoslavia, prin Stamora Moraviţa, pentru că acolo sunt nişte înregistrări şi cred că dumneavoastră le aveţi sau încă nu, Parchetul trebuie să le aibă, cetăţeni ruşi, în maşini, fără bagaje, câte doi în fiecare maşină, Lada Samara, care au fost în Timişoara prezenţi, dar au fost implicaţi în...
T.O.: - *Erau prezenţi şi înainte...*
G.A.: - Da, da.
T.O.: - *...vedeam maşini ruseşti, maşini sârbeşti...*
G.A.: - Da, da. Am auzit că şi la Craiova au fost răniţi câţiva dintre ei. Şi-atunci s-ar fi certificat că sunt ofiţeri acoperiţi, agenţi ai KGB-ului.
T.O.: - *Dar aici n-au fost.*
G.A.: - Aici eu nu am văzut niciunul.
T.O.:- *Deci nu se poate afirma că ei ar fi declanşat.*
G.A.: - Nu. Eu, personal, dacă nu am văzut niciunul...
T.O.: - *Ei au venit să-şi cumpere...asta făceau ei.*
G.A.: - Şi informaţiile despre prezenţa...A, ştiu că au fost agenţi ai unor servicii care urmăreau ce se întâmplă în Timişoara şi transmiteau Centralelor lor evoluţia evenimentelor...
T.O.: - *Îşi făceau meseria...*
G.A.: - Este o chestiune absolut normală.
T.O.: - *Bine, dle colonel, asta este o chestiune care...într-un fel, rolul declanşator l-a avut de fapt aici populaţia din Timişoara, nemulţumirile; şi sunteţi de acord cu ce scrie în presă referitor la agenţi, la...Cum vedeţi această campanie?*
G.A.: - Am citit multe aberaţii în presă. Respect presa şi întotdeauna am deschis uşa presei şi o voi face în continuare...
T.O.: - *Nu toată presa, o anumită parte...*
G.A.: - ...dar în anumite ziare au apărut tot felul de elucubraţii. Eu cred că, şi sunt convins de ceea ce spun, rolul determinant în declanşarea revoluţiei

l-au avut oamenii, timişorenii, nemulţumirile lor şi dorinţa lor de a pune capăt unei stări tensionale care se agravase de la perioadă la perioadă şi care a explodat în decembrie 1989. Că au fost implicate şi serviciile de informaţii este clar şi nu mai are rost s-o subliniem. Dar serviciile de informaţii, fără populaţia Timişoarei, fără acei oameni care au avut curajul să iasă în faţa mitralierelor de pe TAB-uri, n-ar fi făcut nimic.

T.O.: - *Dle colonel, să trecem la folosirea armelor. Am aflat că gărzile patriotice au fost înarmate. Armata, după revoluţie, a adunat armele distribuite în 17 – pe baza unor tabele s-au eliberat şi pe baza unor tabele s-au primit; o parte din ele au fost folosite de lucrători ai Ministerului de Interne, mă refer la miliţieni, o parte dintre securişti. Mă refer şi la alt aspect, al folosirii armelor de către trupele din armata propriu-zisă, deci întregul aparat represiv folosea armament. Felul în care acest armament a fost folosit, trăgându-se în sus sau trăgându-se sumedenie de gloanţe (s-au găsit sumedenie de cartuşe goale) dovedeşte faptul că mulţi au evitat să tragă în oameni. Şi din rândurile armatei au fost ofiţeri care au refuzat agresiunea, au refuzat ordinul de a trage direct în oameni, dar alţii, zeloşi, au tras. Este clar că şi din armamentul folosit de structurile Ministerului de Interne, miliţie, securitate s-au folosit aceste arme. S-au înregistrat morţi şi răniţi. Cum credeţi dumneavoastră, dle colonel, şi cum s-a desfăşurat, după cum ştiţi, sustragerea cadavrelor, distrugerea probelor, documente referitoare la morţii şi răniţii din oraş?*

G.A.: - Să încerc că sintetizez a vă răspunde. De fapt sunt două aspecte: aspectul folosirii armamentului şi aspectul celălalt, al furtului cadavrelor şi transportului lor la Bucureşti. La prima problemă mi-aş îngădui, ca militar de carieră, chiar dacă nu cu arma-n mână - arma noastră a fost întotdeauna informaţia, nu kalaşnikovul (!), alţii au avut asupra lor armamentul în permanenţă – dar, ca ofiţer de carieră, vreau să spun că a fost o mare greşeală că s-a distribuit gărzilor patriotice din intreprinderi armament şi muniţia din magaziile, din depozitele respective. Asta – ştiţi bine – a condus la acte nesăbuite şi la înregistrarea unor răniri şi a unor morţi, deşi nu era treaba gărzilor patriotice; ele puteau să-şi apere intreprinderile şi fără muniţie de război. Putea să li se dea, cel mult, muniţie de manevră, falsă. Aceasta este o consideraţiune pe care-mi îngădui s-o fac eu. Cine a dat ordinul îi priveşte.

T.O.: - *Vedeţi, la gărzile patriotice nu este nominalizarea celor care au primit armament...*

G.A.: - S-au făcut nişte liste în fabricile...

T.O.: - *...armată, miliţie şi securitate există tabele nominale, procese verbale, seria şi cantitatea de muniţie folosită...*
G.A.: - A doua precizare sau consideraţiune pe care vă rog să-mi îngăduiţi s-o fac este că în stradă au fost şi trupele de securitate, actualii jandarmi de astăzi. Din nefericire, multă lume atunci şi încă acum confundă ori au confundat trupele de securitate cu compartimentele informative ale securităţii. Trupele de securitate au fost, li s-a ordonat să iasă în stradă, pentru că s-a apreciat la vremea respectivă că sunt acte de dezordine şi manifestări care pun în pericol liniştea şi ordinea publică, iar ofiţerii operativi de securitate, ofiţerii de informaţii au avut misiuni de a culege informaţii şi de a le transmite pe scară ierarhică celor care dispuneau...
T.O.: - *Şi ofiţerii nu purtau arme? Chiar au fost văzuţi şi civili cu arma...*
G.A.: - Imediat, acum vreau să vă fac şi precizarea care sper să vă satisfacă şi care corespunde realităţii. Asta au stabilit-o şi procurorii militari în timpul anchetelor. Ofiţerii din Informativ ai securităţii erau pe Sălăjan, acolo-şi aveau birourile, acolo era armamentul din dotare al lor şi prin regulamentele de-atunci, şi prin ordinele care s-au primit în data de 17, ei, ca toţi ceilalţi militari au luat armamentul din dotare şi l-au avut asupra lor pentru apărarea sediului unităţii militare. Pentru că şi sediul din Sălăjan era sediul unei unităţi militare. Dar acei ofiţeri au avut armamentul lor din dotare, pistoletele „Carpaţi", şi nu pistoalele kalaşnikov. Asta e una la mână. Doi: Generalul Vlad, în data de 20, la prânz, a dat ordin în toată ţara, deci şi nouă la Timişoara, să depunem armamentul la rastele (în încăperile unde se păstra acest armament) şi să nu facem nici un fel de manevră, nici un fel de mişcare, nici un fel de opoziţie; pentru aceasta, mulţi dintre ofiţerii de informaţii şi familiile lor îi sunt recunoscători generalului Vlad. Ce s-a întâmplat mai departe...
T.O.: - *Dar au fost folosite în intervalul 17 – 20...*
G.A.: - Numai puţin, nu au fost folosite! Nici un...Au fost folosite în schimb după data de 20 şi am să vă spun cum. Eu eram în sediul Inspectoratului când au intrat revoluţionarii, iar ofiţerii de securitate din Informativ n-au opus nicio rezistenţă. Era şi o prostie să faci acest lucru. Ei au preluat armamentele, li s-a arătat atunci reprezentanţilor lor, nu mai reţin cum se numeau şi li s-au arătat armele, că sunt intacte, că sunt la locul lor, muniţia s-a numărat. Numai că după aceea s-a făcut o greşeală, în opinia mea, în zilele care au urmat au fost date arme, din cele pe care le aveau în dotare ofiţerii de securitate, unor revoluţionari, cei de la armată au folosit muniţie şi unele arme din dotarea celor de pe Sălăjan, şi-atunci s-a creat confuzia,

care văd că mai există şi unii o menţin, că s-a tras din armele ofiţerilor de securitate informativi. Întrebarea mea este: a fost, oare, dovedit fie şi un singur subofiţer de securitate că a tras cu armamentul din dotare şi a omorât un om în Timişoara? Eu vă asigur că nu, din câte ştiu. Deci asta a fost o mare greşeală că după ce Inspectoratul a fost evacuat şi efectivul a fost încarcerat la Popa Şapcă, armamentul a rămas la discreţia armatei, care a preluat tot ce a însemnat armament, muniţie şi expertizarea (nu expertizarea, că nu s-a făcut expertizarea lor), analizarea lor s-a făcut de către reprezentanţi ai armatei, în ianuarie 1990. Este deja destul de tardiv.

T.O.: - *Dle colonel, referitor la distrugerea oraşului, avem cunoştinţă, din declaraţia lui Bunoaică (ofiţer de securitate – n.n.), că au existat nişte grupuri prin oraş care spărgeau vitrine. De fapt confecţionau argumente pentru escaladarea violenţei. Erau grupuri care n-aveau nici un fel de legătură cu manifestanţii. Spărgeau vitrine cu obiecte – erau pregătiţi cu obiecte contondente cu care spărgeau vitrine foarte eficient. Ştiţi cumva, este într-adevăr aşa sau au venit tot agenţii străini să spargă vitrinele?*

G.A.: - Eu nu ştiu dacă au fost agenţi străini...

T.O.: - *Nu puteau fi...*

G.A.: - Am auzit şi eu că erau nişte echipe de *băieţi bine legaţi,* care dădeau lovituri decisive şi dintruna se spărgeau sau se deschideau uşi. Aici cred că...

T.O.: - *Şi plecau mai departe...*

G.A.: - Aici cred că trebuie...

T.O.: - *...n-a fost suficient timp ca să-i depisteze în perioada 16, să zicem, până în 20, că serviciile de securitate puteau afla, sau miliţia, sau ştiu eu cine, filajul...?*

G.A.: - Deci cei care erau în stradă, trupele de securitate, Filajul de la securitate şi miliţia, în mod normal, puteau şi trebuiau să-i identifice...

T.O.: - *N-au arestat de-ăştia, au arestat de-ăilalţi care veneau să profite şi furau. Nici cu ăia n-au prea avut treabă...*

G.A.: - Am auzit că cei de la miliţie, la ordinul generalului Nuţă, au şi constituit ad-hoc o micro expoziţie la sediul Inspectoratului din Sălăjan cu asemenea obiecte contondente şi o parte din mărfurile, din produsele pe care aceştia le-ar fi sustras. Îmi amintesc, era un magazin pe colţ, în Piaţa Victoriei, cu cojoace, blănuri scumpe. Este exclus ca cei de la miliţie să nu fi ştiut cine a folosit acele obiecte contondente făcute, acele scule făcute...

T.O.: - *Şi aţi văzut, după revoluţie, în presă că revoluţionarii au fost făcuţi hoţi, tâlhari...*

G.A.: - Nu cred că e corect...
T.O.: - *Apărea aceasta...*
G.A.: - Nu cred că e corect să se...
T.O.: - *...deşi erau cunoscuţi, noul comandant al miliţiei, Motica (Radu Motica – n.n.), ştie despre acest lucru, a văzut obiectele, erau în magazie...*
G.A.: - Eu sunt convins că cei care au spart nu au fost revoluţionari, clar. Eu am această convingere. Repet: nu i-am văzut, n-am fost în stradă, dar nu are logică; revoluţionarii nu aveau interes să-şi pună-n cap organele din stradă...
T.O.: - *De fapt nici nu se numeau revoluţionari, atunci.*
G.A.: - Erau manifestanţi, protestatari...
T.O.: - *Acum a apărut această categorie – revoluţionari.*
G.A.: - Dar vă repet, dle doctor, cei de la miliţie şi cei de la trupele de securitate care au fost în zonele în care s-a spart, în care acele echipe au acţionat...
T.O.: - *...şi s-au spart şi în zonele în care n-au fost manifestaţii...*
G.A.: - ...ei puteau şi trebuiau să identifice acele persoane. Şi să fie cunoscute.
T.O.: - *Credeţi că servicul Filaj nu şi-a făcut atribuţiunea în acest domeniu?*
G.A.: - Nu pot să vă spun...
T.O.: - *Aşa cum i-au identificat pe ăia care strigau: Jos Ceauşescu!, puteau să spună: Uite, dom'le, ăştia au spart! N-au făcut-o.*
G.A.: - În mod normal, puteau şi ei să vizualizeze şi să reţină pe peliculă asemenea persoane şi asemenea secvenţe. Nu am avut acces la acest material. Nu ştiu unde s-a dus. Am auzit că o parte ar fi pe la Procuratura Militară, iar o altă parte pe la nu ştiu ce ziarişti. Dar asta v-o spun în necunoştinţă de cauză. Nu vreau să...Pe ce nu sunt sigur, cum v-am promis din capul locului, nu pot...
T.O.: - *Dumneavoastră aţi făcut şi facultatea de drept...*
G.A.: - Asta aşa este, sunt licenţiat în drept.
T.O.: - *Spuneţi-mi, vă rog, ce înseamnă pentru un jurist sau un om cu facultatea de drept terminată, distrugerea probelor, sustragerea cadavrelor, arderea documentelor şi chiar arderea cadavrelor la crematoriu, cenuşa aruncată într-un canal sau groapa comună din Cimitirul Eroilor...*
G.A.: - Da, ca să nu facem confuzie cu groapa cealaltă. Da, da...
T.O: - *Şi-apoi ne veţi explica cealaltă chestiune sinistră a cadavrelor din Cimitirul Eroilo*r.

G.A.: - Ca jurist, vă pot spune, şi ca mine vă poate spune orice jurist, că majoritatea acelor fapte constituie obiectul unor infracţiuni, iar distrugerea unor probe...
T.O.: - *De către oameni pregătiţi...că n-or fost micimani (?!)...*
G.A.: - Aşa...îmbracă elementele constitutive şi ale infracţiunii de...de...cum se cheamă exact...acuma nu am codul în faţă...împiedicarea justiţiei de a stabili...
T.O.: - *Adevărul!*
G.A.: - ...adevărul. Asta este. În legătură cu cadavrele...
T.O.: - *...de la Cimitirul Eroilor...*
G.A.: - Repet şi spun: a fost una dintre cele mai abominabile fapte...
T.O.: - *Aia e în Cimitirul Săracilor...*
G.A.: - Nu, faptul că acei oameni care au fost împuşcaţi au fost furaţi şi duşi la Bucureşti, unde au fost şi arşi. Dar răspunderea pentru această faptă abominabilă o poartă cei care au dat ordinul şi mai puţin, după părerea mea, cei care au executat. Şi ei au fost implicaţi şi au făcut pentru asta doi-trei ani de puşcărie, dar răspunderea şi încărcătura răspunderii o poartă cei care au dispus acest lucru; deci şefii acestor oameni de-aici, de la Timişoara.
T.O.: - *Dintre cei inculpaţi în Procesul de la Timişoara îl nominalizez şi pe generalul Macri. Îmi puteţi spune cum a murit generalul Macri (Emil Macri – n.n.)?*
G.A.: - Generalul Macri avea două afecţiuni grave care s-au agravat în condiţiile detenţiei. Una era un psoriazis aproape generalizat şi a doua, care i-a fost fatală, a fost cardiopatie ischemică – el avusese şi până atunci vreo două preinfarcturi, iar de moartea lui am aflat (eu nu eram în aceeaşi...la vremea respectivă, eu, cu un grup din cei din Lotul Timişoara, eram la Rahova, iar generalul Macri, cu o altă parte, era la Jilava)...
T.O.: - *La spital...*
G.A.: - La Spitalul Penitenciar Jilava. Şi-atunci noi am aflat, şi eu personal, în ziua în care a fost îngropat generalul Macri. Am aflat de la colegii care erau cu el la Jilava că a fost bolnav, că n-a avut medicaţia necesară...
T.O.: - *Nu s-a sinucis?*
G.A.: - Nu, sub nici o formă. Sub nici o formă.
T.O.: - *Nu a fost ucis?*
G.A.: - Nu. Vă spun finalul ideii pe care, repet, am aflat-o...
T.O.: - *Nu s-a dorit să se scape de el? Cineva...?*
G.A.: - Domnule doctor, personal, nu cred. Din ceea ce mi s-a povestit de către colegii care erau încarceraţi la Jilava, cu generalul Macri, este că a

venit acolo ceva post de televiziune, în frunte cu senatorul Sergiu Nicolaescu, pentru a-l ancheta pe Macri sau, hai să spunem – că n-aveau ei dreptul, nu erau ei abilitaţi prin lege să-l ancheteze, pentru a-l interoga în legătură cu nişte probleme, situaţii, fapte, împrejurări ale revoluţiei. Şi că Macri le-ar fi cerut o păsuire, pentru că nu se simţea bine. Şi că această păsuire nu i s-a acordat şi pe fondul stresului, al suprasolicitării şi al tensiunii din timpul interviului, ar fi decedat. Repet, avea două preinfarcturi, iar decesul lui a survenit - asta se poate proba de către cei de la Jilava, cu acte, ceea ce spun eu este din ce mi-au relatat colegii care erau, repet, încarceraţi cu el - , la o oră sau două după ce s-a discutat cu el. În nici un caz nu a fost omorât. Nu ştiu, o asemenea variantă chiar că e nouă pentru mine.

T.O.: - *Nu am vrut să insinuez, dar au circulat mai multe...*

G.A.: - A murit de inimă, de infarct, clar.

T.O.: - *...pentru că probabil el ştia multe şi...*

G.A.: - Cu certitudine că ştia mai multe...

T.O.: - *...dar el era profund implicat în...inclusiv în sustragerea cadavrelor. Dle colonel, vreau să vă mai întreb ceva legat de momentul victoriei revoluţiei, despre constituirea Frontului Democratic Român, a liderilor din balcon şi despre faptul că aceşti lideri, în noaptea de 21, mi se pare, trebuiau să fie arestaţi. Despre acest aspect mă interesează. Dumneavoastră aţi făcut o declaraţie în acest sens şi aş vrea să constat dacă a fost reală sau este într-adevăr ceva despre care trebuie să se ştie...*

G.A.: - Am auzit despre acest moment, dar...

T.O.: - *Se numea „Tunetul" şi „Fulgerul*

G.A.: - Deci, dar vă...

T.O.: - *...era o colaborare între securitate şi armată...*

G.A.: - Deci am auzit despre acest moment, dar nefiind implicat nici măcar în pregătirea lui sau în obţinerea de informaţii de-acolo, nu pot să vă dau detalii. Ceea ce ştiu, am auzit ulterior, este că a eşuat toată treaba aceasta, dar alţii se ocupau de acest lucru. Deci, în mod cert, ştiu despre aceasta colonelul Sima, care era şeful securităţii, şi poate şi Radu Tinu, care avea răspunderi legate de Operă, de...

T.O.: - *...cultură.*

G.A.: - ... cultură. Eu nu ştiu, nu am avut cunoştinţă nici atunci, nici acuma. Sunt şi eu, ca şi dumneavoastră, derutat. Dacă m-ar întreba cineva, precum o faceţi dumneavoastră acum...

T.O.: - *Eu nu sunt derutat, eu sunt curios, pentru că la proces dumneavoastră aţi afirmat că Radu Tinu nu ar fi străin de acest lucru...*
G.A.: - Eu nu am afirmat în proces acest lucru...
T.O.: - *...dar a eşuat...*
G.A.: - Să nu faceţi o confuzie. Nu, nu. Nu am făcut eu...
T.O.: - *Sau aţi amintit doar...*
G.A.: - Nu. Nici nu m-am referit, pentru că în ce aspecte nu am fost implicat şi nu am avut cunoştinţă nu m-am băgat nici în proces. Deci, clar, faceţi o confuzie! Deci nu eu am declarat aşa ceva în proces. Sunt înregistrările, se poate verifica. Sunt om de onoare şi nu am a mă ascunde. Cum să vă spun, dacă aş fi ştiut, cu dragă inimă v-aş fi spus. În orice caz, se cunoaşte despre acest moment şi cei care au condus ori au fost implicaţi sunt clar cei care au fost...
T.O.: - *Făceau parte din comandament...*
G.A.: - ... făceau parte din comandament, comandamentul de-atunci, acel grup operativ, unii i-au spus comandament...
T.O.: - *Între revoluţionarii de la balcon erau şi unu, doi, trei nu ştiu câţi colegi de-ai noştri care raportau. Erau probabil informatorii şi probabil de-aceea se ştia în amănunţime ce se întâmplă şi cine sunt în balcon...*
G.A.: - Iarăşi nu veneau la mine informaţiile acestea, nu aveam eu răspunderea cu strada şi cu Piaţa Operei. Nu vă pot spune din păcate, deşi aş dori acest lucru.
T.O.: - *Ar fi foarte imoral ca unul dintre colegii noştri, unul zicem, să primească calitatea de luptător cu merite deosebite...*
G.A.: - Sigur...Ar trebui să ştiţi asta şi să...
T.O.: - *Şi de aia aş fi vrut să ştim cel puţin cine e, unul dintre ei...*
G.A.: - ...contra cuvânt de onoare că nu ştiu...
T.O.: - *... pentru că până atunci există această suspiciune între...*
G.A.: - Corect, corect...
T.O.: - *... între noi, colegii care...*
G.A.: - ...sigur, şi până când nu se va afla, o să dăinuie suspiciunea, probabil...
T.O.: - *Da. Se doreşte acest lucru?*
G.A.: - Nu, părerea mea e că nu.
T.O.: - *Pentru că instalarea unui telefon s-a făcut cu voia...*
G.A.: - Da, am auzit, cu cei de-acolo...
T.O.: - *Cu cei de-acolo, dar şi sub controlul aparatului securităţii care, prin Filaj, trebuiau să fie informaţi...*

G.A.: - Dle Orban, este posibil, dar nu am avut nici un fel de tangenţă cu ce s-a consumat la Operă. Eu revin şi vă spun, s-a probat şi cu ocazia procesului, m-am retras la un moment dat, când am văzut cum evoluează evenimentele, m-am retras. Nici n-am mai stat în biroul meu care era vizavi de biroul colonelului Sima. M-am retras în biroul maiorului Zarcula, şeful Serviciului economic, care era într-o altă aripă a clădirii de pe Sălăjan, şi am preferat să stau acolo, pentru a nu mai primi nici ordine de la cei care-au venit de la Bucureşti, pentru a nu fi nici expus, şi-acolo eu primeam informaţiile de la ofiţerii care erau în obiectivele economice. Atât şi nimic mai mult. A văzut până la urmă şi dl general Bădoiu că nu l-am minţit, că toată treaba asta s-a probat, inclusiv procurorii militari au spus acest lucru. Deci...ulterior am aflat şi eu foarte multe, inclusiv despre momentul pe care l-aţi spus dumneavoastră cu balconul, sau, mă rog, în balconul de la Operă erau oameni care transmiteau informaţii la securitate. Este real ceea ce spuneţi, pentru că am auzit-o şi eu. Dar cine sunt acei oameni şi cui au transmis acele informaţii nu pot să vă spun, că v-aş dezinforma.
T.O.: - *Ştiţi, statul român ar fi pus într-o...chiar statul român ar fi pus într-o postură jenantă, dând merite deosebite unor revoluţionari care raportau...*
G.A.: - Cred că aveţi dreptate, aveţi dreptate...
T.O.: - *...şi să-i şi recompensezi şi acuma şi pe linie...*
G.A.: - Dacă ne raportăm la normele de morală, aveţi perfectă dreptate. Şi eu, în locul dumneavoastră, m-aş agita să aflu cine au fost cei care au...deşi la vremea respectivă eram într-un organ de informaţii, de represiune... aşa...cum se spune... şi probabil că cei care i-au coordonat pe respectivii şi de la care au primit informaţii s-au bucurat că nu sunt descoperiţi, că nu sunt identificaţi. Probabil că se bucură şi-acuma. Eu, personal, nu vreau să fiu mai democrat decât democraţii, dar vă spun că aveţi dreptate. Deci, acei oameni, moralmente vorbind, nu ar trebui să privească-n ochi nici pe dumneavoastră, nici pe ceilalţi. Pentru că n-au motiv; ei i-au trădat, într-un fel, pe colegii lor...

(Arhiva...**Fond documentar**, *Filmoteca,* a consemnat Doina Magheţi)

Graniţa ca un coşmar

Este de notorietate mondială că frontierele României comuniste au însemnat o temă de coşmar. Pentru că, din interiorul lor, graniţele dinspre Vest reprezentau un amestec de fascinaţie şi groază: erau bariera spre „raiul de dincolo”, ori spre un teritoriu al morţii.

Cum felii de existenţă te marchează aproape patologic, m-am gândit să reiau traseul de acum 12 ani spre Orşova, pentru a afla noi şi noi amănunte legate de destinul „frontieriştilor”. Pe o vreme de ploi dezlănţuite urc acelaşi deal de-acum 12 ani, spre Cimitirul « Poiana Stelei ». Parcă şi aerul are acelaşi gust. Întâlnesc familia Martac, neschimbată. În odaia administraţiei cimitirului o sobă de teracotă scoate fum. Două pisici gestante se gudură pe lângă mine. Din ceaşca de cafea ies aburi. Domnul Martac vorbeşte, la fel ca în urmă cu 12 ani, despre terifiantele realităţi ale graniţei comuniste:

Lucrurile s-au schimbat, evident în bine. Singura chestiune este că au dispărut locurile în care au fost înhumaţi cei care au pierit pe frontieră. Nu se mai ştie, nu se mai observă nimic. S-a acoperit… practic… timpul a şters totul…Ce rămâne rămâne în sufletul celor care au pierdut oameni pe frontieră, în rest s-a aşternut liniştea…Era o zonă într-o vale, aşa, într-o văiugă unde îi băgau acolo şi puneau o cruce pe care scria NECUNOSCUT ; zona aia s-a acoperit cu moloz, cu bălării. Crucile au putrezit în timp, că au trecut ani şi…nimic. Orice urmă a dispărut.

Erau aduşi de pe partea sârbă în sicrie şi erau autopsiaţi. Era morga exact la intrarea în cimitir. Ce aduceau de-acolo erau cadavre în descompunere…era o chestie urâtă…Erau aduse cadavre aproape vii, deci aveai senzaţia că omul încă e cald. Trupurile erau lovite de şalupe. Deci ce-am văzut eu : o tânără în jur de 18 ani care era împuşcată în spate, undeva în ficat i-a ieşit glonţul…

Deci mulţi tineri care au pierit practic fără nici o vină. Singura vină era de a se duce să vadă şi altceva în lume…

Comportamentul urât al…că asta era zona…erau aruncaţi ca sacii de cartofi, duşi în foi de cort şi descărcaţi pe masă acolo…Au fost cazuri când au stat câteva zile de puţea toată zona…la intrarea în cimitir…până erau duşi şi ştiu eu ce trebuia să urmeze…Erau în medie 2-3 pe săptămână, dar au fost săptămâni când se depăşea numărul. Deci mai ales în ultima perioadă. În perioada mai din urmă aveau un comportament uşor mai delicat, dar în anii '80 deja, când se ascuţise chestiunea şi se înrăutăţise, atunci nu puteai să mai discuţi. Aveau un comportament murdar, înjurau: « Ce căutai pe frontieră ? » Am asistat la o chestie, un tânăr pe care l-au prins la apă, pe care l-au bătut într-un mod bestial, l-au umplut de sânge, l-au înjurat. Chiar i-am zis la unu' de-acolo: « Nu mai da, dom'le că e copil ! Nu te uiţi la el ? Lasă-l, du-l, fă-i ce-i faci, dar nu-l mai omorî în bătaie ! » Şi am primit şi eu o-njurătură şi m-au trimis să-mi văd de treaba mea…Unul dintre ăştia care lovea a ajuns general! Ăsta e Luca, era căpitan pe-atunci, avea un comportament mizerabil, mizerabil. Şi după aia l-a pus Iliescu şeful grănicerilor. Ăsta era mersul…

Şi după revoluţie, toţi ăştia s-au adunat. Şi-acum, mare parte din ei tot acolo sunt. Şi serviciile secrete şi toate…Dar asta e… Timpul le şterge pe toate. Trebuie să treacă ani…A încercat unul care răspundea de fostul serviciul de contrainformaţii, a încercat o ameninţare… aşa… verbală : că face, că drege, că nu ştiu ce…Eu nu mă temeam, pentru că eu am spus ce am văzut, nu am spus minciuni ! Mai mult de-atât ce pot să-mi facă ? Şi nu cred că a făcut nimic, că n-au trecut o lună-două, că a fost dat afară. Deci era compromis şi pe altă parte. Bine, şi condiţia, şi felul în care au fost pregătite cadrele, normal că în momentul când ai făcut câte ai făcut şi deja deveneai periculos şi pentru superiori, atunci erai trimis, te expediau urgent ; nu era o problemă să pleci la Oradea sau să te duci pe graniţa rusă. Imediat te transferau când erau chestiuni care depăşeau anumite limite. Comportamentul lor era să te ţină sub presiune, deci opresiv. Acesta era sistemul : opresiv !

Când veneau cu victimele, veneau cu camioanele militare. De exemplu pe toţi pe care-i prindeau în zonă…deci ideea era : erau lăsaţi să intre la apă, ca să-i lichideze şi să-i dea ca exemplu ; pentru că puteau să prevină, ar fi putut…Când, de exemplu, l-au adus pe un individ, era sfâşiat de elicea de la şalupa lor…era tăiat tot. Eu cred că puteau să evite să-l omoare, puteau să-l pescuiască din apă şi să-l ducă, să-l facă…mă rog,

cum erau legile…Se vedeau clar urmele de la elice. Erau tăiaţi pe spate, pe picioare.

Nu erau cazuri speciale. În mod normal trăgeau şi-i împuşcau. Era de exemplu nava « Mehedinţi » care făcea Moldova Veche, şi, într-un timp, mulţi săreau de pe navă. După aceea, când pleca nava se închideau uşile şi n-aveai voie să ieşi pe punte. Erai sub pază strictă. Stăteai numai în interiorul navei. Nu mai aveai acces afară. Ştiu că şi un văr de-al meu a sărit în octombrie sau noiembrie de pe navă şi aşa a reuşit să plece afară. Dar cine putea să-i controleze atunci !? Făceau ce voiau pe apă, că n-aveai acces în zonă. Accesul era limitat. Zona era bine păzită.

Atrocităţile de-atunci acum le judecăm mai rece, mai distant după atâta vreme. Atunci era o tensiune generală, era o presiune, deşi oamenii erau preocupaţi să-şi facă rost de hrană şi alte probleme. Chestia asta deja aproape că făcea parte din normalitate…Îi pescuia şi populaţia deja ajunsese să spună : « Bine le-a făcut ! Ce-a căutat acolo ? » au fost şi voci din astea. Ăştia erau oameni care erau strânşi, înghesuiţi, speriaţi…Discutam …aşa…la o şuetă, la o cafea cu prietenii, dar şi-atunci erai…Dintr-un grup de trei prieteni unul dădea dincolo informaţii…Asta era.

Am văzut tineri omorâţi cu vârste de la18 ani, până la 35 de ani ; deci foarte rar oameni în vârstă. Era normal, un om în vârstă deja era limitat, îşi zicea : « Mă mai duc eu acuma la 40-50 de ani… ?! » Se ducea tineretul care dorea să vadă şi altceva, să nu mai stea închis. Sârbii aveau un comportament diferit.

Pe aceşti indivizi care au săvârşit atrocităţile societatea, viaţa îi va arunca la margine. Asta pentru cei care ştiu, dar mare parte nu ştiu nimic din toate astea. Treci pe lângă un astfel de individ şi nu ştii de ce a fost în stare, şi ţi se pare om. Dacă nu-i ştii trecutul, nu ştii ce poartă în el. Din păcate timpul va şterge tot . De-asta e bine să se publice adevărul, pentru ca asemenea monstruozităţi să nu se mai repete.

Am găsit pe internet, în revista « Frontiera » nr. 6/2005, la pagina 9, un nume : **Dumitru Luca.** Sub poza-bust a acestuia apare scris « general de divizie », comandant al armei grănicerilor în România post-revoluţionară (20 iulie 1990 – 15 mai 1999). Este căpitanul din vremea comunistă care a fost văzut de dl Martac cum maltrata tineri frontierişti…

Doina Magheţi

Neconvenţional despre 1989

„În decurs de un deceniu şi jumătate, în ţara noastră aproape că n-a rămas istoric, politician, jurnalist sau pur şi simplu persoană înzestrată cu memorie şi (mai ales) cu imaginaţie, care să nu fi fost ispitit a oferi o versiune proprie a evenimentelor din decembrie 1989 şi din cei câţiva ani, imediat următori.

Indiferent din partea cui s-au formulat, aceste versiuni nu s-au putut elibera total de o tentă subiectivă, mergând „in extremis" până la distorsiuni grave ale faptelor relatate şi cu deosebire ale interpretării acestora. Să recunoaştem că nu avem încă, şi probabil nu vom avea multă vreme, o istorie obiectivă, lucidă, a tumultului din decembrie 1989 şi din viitorul său apropiat.

Sunt mai multe motive care au impietat până în prezent asupra dezirabilei obiectivităţi (recunoaştem: greu de realizat) a întocmirii capitolului istoriei româneşti post-decembriste.

Nu respingem scuza obişnuită a istoricilor că privirii lor asupra contemporaneităţii şi a trecutului celui mai recent, îi este necesară distanţarea, prin trecerea unui anumit interval de timp, care să permită instalarea unui climat de detaşare mentală şi emoţională în raport cu atari subiecte fierbinţi.

Nu respingem, dar nici nu-i concedem creditul cvasinelimitat ce i se acordă, socotindu-se a se tranşa prin el, printr-o rapidă trăsătură de condei, problema posibilităţii sau imposibilităţii de a elabora o istorie obiectivă a faptelor şi proceselor istorice apropiate nouă. Şi aceasta, fiindcă – afirmăm hotărât – nu atât trecerea timpului, cât disponibilităţile intelectuale şi de informare ale cercetătorului, interesele şi prejudecăţile sale, mărturisite sau subconştiente, sunt elementele care nuanţează imaginile ce se vor a fi zugrăvite despre trecut, acţionând cu intensitate descrescândă, dinspre *de curând* către *odonioară.*

Rezultanta subiectivă a unei sume de factori de impact – obiectivi sau imaginari – asupra mentalului colectiv, mai ales cel al pseudocercetătorilor şi al publicului larg, slab avizat, ne pare a fi o notă decisivă a modurilor în care s-a scris şi rescris febril istoria lui decembrie 1989.

Stări emotive, infiltrate în intelect în timpul derulării dramatice a evenimentelor – pentru întâia dată în istorie văzute *în direct* - ; informarea unilaterală (adesea voită ca atare...), ignorarea de principii şi metode ale

investigaţiei istorice şi reportericeşti, multiple interese personale, de grup profesional, social şi politic – acestea şi încă multe altele sunt convergente în jurul perpetuării unui chip nebulos şi contradictoriu al acelui moment pe care l-am numit cândva – şi nu-i retrag calificativul – *fabulosul final* al lui 1989.

Era câtăva vreme foarte la modă teoria că evenimentele din 1989 au fost declanşate de o imixtiune externă. Se declara cu tărie că au fost văzute autocare cu turişti străini, sosite ba dintr-o parte, ba dintr-alta, care – se sugera – ar fi desfăşurat o activitate subversivă. Dar nimeni n-a putut documenta serios o atare acţiune. S-a vorbit de maşinaţiile unor consulate, interpretându-se iniţiativele legitime de informare ale acestora drept intervenţii şi instigaţii tenebroase. Toate acestea poartă amprenta naivităţii, a amatorismului şi a „zvonisticii" istorice. De nicăieri şi în nici un moment nu s-a putut proba o intervenţie externă, cât de cât notabilă. Nimeni nu se osteneşte azi să caute confirmări ale poveştilor cu *libienii* care apăreau şi dispăreau misterios prin ascunzători puţin verosimile, ba încă şi rău mirositoare, pentru ca, la un moment dat, să fie evacuaţi *domneşte,* cu avioane speciale (s-au spus asemenea lucruri, cu multă convingere din partea unor colportori de senzaţii).

Puţini păreau să priceapă că structurile politice ale unui stat nu pot fi răsturnate în câteva zile (sau ore) prin uneltiri minore, insidioase. Acestea, dacă şi câte au existat (ceea ce nu era exclus), nu puteau declanşa – ele – mişcări aproape simultane, de amploarea celor de la Timişoara, Sibiu, Cluj, Bucureşti etc.

Orice sursă de incendiu se stinge înainte de a produce efecte majore, dacă ea nu întâlneşte un material inflamabil de proporţii. Nu e totuna dacă trăznetul loveşte un copac izolat pe un câmp, sau un depozit de carburanţi, ori de muniţii.

Nicio populaţie nu se pune în mişcare, înfruntând gloanţe şi care blindate, numai că a auzit pe stradă nişte îndemnuri la insurecţie din partea câtorva instigatori, fie ei şi aureolaţi de calitatea de misterioşi turişti străini.

Timp de decenii, înainte de 1989, la posturile străine de radio şi televiziune s-au difuzat numeroase ştiri ostile, incitante, la adresa regimurilor din răsăritul Europei, iar după 1980 cel din România s-a bucurat de o atenţie specială. Au circulat, în scris sau oral, zvonuri, critici, ironii, răutăţi. Efectele au fost superficiale.

Atunci când, dimpotrivă, s-au produs fenomene politice însemnate – Berlin, 1950, Ungaria, 1956, Cehoslovacia, 1968, Polonia, 1970 şi în anii ce

au urmat – ele au fost consecinţa evidentă a unor nemulţumiri interne, adânc motivate. Teza *instigatorilor*, a *complotului din afară* era lansată cu oarecare regularitate de oficialităţi, în intenţia transparentă de a voi să ascundă responsabilităţile proprii, să creeze diversiuni, confuzii, să se prezinte pe ele însele ca apărătoare ale integrităţii statului, siguranţei şi ordinei, iar pe contestatari ca pe nişte agenţi de uneltiri criminale.

E inutil, poate, să mai spunem că spre finele anului 1989 în România se acumulaseră – mai mult decât în ţări vecine – resentimente, oscilând între conştientizări paralele ale ridicolului şi indignării, împotriva unui regim obtuz, unui cult al personalităţii ajuns la dimensiuni aberante.

După ce aproape un deceniu, printr-o tratare îngustă a problemei datoriilor externe, regimul practicase o austeritate economică impusă majorităţii populaţiei până la pragul mizeriei, în ajunul lui 1989 a proclamat că se achitaseră aceste datorii. Reflexul firesc al cetăţenilor a fost aşteptarea destinderii măsurilor de austeritate. Nu s-a întâmplat însă nimic, sau aproape nimic, fapt care i-a făcut pe oameni să-şi spună că politica economică a regimului nu avusese o raţiune obiectivă, ci fusese doar un exerciţiu menit să verifice *până unde putem merge cu răbdarea*.

Cât priveşte impactul extern asupra mersului precipitat al evenimentelor, el n-a fost generat de factori izolaţi, ci a descins dintr-o conjunctură a raporturilor de forţe pe plan internaţional. Eemente le sale vizibile au fost: renunţarea din partea URSS, după venirea la putere a lui Gorbaciov, la obsesia politicii de forţă; iniţierea destinderii în interior şi în afară, în relaţiile cu *lagărul socialist* şi cu restul lumii.

Nu cu mult înainte de 1989, la Universitatea din Cluj-Napoca au rostit nişte alocuţiuni politice membrii unei delegaţii oficiale venite din URSS. Au vorbit aşa de liber, întâi oficialităţile aflate în sală se priveau reciproc, vizibil îngrijorate de situaţie, de parcă s-ar fi trezit în faţă cu nişte emisari occidentali. Tare i-ar fi lăudat, dar le era teamă, tare i-ar fi criticat, dar exerciţiul de admiraţie, vechi de 40 de ani, nu le permitea gestul.

Nu pot fi subestimate disponibilităţile raţionale, pacifiste, ale intenţiilor lui Mihail Gorbaciov. Ar fi totuşi o naivitate să se creadă că un om, la oricât de mare înălţime situat, şi un număr de colaboratori, ar fi putut să determine un viraj de 180 de grade în prientarea formidabilelor structuri conservatoare de putere ale statului sovietic, structuri concrescute în spiritul încrederii oarbe în superioritatea sistemului şi a forţei sale mondiale. De această superioritate ţineau seamă şi adversarii: exceptând criza rachetelor din Cuba, S.U.A. s-au mărginit să pareze lovituri, să facă paşi de retragere

strategică, să se comporte cu mănuşi în faţa repetatelor bruscări din partea politicii externe sovietice. În Coreea şi în Vietnam s-au prefăcut a nu şti cine le era adevăratul adversar, iar în Afganistan au recurs la o ripostă cât mai *acoperită* cu putinţă.

Desigur, despre ce s-a putut întâmpla în Kremlin după venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov se pot compune mai multe scenarii.

Nouă doar unul ne pare verosimil. Concesiile în lanţ făcute de URSS – renunţarea la separarea Germaniei, la dominaţia asupra statelor din est, la politica de forţă, n-au fost acte de generozitate umanitară, ci ale unei constrângeri. Guvernanţii din Kremlin – echipa lor influentă dunpă 1985 – au intuit inevitabilitatea unei crize ce ar fi putut să le devină fatală. Sistemul sovietic era pe cale să piardă total (parţial fusese mereu în pierdere, în pofida rodomontadelor staliniste şi hruşcioviene...) cursa economică în care era angajat cu lumea capitalistă. Rămânea în urmă în cursa înarmărilor: un război se anunţa dezastruos. Prestigiul, întreţinut printr-o superpropagandă, îi era ameninţat de dezumflare.

Nu se pot concepe alte cauze care să explice de ce Kremlinul s-a decis să *arunce lest*, să se replieze brusc pe poziţii mai favorabile, pentru a nu-şi trăda slăbiciunea ascunsă, ci să-i îngăduie un nou spaţiu şi o nouă metodă de manevră.

Retragerea strategică a URSS, pe plan internaţional, în a doua parte a anilor ’80 a fost, deci, în opinia noastră, conştientizarea faptului că politica de confruntare urma să ducă la înfrângere. Mihail Gorbaciov n-a iniţiat noua linie dintr-o inspiraţie personală, ci pe baza unei analize lucide a perspectivelor de viitor, care i-a arătat că, mergând la fel în continuare, URSS riscă prăbuşirea.

Judecata lui Mihail Gorbaciov a fost aceea a şahistului care-şi dă seama că pierde partida, pe care însă o mai poate salva prin mutări de remiză. Acest lucru nu îi diminuează meritul istoric. Un iresponsabil, în locul lui, ar fi împins ţara, şi lumea, înspre o catastrofă, cum făcuseră înainte destul din aceia care *n-au ştiut unde şi când să se oprească.*

Evaluând corect factorii obiectivi pe care se (mai) putea sprijini forţa URSS, Mihail Gorbaciov a îndreptat politica acesteia pe făgaşul normalităţii în lumea contemporană. Oricâte se vor spune despre el, posteritatea va ajunge cândva a-l cataloga definitiv ca pe omul care, la sfârşitul secolului al XX-lea, a salvat omenirea de o a treia catastrofă, desigur cea mai mare, din acel nefericit secol.

Persistă încă o întrebare, cu răspunsuri reduse la presupuneri. A ignorat Nicolae Ceauşescu faptul că între URSS şi SUA, în decembrie 1989, *jocurile erau făcute*? Sau şi-a dat seama, măcar în parte, încotro se îndreaptă lucrurile, dar s-a decis să vâslească împotriva curentului, eliminând din ecuaţia minţii sale posibilitatea de *revoltă populară*?

Pare greu de crezut că, după cele ce se petrecuseră în Germania de Est, în Cehoslovacia, la frontiera ungaro-austriacă, el să nu-şi fi dat seama de direcţia evenimentelor. E drept că orgoliul nemăsurat pe care şi-l cultivase şi îi fusese cultivat de cu vreo 20 de ani înainte, îi putea întuneca judecata pe care ajunsese să şi-o creadă infailibilă.

E probabil că, subestimând semnificaţia evenimentelor în desfăşurare, sau chiar evaluându-le corect, a hotărât să *joace tare*, încrezător într-o nouă reuşită, ca aceea dobândită pe muchie de cuţit, prin cacialmaua (da!...aşa poate fi numită...) din august 1968. De astă dată eroarea lui a constat în ignorarea stării de spirit a ţării: favorabilă după declaraţia din aprilie 1964, cu speranţe după ieşirile nepedepsite de *independenţă* din august 1968 şi perioada următoare, în schimb total decepţionată după anii de exacerbare a cultului personalităţii, a agravării lipsei de libertate, a mizeriei economice din anii ’80.

Căutându-se mereu a se identifica feluriţi factori răspunzători de declanşarea evenimentelor din decembrie 1989, e justificată atât convocarea la ordin a celor de fond, menţionaţi mai sus, cât şi a unora incidentali, aceştia din urmă, firește, cu limitele cuvenite.

Se trece însă cu vederea de către analiştii momentelor în cauză factorul iraţional, care intervine în comportamentul de grup, în situaţii de criză.

Cei ce s-au pus în mişcare la Timişoara, Bucureşti şi în alte oraşe aveau, probabil, sentimentul (dar nu certitudinea) că nu se va produce o intervenţie din afară, ca în octombrie-noiembrie 1956 la Budapesta, sau în august 1968 la Praga. De asemenea exista sentimentul vag că undeva la nivel central s-a instaurat un coeficient de indecizie, mai ales în armată, care va împiedica sau atenua o intervenţie violentă ordonată de dictator. Această din urmă presupunere a fost confirmată de ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, s-ar putea numi „defecţiunea” armatei, urmată, în lanţ, de a organelor cu funcţie represivă specifică.

Sentimentul obscur pe care l-am schiţat mai sus, dublat de observaţiile asupra atitudinii ezitante a celor însărcinaţi cu represiunea, a pus în funcţiune mecanismele *psihologiei maselor*. Studierea acestora,

intrată în stadiu sistematic în secolul al XIX-lea, a demonstrat cu exemple istorice evidente clivajul ce apare între judecata şi comportamentul individual de o parte şi cele ale unor grupuri mari de indivizi, în situaţii specifice, provocate de agenţi reali, sau, uneori, imaginari. O întâmplare, un zvon, pot determina punerea în mişcare a unor grupuri care, conform legii *bulgărului de zăpadă*, cresc necontrolat la dimensiuni de masă şi la acte pe care, izolat, niciunul din componenţii grupului nu le-ar fi cutezat.

S-a făcut observaţia, de către un sociolog american, că oamenii acţionează adesea nu în consecvenţă cu fapte, ci cu imaginea pe care şi-o formează despre acestea, imagine formată, la rându-i, după mecanismele arbitrare ale imaginaţiei, crescătoare exponenţial în mentalitatea mulţimilor.

Se întâmplă ca amplificarea aleatorie a dimensiunilor aglomerărilor umane să alăture grupuri necunoscătoare, desluşit, ale scopurilor celor adunaţi iniţial, şi astfel *noii veniţi* imprimă tumultului popular alte direcţii, spre obiective diferite de cele originare.

E ceea ce se poate reconstitui în fazele incipiente ale mişcărilor din Timişoara. E sigur că protestatarii împotriva încercării de evacuare din casa parohială a pastorului Tőkés László nu se gândeau la răsturnarea regimului comunist, cel puţin nu şi-o imaginau ca pe o consecinţă nemijlocită a acţiunii lor punctuale. Dar acumularea de numeroase elemente faptice, încercări represive, ştiri şi zvonuri, afluenţa de noi veniţi, au făcut să erupă din adâncurile obscure ale mentalului colectiv nemulţumirile îndelung acumulate şi să le îndrepte spre un obictiv politic general, la început împotriva dictatorului, apoi a regimului însuşi. Mişcarea s-a autodotat cu o amploare şi cu un curaj caracteristic mulţimilor, capabile, spre deosebire de indivizii izolaţi, să depăşească pragul psihologic al înfruntării riscurilor celor mai grave. Apare momentul în care *cei de jos* nu mai vor să accepte vechile stări de lucruri, iar *cei de sus* nu mai pot să le stăpânească.

E un mecanism intuit în sloganuri populare de genul *unirea face puterea, împreună vom învinge* etc. Al căror substrat *revoluţionar* este , în chip curent, epuizat prin citarea lor retorică, nu întotdeauna îndreptăţită de concretul unor situaţii.

Să ne fie îngăduit să trimitem la ceea ce se întâmplă uneori pe stadioane, la manifestările sportive ameninţate de *psihologia mulţimilor* de a degenera în rebeliuni locale, nu o dată soldate cu victime.

Nu susţinem că mişcările din decembrie 1989 au fost produsul unor stări de spirit sub/sau inconştiente. Dar acestea din urmă au contribuit la

izbânda motivaţiilor conştiente, le-au insuflat acea doză de nebunie fără de care multe momente ale istoriei nu s-ar fi urnit din loc.

Nu ne îndoim că această propunere de dedublare a opticii va fi respinsă de mulţi... Indiferent de replica lor, rămâne necesară mai multă precauţie în examinarea cauzelor şi a desfăşurării evenimentelor. Toată lumea ar dori explicaţii, deşi e vădit că ele nu se pot da în chip mulţumitor. *Cine a tras în noi?* Fiecare grupare, cu convingerile ei, aşteaptă răspunsul care să compromită pe cei care nu-i suferă.

Rspunsurile sunt multe, plauzibile şi la îndemâna oricărie judecăţi de elementară bună credinţă: obedienţii ordinelor de sus, indivizi înrăiţi, cei panicaţi de consecinţele previzibile şi mai ales imprevizibile ale întâmplărilor haotice, frica pentru viaţa proprie etc. Eroii, în momentele lor de reflexie, n-au prea fost în stare să explice raţional de ce au procedat în modul care le-a adus gloria. *În primejdie, acţionaţi!* a recomandat ostaşilor să generalul american Patton. *Faceţi ceva, orice!...* De multe ori, **aşa** se face istoria.

Datorită întrepătrunderilor dintre conştient şi inconştient, raţional şi absurd, care intervin frecvent în situaţii-limită, nu se poate aştepta ca evenimentele de genul lui decembrie 1989 să poată fi explicate aşa cum se reconstituie mersul unei partide de şah. Orice revoluţie, dacă este cu adevărat aşa ceva, are şi o componentă insondabilă, *abisală.* Ea iese la iveală cu atât mai mult atunci când pentru a-i face istoria sunt chemaţi, în ordine crescătoare, istoricii, politicienii, vindicativii şi procurorii.

Nici participanţii nu sunt întotdeauna înzestraţi cu pătrunderea evenimentelor în toată adâncimea. Ostaşul din linia întâi de multe ori nu înţelege ce se întâmplă *cu* el şi *lângă* el. Să ne amintim de acel Fabrizio del Dongo, al lui Stendhal, în lupta de la Waterloo!...

Faptele istoriei, ca să împrumutăm o celebră sentinţă a înţelepciunii antice, îl călăuzesc pe cel ce consimte cu ele, şi în târâsc pe cel ce li se împotriveşte."

Academician Camil Mureşanu

„Este un caz unic..."

„Mica Vienă este un concept, este mai mult decât un concept, este un mod existenţial, un mod de viaţă pe care timişorenii, indiferent de etnie, confesiune, vârsta venirii sau naşterii în oraş, şi l-au adoptat şi şi-l păstrează. Foarte multe clădiri din Timişoara, mai ales din cartierul *Cetate*, din centrul oraşului, păstrează memoria unor evenimente, a unor oameni de seamă ai zonei, chiar ai zonei Dunării de mijloc, în sensul larg al cuvântului.

Clădirea în care ne aflăm, care adăposteşte Memorialul Revoluţiei, este o clădire ridicată la sfârşitul veacului al XVIII-lea. Iniţial ea a fost o cramă găzduind, pe lângă spaţii de locuit, şi alte magazine. A devenit celebră la sfârşitul vreacului al XIX-lea şi până la mijlocul veacului al XX-lea, când aici a fost cunoscutul restaurant al boemei timişorene, al artiştilor, al scriitorilor, al sculptorilor, al pictorilor - *Spieluhr - La Ceasul cu muzică* (*La Ceasul cântător*), un fel de *Capşa* de Bucureşti; era o masă în restaurant, rezervată doar pentru aceştia, sub „preşedinţia" lui Romul Ladea – celebrul sculptor şi în prezenţa multor altor maeştri care se întâlneau şi...puneau ţara la cale. În jurul lor, la alte mese sau la mesele din rândul doi erau mulţi dintre tinerii aspiranţi la gloria artistică, care se întreceau în a le fi pe plac maeştrilor, în a-i servi cu câte ceva, diverse mici servicii şi în măsura în care opera publicată în ziare, reviste sau sub formă de cărţi, pictură, sculptură, grafică era considerată de valoare, erau invitaţi la masă. Era una dintre marile onoruri care li se făcea acestor tineri. A poposit aici şi prozatorul Ionel Teodoreanu. Într-o seară, la o masă, vine un „mitic" de Bucureşti, tipic prin aspect şi îmbrăcăminte, cu un geamantan pe care-l deschide, la un moment dat, şi aşază pe masă nişte sticle de Cotnari. Comesenii stau până spre dimineaţă. Dimineaţa scriitorul Teodoreanu se duce la barou, câştigă un proces, după care, la un hotel din apropiere, în următoarea noapte, stă treaz şi scrie începutul unuia dintre romanele sale, mi se pare *La Medeleni*. Această *Capşă* a Banatului nu era numai a artiştilor români. Acolo veneau oameni de cultură maghiari, sârbi, evrei, germani.

După anii '70 a fost spaţiu de proiectări locuinţe, în 80 şi ceva se propunea să fie demolată, datorită degradărilor. După 1990 părţile exterioare de la parter au fost cedate unor revoluţionari, iar restul, după câţiva ani de tergiversări, a fost acordat Memorialului Revoluţiei, cu titlu de 99 de ani.

Trebuie să remarc că Memorialul Revoluţiei a reuşit să facă nişte lucruri deosebite, sigur cu sprijinul oraşului şi al Guvernului României, să

transforme clădirea dintr-o paragină în curs de demolare într-o clădire funcţională, să o transforme într-un Centru naţional de documentare, cercetare şi informare publică (singurul din România) despre Revoluţia din decembrie 1989. Clădirea refăcută adăposteşte o expoziţie foto, bibliotecă, arhivă, spaţii de cercetare cu dotări multimedia, birouri pentru cercetare şi spaţii pentru cercetătorii care vin la Memorial.

Clădirea e pe terminate. Din păcate, sunt destule probleme de natură juridică de care nu este Memorialul răspunzător şi care dacă nu vor fi tratate corect – deşi mă îndoiesc de lucrul acesta, Memorialul Revoluţiei va pierde acest sediu şi va fi pus pe drumuri. Este un caz unic ca un Centru naţional, ridicat pe bani publici, pe banii Guvernului României, să fie retrocedat unor persoane, fără recuperarea investiţiei făcută din bani publici. Aceasta este cumplit!

În măsura în care există anumite demersuri în Guvernul României, prin europarlamentari, cu o prezentare foarte exactă a situaţiei juridice, a investiţiilor făcute şi cu un lobby inteligent făcut, situaţia ar putea fi rezolvată.

Mai vreau să spun că acest loc păstrează memoria lui decembrie 1989, aşadar este vizitat. Dl dr. Orban poate să prezinte numărul grupurilor de vizitatori care au trecut pragul Memorialului, în ultimii trei ani, de exemplu: 2100 din care 30% străini. Eu, în calitatea mea de ghid de turism, aduc frecvent grupuri aici, şi române şi străine iar impresiile lor sunt tulburătoare.

Printr-o acţiune conjugată a Memorialului cu firme de turism şi Inspectoratul Şcolar Judeţean, cu universităţile timişorene, deci printr-o acţiune inteligentă, grupurile-ţintă de vizitatori timişoreni pot fi îndrumate spre acest loc important unde să fie prezentate flash-uri care să suscite interesul, să deschidă patima pentru istorie. Sunt convins că sunt sute de oraşe ale Uniunii Europene care ar vrea să găzduiască un asemenea Centru naţional, nişte expoziţii. Timişoara are acest privilegiu şi nu ştie să şi-l valorifice. Este intrigant, la urma urmei, dar trăim într-o lume..."

Ioan Haţegan, istoric, Academia Română – filiala Timişoara

„De ce n-ar fi susţinuţi şi vânătorii de criminali”

„Orice organizare în măsură să aducă noi dovezi, să le sistematizeze, să le pună în ordine, dar să le pună şi în valoare prin publicare, sunt paşi concreţi către adevăr. Adevărul se construieşte în ani, este o muncă cu nume ştiinţific şi anume *istorie* şi *istoriografie*. Suntem în acest domeniu, deci orice efort este binevenit. Clar! Eu zic că împreună, societatea civilă, organizaţiile care chiar cred că adevărul va învinge în final, vom învinge, cum s-a întâmplat de altfel, lucrurile acestea nu sunt noi; să ne amintim faptul că există aşa-numiţii *vânători de nazişti*. Aceşti *vânători de nazişti* au fost eroizaţi. De ce n-ar fi eroizaţi, susţinuţi vânătorii de criminali în Revoluţia din 1989? Deci lucrurile zic că se pot face coordonat şi acceptând riscul. Ce risc poate să fie? Să ne bage în puşcărie? Atunci, să ne bage-n puşcărie!”

Daniel Vighi, scriitor

„Încerc un sentiment de uitare...”

„În ultimii ani, tot mai mult am încercat să mă rup de evenimentele de-atunci, deoarece pentru familia mea au fost tragice. Ani la rând m-am luptat pentru găsirea adevărului. Soţia mea a fost împuşcată în inimă, în zona Podului Decebal, în braţele mele. Am rămas cu trei copii. După 17 ani încerc un sentiment de uitare. Lozincile care s-au strigat în stradă s-au strigat degeaba şi nici idealurile pentru care s-a murit nu s-au împlinit până-n prezent.

Procesul celor 24 a pornit la Timişoara, dar a fost mutat la Bucureşti, acolo judecat lotul. Nu s-au cerut daune morale şi materiale. Cei 24 au fost condamnaţi, dar rând pe rând au scăpat, unii chiar n-au făcut niciun an de puşcărie. Răniţii şi urmaşii celor decedaţi au beneficiat de Legea 42, o lege amăgitoare, cu sume foarte mici; abia în 1997, când s-a schimbat guvernul care apăra criminalii din Decembrie, această lege s-a modificat, mărindu-se valoarea indemnizaţiei pentru urmaşi şi răniţi.

Dacă dreptate nu se face, simţi la un moment dat nevoia ori să te duci pe lumea cealaltă, ori să uiţi tot ce s-a-ntâmplat.”

Ioan Bânciu, Asociaţia Memorialul Revoluţiei

Revoluţia între dileme şi amăgiri

Revoluţia română a fost rezultatul ridicării maselor de cetăţeni împotriva unui regim dictatorial care nega cele mai elementare valori universal valabile. Datorită schimbărilor spectaculoase din ,,lagărul socialist" (estul Europei) din decursul anului 1989, vârfurile regimului de la Bucureşti nu au fost în stare să înţeleagă cursul nou al evenimentelor, sperând ca schimbarea să nu detroneze clanul Ceauşescu. Această încredere se baza pe o structură poliţienească avansată (securitatea şi miliţia) care folosea teroarea, reuşind să controleze orice fel de activitate, nimicind opoziţia încă de la nivelul individului, despre manifestarea unui grup de opoziţie nici nu se punea problema. Astfel, înlocuirea clanului Ceauşescu pe cale democratică nu era posibilă, singura soluţie fiind ieşirea în stradă a maselor de cetăţeni, care reprezentau proletariatul, temelia unui regim socialist, cu asumarea conştientă a riscului reprezentat de acţiuni represive.

Evenimentele revoluţionare din Timişoara aveau să constituie impulsul major al unor ample ridicări ale maselor de cetăţeni români din localităţile Lugoj, Arad, Cluj, Cugir, Sibiu, Cisnădie, Braşov, care vor culmina cu revolta din Bucureşti care determină fuga ruşinoasă a cuplului dictatorial Ceauşescu în ziua de 22.12.1989.

În decembrie 1989, populaţia a fost supusă unui adevărat ,,război psihologic", care a produs victime în rândurile unor nevinovaţi. Dacă organele fostului Minister de Interne şi Departamentului Securităţii Statului funcţionau în baza unor dispoziţii legale şi regulamentare în vigoare la acea dată, în care erau stipulate expres obligaţiile ce le reveneau în asemenea situaţii, dispunând de dotările materiale specifice şi fiind antrenate pentru asemenea situaţii, Armata română a fost surprinsă nepregătită, datorită politicii clanului Ceauşescu care a folosit Armata română ca pe un instrument de înfăptuire a ,,măreţelor realizări ale socialismului", muncind pe marile şantiere naţionale sau în agricultură.. În momentul când evenimentele s-au produs, în condiţiile instituirii *alarmei de luptă* şi emiterii ordinului de intervenţie a ministrului Apărării Naţionale, Vasile Milea, împotriva coloanelor de manifestanţi din Timişoara, s-au adoptat măsuri neinspirate de scoatere în stradă şi de înarmare cu muniţie de război, de tragere asupra demonstranţilor, fără a se lua măsuri de precauţie, în conformitate cu dispoziţiile legale sau regulamentare, acţiuni soldate cu numeroşi morţi şi răniţi din rândurile populaţiei civile.

După 22.12.1989, armata a început lupta cu un duşman invizibil („teroriştii"). Forţele mixte, ori civile au format baraje-filtru, pentru depistarea acestor terorişti. Diversiunea dirijată a fost recepţionată de mulţime, indiferent că era cadru militar sau simplu civil, aceasta simţind nevoia să identifice duşmanul invizibil. Astfel s-a ajuns la o mişcare confuză, producându-se conflicte de aceeaşi parte a baricadei, soldate cu victime omeneşti, fiecare parte fiind convinsă că se confruntă cu un adversar real.

O mare parte a victimelor, atât dinainte de 22.12.1989, dar mai ales după această dată, se datorează trăgătorilor izolaţi, şi nu focului de secerare. Înainte de 22.12.1989, aceşti trăgători izolaţi proveneau din rândul organelor de represiune, dotate cu armament adecvat tragerilor pe timp de noapte, şi care foloseau maşini civile (marca „Dacia" sau „Aro", în majoritate de culori deschise). După această dată, prin înarmarea poporului în vederea salvării Revoluţiei, armele distribuite au fost folosite în raport de discernământul purtătorului de armă.

În perioada 22.12.1989-01.01.1990, în Bucureşti şi în alte oraşe din ţară, s-au înregistrat atacuri săvârşite de „terorişti" asupra populaţiei şi a unor obiective de interes vital. Au fost atacate în timpul zilei, dar mai ales noaptea, sediile principalelor instituţii: Televiziunea, Radioul, Casa Scânteii, Biblioteca Central Universitată, Palatul Telefoanelor, Universitatea, Piaţa Palatului, Ministerul Apărării Naţionale, Consiliul de Stat, Muzeul Naţional de Artă, aeroporturile Otopeni, Băneasa, Centrala Telefonică şi Poştă din Drumul Taberei.

Cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 întâmpină piedici, principala dificultate fiind legată de faptul că, imediat după eveniment, nu s-a efectuat o investigare la faţa locului, care ar fi putut stabili: cantitatea şi caracteristica muniţiei consumată de dispozitivele care au executat foc; ce cantitate de muniţie s-a consumat din rândul unităţilor Ministerului Apărării Naţionale, unităţilor Ministerului de Interne şi din rândul Gărzilor Patriotice; cu care dintre armele aparţinând acestora s-a tras şi cu care nu; care au fost caracteristicile tuburilor trase, unde anume au fost găsite aceste tuburi, în ce cantitate şi cu ce răspândire; caracteristicile orificiilor de intrare şi ale celor de ieşire la nivelul imobilelor, autovehiculelor etc., stabilindu-se direcţia din care s-a tras şi armamentul din care provin proiectilele; caracteristicile leziunilor prezentate de victime, direcţiile din care s-a tras, în raport cu poziţia victimelor şi canalelor traiect; ce alte urme create de proiectile au existat la nivelul victimelor ori al obiectivelor lovite.

Victimele, în marea lor majoritate, nu au fost supuse unor expertize medico-legale, în speţă, necropsie (în Timişoara, cadavre ale victimelor au fost furate şi arse la crematoriul „Cenuşa”); proiectilele, datorită vitezei lor iniţiale şi forţei cinetice (glontele de pistol mitralieră de calibrul 7,62 mm, prezintă o mare capacitate de penetrare, iar corpul omenesc nu constituie un obstacol ferm), nu au fost reţinute de corp, dar există şi situaţii de plăgi împuşcate cu retenţie de proiectil, care au fost examinate (numărul răniţilor a depăşit cu mult pe cel al ucişilor, răniţii suportând intervenţii chirurgicale). Proiectilele prelevate au fost puţine (un proiectil la 109 răniţi în Bucureşti) şi prin caracteristicile lor s-au dovedit improprii comparării din punct de vedere balistic. La aceasta se adaugă şi faptul că posesorii de armament au tras foarte multe cartuşe (în luptele cu „teroriştii”), caracteristicile ţevii unei arme automate, în urma tragerilor multiple şi repetate, se modifică datorită procesului de uzură, păstrându-se caracteristicile generale, dar modificându-se caracteristicile individuale.

O altă dificultate constă în stabilirea numărului concret de victime ucise sau rănite; în prima etapă nu s-a cunoscut cifra exactă a pierderilor, acest aspect fiind controversat şi în acest moment.

În evenimentele din decembrie 1989 au decedat 1104, dintre care, înainte de 22 decembrie, 160, iar după 22 decembrie - 944, şi au fost rănite 3321, dintre care, pînă în 22 decembrie, 1107, iar după 22 decembrie, 2214.

Se cere tot mai insistent de către opinia publică, victime, urmaşi şi mass-media ca instituţia Parchetului militar să restituie românilor adevărul despre revoluţia din 1989, adevăr nu în sensul filosofic, ci în cel juridic, reflectat de dosarul penal.

Adrian Kali

MEMORIA REZISTENŢEI

Memorialul Revoluţiei de la Jena la Gera via Teistungen

Jena. 21-23 mai 2004. Congresul „Despre valoarea libertăţii”.

Începând cu anul 2004, „Memorialul Revoluţiei” a inaugurat un itinerariu spre fosta Germanie de Est, unde „cortina de fier” căzuse deja din noiembrie 1989, după ultima „reprezentaţie” a comunismului. „Piesa” s-a sfârşit, aici, din fericire, fără vărsare de sânge. În România aceeaşi „piesă” a fost o tragedie, pentru că puştile şi gloanţele n-au fost, din păcate, doar element de recuzită.

La 15 ani după Revoluţia din Decembrie 1989, între 21-23 mai, „Memorialul Revoluţiei” a participat în Jena, la congresul internaţional pe tema „Despre valoarea libertăţii”.

Oraş din landul Turingia, Jena a fost unul dintre centrele-cheie ale Revoltei din 17 Iunie 1953, prima contestare deschisă a regimului sovietic şi a comunismului.

Locaţia congresului: aula cu aura poetului german şi universal Friedrich Schiller, al cărui nume îl poartă universitatea din Jena. Ţara gazdă a fost reprezentată de instituţii profilate pe investigarea documentelor fostului aparat de represiune din Germania de Est, Stasi, precum şi de asociaţii ale fostelor victime ale comunismului din landurile est-germane.

Trecând mai spre est, alături de România au fost prezente şi alte ţări care au suferit de aceeaşi traumă dictatorială. „Casa terorii” din Budapesta a fost prezentă prin Gabor Kiszely, Elena Zhemkova a adus cu ea Memorialul din Rusia, Aliaksandr Bialiatski a vorbit în numele Centrului Drepturilor Omului „Viasnia” din Bielorusia. Despre Cuba a luat cuvântul, cu obiectivitate şi tristeţe, Jorge Luis Vazques, exilat în Germania şi lider al „Movimiento Cubano Unidad Democratica”.

Preşedintele “Memorialului Revoluţiei”, Traian Orban, a dezbătut premisele sociale şi politice din România şi celelalte ţări, pe atunci, comuniste, care au catalizat izbucnirea Revoluţiei Române din Decembrie 1989, la momentul potrivit, când „era o sete de Libertate generalizată”, evenimente care au schimbat, în Decembrie 1989, cursul istoriei.

Traian Orban a subliniat, încă de la început, forţa şi unicitatea Timişoarei din timpul Revoluţiei, care au ridicat-o la rangul de mit: “Contestarea deschisă a unui regim, a unui sistem politic în ansamblu, la Timişoara a fost

observată şi de sursele occidentale, care au contribuit temeinic la fortificarea unui mit: Timişoara este altceva decât restul României, mit care a dat speranţă tuturor celor care doreau ca schimbarea în România să fie una adevărată şi de profunzime."

(Text clişeu) Moment din desfăşurarea congresului

În final, s-a pronunţat pentru apelarea la justiţie, în vederea epurării societăţii de elementele ce au reprimat nevoia firească de libertate a oamenilor nu numai în România, ci şi în celelalte ţări supuse regimurilor totalitare.

„Am dorit să vă prezint aceste aspecte ale unei represiuni şi minciuni fără precedent prin ura şi cinismul cu care au fost ascunse crimele, adevărul, probele, prin manipulări şi diversiuni la care se preta atunci, credem că nu pentru prima oară, odiosul sistem criminal comunist susţinut de o propagandă deşănţată la orice prilej, care proceda ca atare folosind metodele cele mai diverse pentru menţinerea sa la putere. Aceste aspecte sunt cunoscute de noi, dar dumneavoastră, stimaţi prieteni din Germania, împreună cu cei din ţările scăpate de sistemul comunist, va trebui să reconstituim crimele la care s-a recurs pentru a pune pumnul în gură popoarelor subjugate. Nu este vorba de o vendetă, ci doar a-i elimina din viaţa publică pe toţi cei care au construit acest sistem odios.

Credem că este necesar un proces internaţional al comuniştilor europeni dezvăluind adevărata faţă a acestuia, pentru ca asemenea crime şi sisteme să fie cunoscute şi să nu se mai repete. Este un apel pe care-l lansăm în numele celor care au suferit în aceste decenii de suferinţă generată de comunismul instaurat în Europa cu tancurile sovietice după război."

Pe parcursul celor trei zile ale congresului a fost prezentată publicului, în foaierul Universităţii „Friedrich Schiller", expoziţia de fotografii "Decembrie 1989 – Revoluţia în imagini", precum şi filmul „In memoriam", o „decodificare" a tuturor monumentelor închinate martirilor Revoluţiei.

”In memoriam” a rămas, cu siguranţă, în memoria tuturor. Proiectat pe un ecran mare, în Aula Magna a Universităţii din Jena, în a doua zi a congresului, filmul a impresionat mai ales prin mesajul său religios şi prin unitate, în aspiraţia spre libertate a tuturor românilor.

(Text clişeu) Secvenţe ale expoziţiei itinerante Revoluţia Română în imagini

Teistungen. Aprilie 2004.Grenzlandmuseum.

Expoziţia foto îşi făcuse deja „stagiul” la Grenzlandmuseum (Muzeul de graniţă) Eichsfeld din oraşul Teistungen. Prezentăm din ecourile presei: Revoluţia Română din 1989

„Teistungen. Niciuna din dictaturile Europei de Est de după 1945 n-a fost mai totalitară şi mai crudă decât cea a lui Nicolae Ceauşescu şi niciuna n-a fost răsturnată mai sângeros. 1.104 morţi şi 3.352 grav răniţi au fost preţul pe care poporul român a trebuit să-l plătească pentru libertatea sa.

Cu data de 22 decembrie 1989 orice român ştie că începe ceva. În această zi, la ora 11.50, a început, în studioul Televiziunii Române, odată cu cuvintele «Fraţilor! Slavă domnului!», o nouă eră.

Imagini impresionante ale acestei Revoluţii, care a început cu un lanţ de oameni în casa pastorului reformat László Tökés, care vroiau să împiedice strămutarea forţată în satul nord-transilvănean Mineu a curajosului cleric, opozant al regimului, şi s-a sfârşit pe 22 decembrie cu căderea lui Ceauşescu, pot fi văzute, de săptămâna viitoare, într-o expoziţie la Muzeul de Graniţă din Teistungen.

Expoziţia foto «Memorial în amintirea Revoluţiei Române din 16 până în 22 Decembrie 1989», realizată în Timişoara, va fi prezentată de „Geschichtswerkstatt Jena" timp de un an în Germania în muzee şi memoriale.

Jürgen Haschke, un bun cunoscător al ţării şi al istoriei sale, deschide expoziţia cu o prelegere despre evenimentele Revoluţiei."
(Articol preluat din „Thüringer Landeszeitung", Jena, Germania)

Gera. Mai 2004. Primăria.

În continuarea periplului prin Germania, expoziţia "Imagini ale Revoluţiei Române din 1989" a fost prezentată în foaierul Primăriei din Gera, într-un spaţiu generos, care a pus în valoare autenticitatea şi dramatismul acelor zile fierbinţi.

Alături de Jena, oraşul Gera şi-a adus şi el tributul la Revolta din 1953. Actualmente, Gera este unul dintre oraşele înfrăţite cu Timişoara.

"Călătoria" expoziţiei itinerante a fost posibilă datorită primarului general al oraşului Gera, Ralf Rauch, Institutului de Istorie din Jena, Institutului de Studiere a Documentelor STASI, reprezentat de Hildigund Neubert, şi Asociaţiei „Memorial Amthordurchgang" din Gera.

Spicuim, în continuare, câteva fragmente din articolul "Imagini amintind de sângeroasa Revoluţie din Timişoara. Expoziţie din oraşul românesc înfrăţit la Primăria din Gera", apărut în presa locală.

"**Gera**. Copiilor şcolari de astăzi evenimentele din Decembrie 1989 din România le sunt deseori necunoscute. Revoluţia prin care poporul român s-a eliberat de dictatura lui Ceauşescu şi a trebuit să-şi dea chiar viaţa nu e redată neapărat în orele de istorie.

De Revoluţia sângeroasă din oraşul românesc Timişoara aminteşte o expoziţie care a fost inaugurată ieri în foaierul Primăriei din Gera.

Documentele fotografice au fost adunate de Memorialul Revoluţiei din 16-22 Decembrie Timişoara. Acolo, în oraşul înfrăţit cu Gera, a început Revoluţia Română.

În expoziţia itinerantă cu peste 100 de fotografii sunt cuprinse 10% din documentele despre Revoluţie pe care Memorialul le păstrează şi care pot fi văzute în Timişoara într-o expoziţie permanentă.

În imagini sunt prezentaţi demonstranţi care cer cu pancarte căderea dictatorului, oameni care fug din faţa gloanţelor, sicrie aufgereihte cu victimele Revoluţiei. O parte din acestea au făcut, pe atunci, înconjurul lumii ca fotografii de presă.

Deja din prima seară a Revoluţiei, după ce sute de oameni demonstraseră contra deportării pastorului maghiar László Tökes, s-a tras puternic în Timişoara. Peste 100 de oameni au murit până când armata a trecut de partea poporului, contra Securităţii de temut. Cu aceasta zilele dictatorului au fost numărate.

Pentru preşedintele Memorialului, Traian Orban, revolta a durat doar câteva ore. El a fost împuşcat în picior. Crucea Roşie austriacă l-a dus la Viena la operaţie.

Timişoara, unde a început Revoluţia, este astăzi un oraş aufstrebend, spre deosebire de o mare parte a României, a constatat primarul general Rauch şi la cea mai recentă vizită a sa în oraşul înfrăţit." (Angelika Munteanu)

Expoziţia a fost un eveniment pentru Gera, fapt ce reiese şi din faxul pe care, ulterior, oberbuergermeister-ul Ralf Rauch i l-a trimis primarului Gheorghe Ciuhandu, ca o recunoaştere în plus a relaţiilor strânse dintre cele două oraşe.

Administraţia Gera
Primarul general

Primăria Timişoara
Primarul general
Domnului Gehorghe Ciuhandu

Expoziţie la Gera: Memorialul Revoluţiei 1989

Mult stimate domn coleg Ciuhandu,
Vă informez că pe 25 mai 2004 a fost prezentată la Primăria noastră din Gera expoziţia oraşului Timişoara în amintirea sângeroasei Revoluţii din 1989, iar este deschisă vizitării pentru cetăţenii şi oaspeţii oraşului.
Vă mulţumesc dumneavoastră şi ihren ehrennamtlichen Helfern pentru această importantă contribuţie de parteneriat politic.
Încă o dată îi mulţumesc domnului Traian Orban, care a ţinut personal un discurs de deschidere.

Cu salutări prieteneşti,
Rauch

Memorialul de la Kreisau (Krzyżowa)

Anul 1989 a fost, după cum se ştie, un an al răsturnărilor şi transformărilor în Europa Centrală şi de Est. Ele n-au ocolit, desigur, nici Polonia. Rădăcinile rezistenţei în faţa social-naţionalismului german şi, ulterior, al celei anticomuniste, le putem găsi în *Kreisau (Krzyżowa).*

Ce a fost şi ce este această mică localitate? Din punct de vedere geografic, Kreisau este un sătuc din Silezia de Jos, Polonia. Până aici, nimic spectaculos. Dar mica aşezare a făcut istorie. Şi asta datorită unei familii. În sec. al XIX-lea, mai precis în războaiele din 1866 şi 1871, generalul-feldmareşal *Helmuth von Moltke* a repurtat mai multe victorii cu a sa armată prusacă. Ca recunoaştere a meritelor sale, acesta a primit un domeniu în Kreisau. Aceasta ar fi prima parte a poveştii. Ea se continuă câteva decenii mai târziu. Între 1942 şi 1943, strănepotul generalului, *Helmuth James von Moltke,* a fost iniţiatorul şi gazda, totodată, a unor întâlniri de rezistenţă contra hitlerismului. Grupul de rezistenţă a fost denumit, chiar de către Gestapo, *Kreisauer Kreis (Cercul de la Kreisau*), denumire cu care a rămas până în ziua de azi.

Cercul de la Kreisau nu a fost o asociaţie politică. El număra aproximativ 20 de membri activi şi foarte mulţi simpatizanţi, printre care social-democraţi şi reformaţi iezuiţi.

Membrii *Cercului de la Kreisau* se întâlneau în grupuri mici în locuinţa lui Moltke din Berlin şi la domeniul său din Kreisau.

Năzuinţele *Cercului de la Kreisau* erau să schimbe atât viitorul Germaniei, cât şi al Europei, după prăbuşirea lui Hitler şi a naţional-socialismului, dar nu prin atentate, ci prin capturarea şi judecarea acestuia. Însă foarte curând aveau să se confrunte „nu numai cu devastările oraşelor, ci şi cu groaznicele devastări din minţile şi inimile oamenilor."

După unele încercări eşuate, câţiva dintre membrii *Cercului* s-au alăturat conspiraţiei din jurul lui *Claus Schenk von Stauffenberg,* care a încercat la 20 iulie 1944 un atentat asupra lui Hitler. Ca urmare, foarte mulţi membri ai *Cercului* au fost arestaţi, iar opt dintre ei executaţi până la începutul lui 1945 în închisoarea Plötzensee din Berlin. Deşi nu s-au găsit dovezi de participare a lui *Helmuth James von Moltke* la atentat, el a fost condamnat pentru ideile lui privitoare la viitorul ce se prefigura după sfârşitul lui Hitler şi executat la 23 ianuarie 1945 tot la Plötzensee. Într-una din ultimele sale scrisori redactate în închisoare, Moltke nota: „Suntem spânzuraţi, pentru că am gândit împreună." (10.01.1945)

Helmuth James von Moltke

După al Doilea Război Mondial, localitatea şi-a schimbat statutul. Kreisau a devenit Krzyżowa, iar moşia a sfârşit lamentabil într-o întreprindere de stat. Dar moştenirea *Cercului de la Kreisau* a rămas. Membrii lui au fost mesagerii toleranţei, a căror concepţie politică asupra Europei excludea şovinismul şi dominaţia ideologiilor.

Fundaţia Kreisau pentru un acord european Anii 1989-1990 au adus o nouă etapă în „viaţa" Kreisau-lui. În noiembrie 1989 se prăbuşea zidul Berlinului. În acest timp, în Kreisau se ridica... nu un zid, ci o poartă spre conciliere. Aici a avut loc o slujbă a împăcării între primul-ministru polonez Tadeusz Mazowiecki şi cancelarul federal Helmuth Kohl.

Finele anilor '80 a coincis cu „primăvara popoarelor" din Europa Centrală şi de Est, care a condus la „înmugurirea" Fundaţiei Kreisau pentru un acord european. „Înflorirea" ei a avut loc în vara lui 1990, când polonezi, germani din Germania de Est şi Vest, olandezi, precum şi americani, pun bazele fundaţiei.

Continuând moştenirea *Cercului de la Kreisau*, fundaţia urmăreşte o unificare a Europei, implicând, totodată, societăţile civile.

Din 1990 s-a început refacerea clădirilor din cadrul fundaţiei, iar în 1998 a fost inaugurat, în prezenţa oamenilor de stat polonezi şi germani, cât şi a unor înalţi oaspeţi, Memorialul de la Kreisau.

Activitatea Memorialului de la Kreisau. Polii între care gravitează activitatea Memorialului de la Kreisau sunt **rezistenţa** şi **opoziţia** în faţa dictaturilor secolului al XX-lea, studiate în „locaţii" diferite şi radiografiate împreună cu toate particularităţile lor naţionale. Detaliind puţin, în calcul intră, pe de o parte, rezistenţa *Cercului de la Kreisau* în faţa naţional-socialiştilor din Germania, dublată de activitatea lor subversivă din timpul Celui De-al Doilea Război Mondial, iar pe de altă parte, opoziţia împotriva comunismului din Polonia, dar şi din ţări ale Europei Centrale şi de Est..

Polonezii au urmărit şi urmăresc în Kreisau descoperirea şi însuşirea trecutului german al Sileziei, dar şi al altor provincii ex-germane, ajungându-se, astfel, aici la un paralelism cu aşa-numitul „ethos al solidarităţii".

În Germania Democrată rezistenţa s-a raportat la mitul primordial al DDR-ului ca moştenitor al „Germaniei mai bune".

Atât în Polonia, cât şi în R.D.G., mişcările de opoziţie au avut ca punct de pornire ideile creştine şi spiritul colaborării ecumenice al *Cercului de la Kreisau*. Atât polonezii, cât şi germanii şi-au recunoscut propriile aspiraţii în gândirea şi acţiunile celor din Kreisau, care luptau pentru asumarea unui viitor mai bun. *Cercul de la Kreisau* le-a permis, totodată, ambelor naţiuni să-şi descopere afinităţi şi cu ţări din Europa de Vest.

Conectarea la firele rezistenţei germane a facilitat şi găsirea unor răspunsuri comune polonezilor şi germanilor privind prăbuşirea dictaturii comuniste.

Expoziţia permanentă a fundaţiei se numeşte „Trăind în adevăr. Din istoria rezistenţei şi opoziţiei contra dictaturilor sec. al XX-lea" de Katarzina Madon-Mitzner din Varşovia şi Ludwig Mehlhorn din Berlin şi a fost vernisată în iunie 1998. Expoziţia este concepută în germană şi poloneză şi prezintă, pornind de la viziunea Memorialului, ideile şi activitatea *Cercului de la Kreisau,* precum şi legăturile acestuia cu alte grupări de rezistenţă împotriva naţional-socialismului. De asemenea, sunt reprezentate şi grupări sociale şi politice şi mişcări din ţările blocului sovietic, care au militat contra comunismului.

Expoziţia este focalizată pe oamenii care s-au pus în slujba acestei lupte, surprinşi cu atitudinile, convingerile lor politice, frământările şi deciziile din situaţii-limită.

În cadrul celor două spaţii expoziţionale se prezintă vizitatorilor *Cercul de la Kreisau* şi opoziţia contra comunismului din ţările europene ale blocului sovietic, în trei secţiuni: persoane, grupări şi acţiuni de opoziţie. Astfel, vizitatorul poate, pe de o parte, să aibă o viziune comparatistă asupra opoziţiei în ţările amintite, pe care o va analiza ca ideologie, dar şi ca acţiune. Pe de altă parte, această metodă de expunere prilejuieşte înţelegerea nu doar a acţiunilor politice şi intelectuale ale opoziţiei, ci şi subtilul proces

al iniţierii în opoziţie, cu toate fazele sale: respingerea individuală a sistemului din perspectivă spirituală şi practică până la constituirea unor medii şi grupări de opoziţie, acţiunile politice concrete împotriva sistemului şi, în sfârşit, depăşirea graniţelor naţionale până la o reflecţie comună programatică asupra viitorului.

Adina Hornea

Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. „Alegerile“ din 1946*, Centrul de Istorie a Românilor „Constantin C. Giurescu“ , RAO, Bucureşti, [2007], 380 pag.

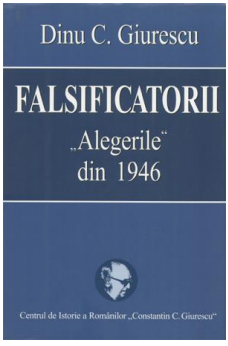

Studiul de faţă al Academicianului Dinu C. Giurescu trebuie judecat, în primul rând, prin prisma tipologiei modelelor de comunizare a ţărilor blocului de Est; o a doua abordare necesară este prin metodologia judecăţilor istoriografice ale genezei nefericitului model de comunism românesc.

Din unghiul de vedere al inoculării şi apoi al difuzării sociale a comunismului în Europa de est, există un relativ consens privind ritmurile extinderii acestui flagel roşu al secolului XX.

O complexitate a psiho-socialului şi implicit a angajării politice în ţara cea mai expusă şi sfâşiată de impactul devastator al totalitarismelor în conflagraţie, Polonia. Asumarea tragică a modelului roşu, oferit (şi acceptat!) din partea duşmanului istoric dintotdeauna, atât pravoslavnic cât şi ateu. O acceptare dintr-un calcul diabolic sub forma compensaţiei şi transferului porţiei de frustrare, a neputinţei, din Est spre Vest ; în dauna altora, atunci mai oropsiţi decât polonezii – germanii. Un asemenea pact malefic nu avea şanse de durată într-o ţară sincer catolică : nu e de mirare că germenele disoluţiei construcţiei mincinoase tot aici a încolţit şi a dat apoi viaţă contestaţiei şi în ţările din jur.

Miza „jocului“ european Est-Vest era încă deschisă şi frenezia revoluţiei mondiale vie, iar pionii în dispută ţinteau spre Viena ; o imagine idilică a pluralismului democratic agreat şi de comunişti, deliberat, la ţările de margine Ungaria şi Cehoslovacia avea un bun preţ în piaţa de marketing politic a Occidentului. De aceea, în primii ani de după conflagraţie (şi înainte de „marele îngheţ“ al Estului în Războiul Rece), o anumită iluzie, de speranţă pentru democraţia autentică mai sălăşluia în minţile visătorilor ori ale nostalgicilor ; ale tuturor celor, să le spunem „ încă naivi “, ce refuzau să perceapă la dimensiunile realităţii impactul brutal al cotidianului totalitar.

O poveste aparte, de ocupaţie sângeroasă, război civil fratricid (şi mai sângeros), îndoctrinare imatură şi necontrolată exaltare, poartă numele de Iugoslavia ; parcă mai mereu în contratimp (dacă nu chiar în opoziţie) cu oferta de model a lumii ce o înconjoară. Şi care, în continuare, plăteşte nepermis de scump această experienţă a cunoaşterii de sine, balansând periculos între ignoranţă şi orgolii nemăsurate.

Şi, oarecum, la urmă, şi în vremea din urmă mai mereu – şi nu întâmplător – împreună, România şi Bulgaria. Două entităţi, prinse din inerţie într-o dinamică care le este străină, întregesc decorul zonei gri a scenei comuniste.

România are totuşi o puternică încărcătură de culoare, de specific naţional, în acest joc al neantizării internaţionaliste : o dinastie naţională şi (oarecum nefiresc) un monarh în exerciţiul noului curs prefigurat la Moscova ; o armată, ridicată în spirit naţional, pronunţat anitcomunist şi care e mânată, să termine războiul, de aceia împotriva cărora ea a fost mobilizată, la trecerea entuziastă a Prutului.

Cartea Profesorului Dinu C. Giurescu ne lămureşte, încă o dată, despre răul de conştiinţă românească ce l-au întruchipat comuniştii la noi. Unii gândesc încă, în termenii comparatismului istoric, că formula comunistă românească (în varianta incipientă P. Groza) a reprezentat o reacţie la pericolul maghiar, al uzurpării Ardealului ; că în această dispută nebună a stângii totalitare de la noi s-ar fi întrecut două coloane : una de-acasă, autohtonă şi cumva patrioată, ataşată valorilor româneşti, iar cealaltă, de import, făcând jocul moscovit, de sorginte cominternistă. Dinu Giurescu ne demonstrează, cu aplecare asupra fondurilor documentare şi a glasului mijloacelor de informare ale vremii, că răul comunist în România este unul de esenţă, mergând până la structurarea instituţională a vieţii naţionale, dar şi a resorturilor formative ale culturii, educaţiei şi religiei creştine.

Autorul vine, martor rar de-acum, dintr-o lume a marilor înălţimi ale spiritului naţional ; amăgită, minţită, umilită şi la urmă reprimată brutal de malaxorul vorbelor deşarte şi al faptelor odioase ale barbariei în înfăţişare românească. Este cât se poate de firesc şi legitim amplul efort istoriografic recuperator al Profesorului, de a demonstra şi a explica cititorilor săi de azi şi de mâine mecanismul : cum s-au infiltrat şi împământenit la noi rădăcinile acestui rău al secolului din urmă, comunismul. În materializarea unui asemenea drum istoriografic jaloanele sunt studiile recente despre faptele aservirii României de către comunişti : guvernarea Nicolae Rădescu (1996), guvernul P. Groza (2004), iluzoria grevă regală din august 1945 (1999) ; şi

pasul următor, marea fraudă electorală din noiembrie 1946, care reprezintă şi obiectul interesului de faţă.

Alegerile din România, ca peste tot în Est, au fost orchestrate sub egida URSS, prin formula agreată şi în Occident, a „ regimurilor democrat-populare". Studiul de faţă ne lămureşte pe deplin asupra mecanismului forţării realităţii de la noi, prin supralicitarea agresivă a stângii extremiste de tip comunist. Acordul de la Moscova, din decembrie 1945, prevedea o asemenea posibilitate: încredinţarea iniţiativei de organizare a alegerilor sovieticilor (în persoana activistului Vîşinski) şi susţinerea pasivă a demersurilor de către reprezentanţii diplomatici la Moscova ai americanilor şi britanicilor. Documentele americane, în interpretarea Profesorului Giurescu, ne spun că nici gând de vreo speranţă, cât de mică, a materializării ideii „ Vin americanii ! ". Dimpotrivă, americanii confirmau cu docilitate iniţiativele abuzive ale guvernului comunist Groza, inspirate de ruşi. Constatăm faptul că însăşi preşedinţia de la Washington era depăşită de mişcările oportuniste ale diplomaţiei sale, în sensul satisfacerii interesului sovietic în Est. (Preşedintele Trumann se plângea că era „ lăsat în întuneric " de ambasadorul său de la Moscova). Era, probabil, o primă exprimare, dureroasă pentru noi, a politicii disputării şi delimitării sferelor de interes pe plan mondial. Ca o maximă concesie în favoarea ideii de reprezentativitate democratică a guvernului de la Bucureşti, sub presiunea Occidentului ruşii au admis amendarea sa cu doi miniştri fără portofoliu, din partea partidelor istorice reprezentative. Iar când s-a trecut la desemnarea titularilor, sub aceeaşi orchestrare a stângii agresive, au fost refuzate marile figuri ale liderilor de tradiţie, Brătianu, Mihalache, fiind agreaţi doar fruntaşi de rang secundar, eventual provincial. Când, prin forţa împrejurărilor, asemenea oameni au şi intrat în guvern, a venit o nouă recomandare-ultimatum de la ruşi : aceşti exponenţi ai democraţiei de tip occidental erau zoriţi la „ conlucrare loială " cu guvernul comunist. (pag.9). Sugestia sovietică, pe ideea coruperii şi apoi a demolării democraţiei reprezentative, mergea şi mai departe : era de dorit ca aceşti funcţionari de partid ridicaţi la prim rang prin demnitatea ministerială, să preia şi frâiele de lideri ai PNŢ, respectiv PNL, în locul fruntaşilor autorizaţi şi recunoscuţi de Occident. Documentele vorbesc limpede şi despre strategia comisiei celor trei mari, aplicată la Bucureşti : rusul era cel ce „ negocia " cu guvernul român, pe când americanul şi britanicul doar „ au vorbit "cu emisarii PNŢ şi PNL (pag.19). Interesantă este remarca observatorului american despre şeful, încă în exerciţiu, al diplomaţiei de la Bucureşti (Tătărescu), aservit comuniştilor,

care i se înfăţişa „ ca un şofer arătos…care te-ar înşela la costul călătoriei “. (pag. 20). E trist că pe asemenea „ piloni “ se rezema speranţa dăinuirii democraţiei româneşti. La primul „ stop “ convenabil al caruselului schimbării de regim, asemenea personaje au fost evacuate în coşul de reziduuri ale istoriei, în locul lor fiind împinşi activişti de feroce vocaţie demolatoare, de tipul Anei Pauker.

Sunt evidenţiate cu putere mecanismele care au dus şi la o schimbare în spaţiul psihologic al aşteptărilor şi speranţelor ce însoţesc pregătirea acestui decisiv exerciţiu electoral. Mitingurile şi presa aservită comuniştilor dau glas unei agresivităţi publice de tip proletcultist, prin dezlănţuirea la comandă a „ maşinii de aplauze “ (pag.119) şi a incitării voite la violenţă şi ură socială, cauza tuturor relelor fiind „reacţionarii Maniu şi Brătianu “ (pag.119).

Un fapt semnificativ pentru mersul „ jocului “ a fost „coruperea “ PSD-ului, partidul de masă al muncitorilor români. Apoi, drama lui Titel Petrescu, liderul vertical al social-democraţilor, copleşit şi în cele din urmă eliminat de activiştii procomunişti din sânul partidului său (pag.150).

Raporturile dintre suveran şi guvernul Groza s-au deteriorat pe zi ce trece ; la obiecţiile regelui, emisarul american Burton Berry s-a mulţumit „ să îndrepte conversaţia spre perspective mai pozitive “,deşi, cum singur remarca, „nu sunt totuşi optimist asupra efectelor de durată ale spuselor mele “. (pag.127). Reacţia Occidentului la deteriorarea climatului vieţii publice româneşti s-a redus, iată, la simple accente „ cu semitonuri şi formule politicoase “. (pag.187).

Dinu Brătianu este şi el îndemnat de acelaşi Berry să nu se retragă din alegeri… „ ar fi o gafă “. Aceasta, în vreme ce, în viziunea proletară a lui Gheorghiu Dej, alegerile sunt o adevărată „ bătălie, în care opoziţia constituie duşmanul “. (pag.263).

Interesante sunt manevrele încercate de guvern şi faţă de minoritari, în special evreii – şi compromisul mărturisit al acestora, confruntaţi cu noile dezvoltări de pe scena politică românească. (pag. 288).

*

Autorul, unul din cele mai respectate nume ale istoriografiei româneşti, prin scrierile sale recente, vine să aprofundeze cunoaşterea căilor spre regimul comunist de la noi. Abordează, cu aplomb şi devotament, cauza rădăcinilor răului comunist, consacrând prin aceste studii o serie istoriografică despre un foarte însemnat capitol al trecutului nostru recent ;

contribuind astfel, sperăm noi, şi la cunoaşterea mai bună a mecanismelor răului ce au atins, cu prea multe consecinţe dureroase, destinul naţional ; în speranţa ca prin identificare să le putem preveni ori măcar evita pe viitor.

Miodrag Milin

***Gegenwart der Vergangenheit. Die politische Aktualität historischer Erinnerungen in Mitteleuropa.* (*Prezentul trecutului. Actualitatea politică a rememorării istorice în Europa Centrală.* Editori…) Hrsg. Julian Pänke, Gereon Schuch, Malte Brosig, Rafal Kocot, Axel Olearius, Piotr Stankiewicz, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2007, 234 p.**

Revoluţiile din 1989 şi transformările postcomuniste au readus în actualitate problema trecutului în multiple ipostaze. În mod firesc, după aproape o jumătate de secol în care discursul public despre trecut a fost modelat totalitar de către puterea politică, atât istoricii, cât şi societatea în ansamblul ei au trecut la reevaluări, regândiri, rescrieri ale istoriei. Au fost readuse în discuţie teme considerate tabu în timpul comunismului. Unele segmente ale societăţii au considerat că numai îndreptarea nedreptăţilor din trecut poate asigura mersul înainte al societăţii. Pe de altă parte, tensiunile vieţii politice şi dezamăgirile primelor faze ale tranziţiei post-comuniste s-au reflectat şi în tratarea trecutului comunist şi pre-comunist, conferind discuţiilor despre trecut o încrâncenare deosebită, polarizantă.

Frământările societăţilor post-comuniste în relaţia lor cu trecutul prezintă atât note specifice, cât şi unele asemănări cu alte experienţe post-totalitare din Europa secolului XX. Istoricii germani, impregnaţi de experienţa propriei culturi în confruntarea cu un trecut tragic, aduc o sensibilitate aparte în studiul acestei problematici. Societatea Germană pentru Politică Externă a iniţiat şi susţinut un forum pentru Europa Centrală, menit să servească drept platformă pentru dialogul dintre istoricii şi specialiştii celorlalte discipline socio-umane din Germania şi din ţările Europei centrale şi răsăritene.

Al doilea forum de acest fel a avut loc la Budapesta în ianuarie 2006. Volumul pe care îl prezentăm, şi care a fost publicat cu o promptitudine de invidiat, cuprinde 24 de studii concrete, grupate în 5 arii tematice: Lupta cu privire la memorie. Raportul dintre politica istoriei şi culturile rememorării; Politica externă central-europeană – ostatic al istoriei?; Potenţial şi risc al rememorării istorice în lumina exemplului demarcărilor etnice şi al dezvoltării regionale; Prezentul şi viitorul reprimării trecutului în Europa centrală; Reprezentarea şi discutarea istoriei în artă şi media.

Problematica românească a fost tratată direct în doar unul dintre studii: Valeska Bopp, doctorandă a Universităţii din Leipzig şi bursieră a Fundaţiei Robert Bosch, evidenţiază divergenţele dintre rememorarea oficială şi discursurile publice cu privire la Revoluţia Română din Decembrie 1989, şi valorifică totodată unele informaţii din propriile interviuri referitoare la felul cum oamenii obişnuiţi de azi se raportează la aceste evenimente, şi la istorie în general. De un real interes pentru români ar fi şi comentariile lui Vasile Dumbravă cu privire la monumentele din Republica Moldova de după 1991. În fine, ar fi de semnalat şi comentariile critice ale Christinei Müller despre polemicile declanşate în Polonia de cartea lui Jan Tomasz Gross despre Jedwabne, localitatea unde polonezii şi-au măcelărit în iulie 1941 vecinii evrei. Deşi acest articol, ca şi alte câteva, invită la prudenţă în răscolirea trecutului şi în destrămarea tabu-urilor, părerea prevalentă a autorilor prezenţi în volum este aceea că discutarea liberă, deschisă, a problemelor delicate ale trecutului, este esenţială pentru edificarea unei societăţi democratice, care să depăşească traumele trecutului.

Pe de altă parte, analizele cuprinse în acest volum evidenţiază faptul că pentru o evoluţie normalizatoare a discuţiilor despre trecut este important ca istoriografia profesionistă să fie independentă atât faţă de factorii politici, cât şi faţă de presiunile spre conformism ale unor părţi din opinia publică şi ale mass-media. Pentru că, nu trebuie să uităm, se poate întâmpla ca istoricii să abordeze problemele trecutului din perspective analitice, teoretice şi/sau comparatiste, care sunt mai puţin comprehensibile şi relevante pentru publicul mai puţin avizat, dar care corespund logicii interne a cercetării istorice şi care îşi au rostul lor în progresul cunoaşterii şi în modelarea pe termen mediu şi lung a memoriei sociale.

Bogdan Murgescu

Gheorghe Secheşan, ***17 după 16,*** Artpress, Timişoara, 2006, 120 pag.

Zicerea celor vechi *habent sua fata libelli* s-a verificat, chiar cu asupra de măsură, în cazul a ceea ce-a fost, iniţial, un jurnal al zilelor învolburate de la Timişoara din Decembrie ’89. Jurnal scris pe ascuns şi ţinut dosit atunci – cum în *1984* al lui Orwell!– pentru a da seama despre o dată, febrilul cronicar îndoindu-se că va supravieţui evenimentelor, în care, cu toate acestea, s-a implicat, curios şi temător, inconştient şi lucid, totodată un curajos al deznădejdii, căci aşa ca până atunci *nu se mai putea.*

Mai aflăm din *cuvântul autorului* avatarurile ulterioare ale manuscrisului, predat Editurii *Facla* (actuala *Editură de Vest*) şi respins de directorii succesivi: ba pentru că era prea sec şi documentar; apoi refăcut în lumina „indicaţiilor”, pentru că era prea literaturizat. În fine, dacă autorul nu a fost reţinut în timpul evenimentelor, i-a fost arestată (şi) această lucrare după divorţ, de fosta soţie. Mulţi ar fi desperat, invocând destinul, dar Gheorghe Secheşan, bine sfătuit şi încurajat, a reluat munca devenită aproape sisifică, reconstruind din memorie, pe cât a putut, textul.

Dar să nu uităm că memoria este afectivă şi evenimentele care ne marchează – cum a fost cazul cu acelea! – ni se imprimă puternic, de neşters. O părticică din text fusese publicată şi în gazetele timişorene (să nu uităm că autorul, care ucenicise încă din facultate la *Forum Studenţesc* - în legătură cu care se narează şi un episod savuros – a fost foarte prezent în presa timişoreană de la începutul anilor ’90, aceea de orientare opusă „fesenismului”).

În tot răul şi un bine, cum se spune: acum re-constituirea, ori re-construirea, este dublată în note de judecata actuală a celor petrecute, un feed-back trecut prin lentila informaţiilor pe care le-a accedat ulterior. Nu este de tipul scrierii în oglindă a lui Stelian Tănase din *Acasă se vorbeşte în şoaptă,* ci parcă *Addenda* unei ediţii ulterioare şi astfel cetim gândurile autorului în 1989 şi cele din 2006.

Deşi, cum alţii, autorul şi-a pus, literalmente, în mai multe ocazii pielea la bătaie, are marea decenţă de a nu se eroiza, cum unii „memorialişti” ai evenimentelor au făcut-o, ba chiar mai surpă din soclul statuilor (contra)făcute ale unor „merituoşi” de-atunci, cioplite, ulterior,

eventual mutual, ceea ce poate a provocat rictusuri la lectură unor cetitori interesaţi, dar vreo urmă de ranchiună nu cred să fi găsit!).

De altfel, aceasta a fost şi o motivaţie a scrierii, participantul de atunci excepţionând relatări interesate, ca atitudine/intenţie şi stil. În privinţa acestuia din urmă, autorul, deşi însuşi literator, ca scriitor de schiţe, nuvele, romane, exeget avizat şi probat al mişcării literare, a optat corect pentru un tip de discurs sobru, adecă neadjectivat şi nemetaforizat.

El *dă seama* de condiţia *supusului* român de dinainte – căci nu cetăţeni eram noi! – , de frământarea, neliniştea şi determinarea, totuşi, cu care s-a integrat unui grup opoziţionist, cu veşnica teamă de provocatori şi informatori, însă care ne obseda – cu dreptul! – pe toţi.

Dacă în această parte „introductivă" planurile sunt întreţesute, povestirea fiind dublată de reflecţii, aceea alocată zilelor crâncene este mult mai alertă, într-un stil „cinematografic", în care autorul pare că poartă cu el o cameră prin locurile pe care le străbate în oraş cu grupurile de revoltaţi cărora li s-a alăturat el şi prietenii. Stilul este mult mai alert aici şi surprinde, vizualizează acţiunile, dezlânate adesea, ca în orice tumult, dublând mişcările străzii cu acelea sufleteşti, sincopate şi ele, pendulând între deznădejde şi speranţă, ale naratorului şi ale apropiaţilor săi, co-participanţi la diferite episoade ale ridicării timişorenilor. Gândul că, în caz de eşec, timişorenii ar fi avut parte de un lagăr de concentrare/ exterminare, care îl teroriza atunci pe autor, cred şi eu că s-ar fi materializat lugubru.

Autorul ne spune, cum altfel?, *adevărul lui* despre revoluţie, pe care renunţă, însă, a o numi în ăst fel, datorită unei „priviri lucide pe care ţi-o dă timpul" (nota 86). Reţin optimismul său „gnoseologic", ca să zic aşa; mă despart, însă, de el în ce priveşte creditarea excesivă – cel puţin! – a teoriei conspiraţioniste. Un argument al său, între altele, nu se susţine, în legătură cu momentul iniţial al revoltei, pretextul ei. Securitatea nu l-a arestat pe pastorul Tökes, pentru că acesta avea deja o notorietate în exterior şi faptul ar fi stârnit rumori, ceea ce regimul căuta să evite. Se optase pentru altă tactică: ierarhul său îl „detaşase" disciplinar şi se pornise o acţiune *civilă* de evacuare din casa parohială, împotrivirea la executare strângând enoriaşii acolo. Nu cred, deci, că a fost o „nadă", un pretext livrat deliberat, ci un *faux pas* al Securităţii. Apariţia ulterioară a lui Iliescu în postură de „salvator naţional" e altă socoteală, prin el şi oamenii săi vechiul regim căutând să se adapteze din mers.

Unele scăpări cronologice şi onomastice sunt de atribuit laxităţii memoriei şi nu dăunează fondului lucrării, referindu-se, mai ales, la evenimente de la Bucureşti, fiind lesne remediabile la o ediţie ulterioară.

Cartea aceasta de mărturie *trebuia* scrisă.

Radu Ardelean

De ce trebuie condamnat comunismul? Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, volumul I, [Bucureşti], 2006, 320 pag.

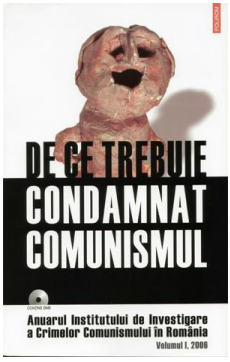

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului a luat fiinţă destul de târziu, într-un context politic precar şi cu toată împotrivirea unei părţi consistente a politicienilor din parlament; totuşi, a existat destulă voinţă politică pentru ca institutul să fie înfiinţat conform H.G. 1727 din 21 decembrie 2005.

Dacă aruncăm o privire asupra celorlalte state din fostul bloc sovietic, vom constata că, şi din acest punct de vedere, am rămas în urmă.

Principalele obiective ale Institutului ca autoritate guvernamentală sunt: obţinerea de date, documente, mărturii cu privire la toate acţiunile opresive exercitate de sistem, cercetarea acestora, precum şi sesizarea organelor de cercetare penală. IICCR-ul, alături de celelalte instituţii abilitate ale statului, are obligaţia de a aduce la lumină abuzurile şi instigarea la crimă săvârşite de persoane cu funcţii de răspundere în perioada comunistă şi de a informa obiectiv publicul larg. O prioritate a institutului este şi păstrarea legăturii cu victimele comunismului. Activitatea de cercetare a IICCR – ului va fi completată de programe cu scop educativ şi iniţierea unor proiecte specifice, în cooperare cu instituţii de profil din ţară şi străinătate.

Pentru realizarea obiectivelor propuse, Institutul are în componenţa sa două compartimente: Biroul de Documentare şi Biroul de Cercetare în Arhive (coordonate de Consiliul Director şi Consiliul de Onoare).

Este de remarcat faptul că atât conducerea, cât şi angajaţii sunt foarte tineri, media de vârstă nedepăşind 35 de ani.

În primul an de activitate, IIICCR-ul s-a remarcat prin deschiderea şantierului arheologic de la Sighetu-Marmaţiei, în parteneriat cu Fundaţia Academia Civică – Memorialul Victimelor Comunismului şi Rezistenţei, şi în colaborare cu Parchetul Militar.

Tot în anul 2006 a apărut la Editura „Polirom”şi primul Anuar al Institutului, sub titlul *De ce trebuie condamnat comunismul?*

*

Studiile publicate în acest volum încearcă să răspundă la întrebarea din titlul cărţii, abordând teme incitante care acoperă nu numai perioada dictaturii comuniste (1945-1989), ci şi o parte din perioada de tranziţie (1990-2000)

Sunt supuse studiului şi analizei instituţiile regimului comunist, activităţile de poliţie politică, precum şi identificarea abuzurilor şi crimelor săvârşite în numele „luptei de clasă".

Articolele din acest volum sunt deosebit de interesante. Le voi enumera, oprindu-mă la două dintre ele: *Bazele legislative ale represiunii comuniste în România,* autor Cristina Roman; *O privire în interiorul aparatului de Securitate,* de Marius Oprea; *Secţia de cadre, ca instrument de verificare,* de Andrei Muraru; *Fenomenul Piteşti*, de Marius Stan; *Vasile Cioplan: Profilul unui torţionar*, de Dumitru Lăcătuşu; *Represiunea Securităţii împotriva scriitorilor în anii 1986-1988,* de Clara Mareş; *Drama Bisericii Greco-Catolice,* de Lucia Hossu Longin; *Conversia elitelor comuniste din România în perioada de tranziţie: 1989-2000,* de Raluca Grosescu; *Lustrabilii*, de Mihai Burcea şi Mihai Bumbeş.

Captivant mi s-a părut studiul *Terorismul de Stat în România comunistă*, de Larisa Muşat, care, pornind de la definiţia de terorism de stat a politologului argentinian Ernesto Grazon Valdes, face o paralelă între poliţia politică practicată de Securitatea din România în perioada dejistă şi terorismul de stat al dictaturilor sud-americane. Totodată face o analiză a conceptului de totalitarism.

Remarcabil este şi studiul *Fizionomia Nomenclaturii* realizat de Raluca Grosescu, care analizează conceptul de nomenclatură şi relaţiile de putere ce au structurat elita conducătoare a regimurilor comuniste. Studiul, ordonat pe patru părţi, prin analiza diverselor subcategorii de nomenclatură, nuanţează mai multe aspecte din această categorie socială care a condus România în perioada 1945-1989.

Volumul *De ce trebuie condamnat comunismul?* este abordat din două perspective diferite. Prima este una emoţională şi vizează coperta întâi, împreună cu cele două articole de început (*In memoriam Ion Gavrilă Ogoranu* şi *In memoriam Virgil Ierunca*), cât şi lucrarea care încheie volumul (*În sprijinul victimelor comunismului*), iar cealaltă este una strict ştiinţifică, pe care o regăsim în celelalte studii.

Volumul este completat de DVD-ul care prezintă imagini de pe şantierul arheologic Sighetu-Marmaţiei şi un scurt documentar.

Gino Rado

„Clio 1989”, Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, an I, nr. 1-2, Bucureşti, 2005, 288 pag.

Institutul Revoluţiei Române (IRR), înfiinţat prin Legea 556/2004 şi condus de Ion Iliescu şi Claudiu Iordache, a prezentat în decembrie 2005 şi primele sale realizări editoriale. Sunt două publicaţii editate de IRR: "Caietele revoluţiei" şi "Clio 1989", aceasta din urmă o "revistă de nivel academic", după cum explică în "Cuvântul inaugural" al acesteia Ioan Scurtu, responsabilul de număr şi directorul adjunct al IRR. Colegiul de redacţie al revistei era format la acea dată din Ioan Scurtu, Marian Cojoc, Miodrag Milin şi Bogdan Murgescu, ultimii doi părăsind ulterior Institutul Revoluţiei Române.

Găsim în "Clio 1989" nr. 1-2/2005, un articol semnat de Ioan Scurtu (profesor universitar doctor, preşedinte al Societăţii de Ştiinţe Istorice din România) - "Clio 1989, an revoluţionar în istoria Europei" (pag. 15-64) şi altul de Georgiana Margareta Scurtu (lector universitar doctor la catedra de Politologie a Politehnicii din Bucureşti) - "Pluripartitismul în România" (pag. 133-154). Există în cele două articole cîteva date inexacte despre revoluţia din 1989:

1. Ioan Scurtu preia, fără spirit critic, numărul arestaţilor înaintat de volumul "Armata română în revoluţia din 1989" editat de Editura Militară,1998, scriind că la revoluţia din Timişoara, în noaptea de 16/17 decembrie 1989 *"au fost reţinuţi circa 180 de oameni"* (pag. 45). (numărul real al arestaţilor timişoreni din noaptea de 16/17 decembrie 1989 a fost 978, după datele Parchetului Militar.)

2. În 20 decembrie 1989, scrie Ioan Scurtu, Frontul Democratic Român *"a formulat şi primul program al revoluţiei române, cunoscut sub numele de Proclamaţia de la Timişoara"* (pag. 49). Acelaşi lucru îl scrie şi Georgiana Scurtu, la pag. 134. Se face confuzie între "Proclamaţia Frontului Democratic Român", apărută în decembrie 1989 şi "Proclamaţia de la Timişoara", apărută în martie 1990 şi alcătuită de Societatea Timişoara, două documente fără legătură între ele. La paginile 194-195 ale revistei se prezintă integral proclamaţia Frontului Democratic Român, dar se pretinde că documentul a fost publicat în ziarul "Victoria" din 20 decembrie 1989.

Nu a existat nici un ziar "Victoria" în 20 decembrie 1989, primul număr al acestui ziar a apărut abia la 27 decembrie 1989. Proclamaţia FDR a fost tipărită prima oară în manifestul "A căzut tirania!" din 22 decembrie 1989, iar apoi şi în "Victoria".

3. *„În acea zi de 20 decembrie, Timişoara a devenit primul oraş liber din România. Vechile autorităţi, aparţinînd PCR, nu mai aveau nici o putere. Însuşi primul secretar al Comitetului judeţean de partid, Radu Bălan, s-a solidarizat cu revoluţionarii"*, mai scrie Ioan Scurtu (pag. 49). Solidarizarea lui Radu Bălan cu revoluţionarii s-a întîmplat abia în 22 decembrie 1989, după fuga lui Ceauşescu, nu în 20 decembrie.

4. Referindu-se la începerea aşa-zisei lupte cu teroriştii, Ioan Scurtu scrie: *"Apelul actorului Ion Caramitru – care, urcat pe un TAB îndeplinea rolul de comandant militar - nu a fost ascultat"* (pag. 61). Ion Caramitru nu a îndeplinit însă rolul de comandant militar, fiind persoană civilă (actor).

5. Georgiana Scurtu se ocupă în articolul ei şi de perioada post-revoluţionară. După ce descrie înfiinţarea PNŢCD, PNL, PSD (Sergiu Cunescu) şi UDMR (pag. 135-143), continuă: *"Chiar înainte de a se înregistra legal, aceste formaţiuni politice au declanşat acţiunile de contestare a FSN, pe care-l acuzau că ar fi monopolizat puterea politică, fiind continuatorul PCR. Primul moment de tensiune în viaţa societăţii româneşti postdictatoriale a fost cel din 12 ianuarie 1990"* (pag. 143). Aici sînt câteva inexactităţi: UDMR a început opoziţia faţă de FSN abia după evenimentele de la Tîrgu Mureş din martie 1990 ; prima încercare de înlăturare a FSN de la putere nu a fost în 12 ianuarie 1990, ci în 26 decembrie 1989, cînd bucureştenii au fost chemaţi la un miting anti-FSN, respectiva încercare a fost contracarată de FSN prin anunţarea faptului că mitingul reprezintă o provocare a teroriştilor; acţiunile de contestare a FSN nu au fost declanşate de formaţiunile politice, ci de participanţii la revoluţie, neînregimentaţi politic. Printre lozincile scandate la primele mitinguri anti-FSN era şi "Nu sîntem partide!" (în colecţia din 1990 a ziarului "România Liberă" se găseşte consemnat aceasta). Partidele istorice doar au aderat ulterior la această contestaţie, în căutare de capital politic.

Adrian Kali

Mihaela Sitariu, Oaza de libertate. Timişoara, 30 Octombrie 1956,
Editura Polirom, Bucureşti-Iaşi, 2004, 214 pag.

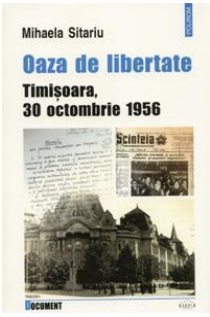

Mihaela Sitariu este licenţiată în istorie a Facultăţii de Litere, Filosofie şi Istorie a Universităţii de Vest Timişoara şi cercetătoare în cadrul Fundaţiei „A treia Europă" din Timişoara.

Oaza de libertate. Timişoara, 30 octombrie 1956 este o incursiune incitantă în miezul fierbinte al mişcării studenţeşti de solidarizare cu Revoluţia din Ungaria. Prologul, desfăşurarea, punctul culminant, deznodământul şi epilogul acţiunilor de protest ale studenţilor timişoreni sunt surprinse prin intercalarea armonioasă a interviurilor actanţilor cu datele preluate de la Direcţia Judeţeană Timiş a Arhivelor Naţionale, precum şi de la Arhiva Tribunalului Militar Timiş. Autoarea a recurs la metoda amplasării în subsol a tuturor explicaţiilor, precizărilor şi statisticilor, pentru a nu scurtcircuita ritmul alert al expunerii, care se resimte din fiecare enunţ al studenţilor implicaţi. A rezultat, astfel, un mozaic de trăiri, de la euforie şi contestare la teamă şi tristeţe, precum şi de evenimente, care, întregite de munca minuţioasă de cercetare, îl implică total pe cititor, fie el avizat sau nu.

Pregătirea adunării studenţeşti a fost iniţiată de studenţii anului V de la Politehnică, respectiv Caius Muţiu, iniţiatorul, Teodor Stanca – „ideologul", Aurel Baghiu – organizatorul, Friedrich Barth, Ladislau Nagy, Nicolae Balaci, Valentin Rusu şi Axente Ţerbea. Lor li s-au alăturat colegii de facultate, cât şi cei de la Facultatea de Electrotehnică, Construcţii, Chimie, Agronomie, Medicină.

A fost elaborat un memoriu cu subpuncte precise: lichidarea definitivă a cultului personalităţii, desfiinţarea sistemului de norme care depăşeau posibilităţile fizice ale muncitorilor, reducerea cotelor şi impozitelor, asigurarea existenţei materiale a fiecărui elev şi student, retragerea imediată a trupelor sovietice, încheierea de convenţii comerciale cu toate statele, inclusiv cu cele capitaliste, desfiinţarea limbii ruse, acordarea de burse studenţilor, indiferent de starea lor materială, libertatea presei şi a cuvântului. În încheierea memoriului, studenţii precizau că sunt decişi să boicoteze cursurile în cazul neprimirii unui răspuns în termen de trei zile.

Plănuind iniţial să iasă în stradă, studenţii au decis că cel mai bine ar fi să-şi expună doleanţele chiar în incinta facultăţii. Adunarea a avut loc în sala 115 a Politehnicii, număr devenit, alături de 30 şi 31, emblematic. Într-o atmosferă din ce în ce mai incendiară: „S-a deschis un ventil şi a ieşit o presiune enormă care a fost în noi!" (Ioan Hollender), prezidiul compus din Petre Lupu, ministru secretar de stat, Coriolan Drăgulescu, ministrul adjunct al Învăţământului, Alexandru Rogojan, rectorul Institutului Politehnic, Ilie Verdeţ, membru supleant în Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, a asistat neputincios la deschiderea zăgazurilor unor tineri care încercau să evadeze din îndoctrinarea comunistă şi să se deschidă spre libertate.

Trei au fost momentele şedinţei: citirea memoriului studenţilor, alegerea unui comitet care să prezinte cererile studenţilor şi propunerile concrete privind viitoarele acţiuni.

Începută atât de frumos, şedinţa a sfârşit lamentabil. Şi nu pentru că studenţii nu şi-ar fi pus în aplicare planul, ci datorită intruziunii armatei. Curând, în sală avea să intre un grup de soldaţi şi ofiţeri care au trecut la legitimarea şi arestarea studenţilor.

La ora 20.00 se instituise deja un comandament general, care urma să instaureze, împreună cu forţele de represiune, ordinea, chiar şi cu arma. Personajele care-l compuneau nu mai au nevoie de nicio prezentare: Emil Bodnăraş, Nicolae Ceauşescu (!) şi Leontin Sălăjan.

Centrul oraşului a devenit un veritabil câmp de bătălie. Nu s-a deschis, totuşi, decât sporadic focul, iar foarte mulţi studenţi au fost încărcaţi în camioane şi duşi spre o destinaţie necunoscută de ei: Becicherecu-Mic, unde se aflau câteva cazarme dezafectate. Ce a urmat, este uşor de presupus: interogatorii, ameninţări, şantaje, bătăi, semnarea, de către studenţii mai puţin implicaţi, a unor declaraţii de desolidarizare de „acţiunile duşmănoase", îndreptate contra ordinii de stat.

Acest comandament a fost, apoi, dublat de unul local, coordonat de Alexandru Moghioroş, membru al CC al PMR, iar rolul lui era să selecteze studenţii pe „categorii de vinovăţie", în vederea stabilizării situaţiei până în 3 noiembrie.

Iar situaţia a fost, într-adevăr, stabilizată. Între 15-16 noiembrie şi 13-14 decembrie au avut loc două procese, în cadrul cărora două loturi de studenţi au fost condamnaţi la ani grei de închisoare (Jilava, Gherla), urmată, în multe cazuri, de domiciliu forţat în Bărăgan. Ca să nu mai pomenim de lungul şir de exmatriculări din facultate!

Se fac, în cartea Mihaelei Sitariu, paralele între mişcarea studenţească din Octombrie 1956 şi Revoluţia Română din Decembrie 1989. Imediat după Revoluţia din Ungaria, invadarea ruşilor era încă incertă. Tocmai această incertitudine dădea aripi: „Eram convinşi că, dacă ruşii nu vor interveni în Ungaria, revoluţia va avea câştig şi sigur că mizam pe o extindere a acestei revoluţii şi la noi. Eram convins de asemenea şi că se va extinde şi în celelalte ţări comuniste, aşa cum s-a întâmplat, de fapt, şi în 1989." (Caius Muţiu) Din păcate, era prea devreme pentru România! „Pentru noi, în 1956 a fost chiar mai greu decât în 1989, contextul politic a fost cu totul altfel decât în 1989. În 1989, cei bine informaţi ştiau sigur că sistemul comunist va cădea. Noi, în 1956, nu aveam de unde să ştim ce se va întâmpla... În 1956, ruşii erau foarte puternici, iar occidentalii ne-au lăsat în braţele lor..." (Romulus Taşcă)

„Huliganii" – denumire cu care au fost „consacraţi" studenţii anului 1956 şi care a fost reiterată, mai apoi, în Decembrie 1989, erau, de fapt, tineri plini de idealuri şi simţăminte, cum reiese, de altfel, din interviul cu Heinrich Drobny: „Au fost momente tipic sentimentale, adică toată acţiunea a fost mai mult afectivă. Adică raţiunea a fost înainte, dar când intri în acele momente, dispare. Asta am observat şi în 1989. Când simţi că se întâmplă lucruri mari, nu mai intră cenzura raţionalului, nu îţi mai spui că ceea ce faci aici te va duce la puşcărie..." Sau în cuptorul crematoriului ori în groapa comună, am putea adăuga!

Redăm, în încheiere, un pasaj din alt interviu cu Heinrich Drobny, mai mult decât sugestiv: „La revoluţia din 1989 lucram la Electrotimiş şi am avut o altercaţie, la un moment dat, cu directorul Arke Markus, cel care în 1956 lua declaraţiile de desolidarizare. Când eram eu în anul I, el era în anul V. În orice caz, Markus era director la revoluţie. Muncitorii ieşiseră în curte... Eu am fost jos, cu muncitorii. A doua zi, Markus mi-a spus de faţă cu securistul fabricii: «Măi Drobny, nu ai suferit destul, ce te bagi cu huliganii ăia?!»"

Adina Hornea

Vom Wert der Freiheit (Despre valoarea libertăţii), Editura TLSTU, Erfurt, 11/2004, 220 pag.

„Despre valoarea libertăţii" nu s-a vorbit doar la Jena, ci s-a şi scris. Sub egida congresului, a apărut un volum consacrat dezbaterilor din timpul celor trei zile dedicate tematicii în discuţie.

Prelegerea principală, „Despre valoarea libertăţii", a fost susţinută de Richard Schröder, rectorul Universităţii „Humboldt" din Berlin.

Richard Schröder a raportat conceptului de libertate alte două concepte extrem de vehiculate: democraţia şi societatea civilă, în absenţa cărora libertatea nu are nicio valoare.

În limbajul de lemn al comuniştilor, democraţia presupunea ca poporul să stăpânească, cu atotputernicie, sub conducerea partidului clasei muncitoare. Particularizând, SED-ul (Partidul Unităţii Socialiste a Germaniei), înfiinţat în 1945, după căderea naţional-socialismului, a instituit, în fapt, o dictatură. SED-ul însuşi şi-a denumit propria formă de conducere „dictatura proletariatului", care nu era altceva decât o dictatură a Biroului Politic. Făcând un salt peste timp, nici măcar astăzi cei din noile landuri federale nu sunt convinşi că vieţuiesc într-o reală democraţie.

Richard Schröder consideră că după 1990, în fostele ţări comuniste, democraţia a fost definită ca „acea formă de stat care corespunde cel mai bine libertăţii şi demnităţii omului şi oferă, de asemenea, cele mai bune condiţii pentru bunăstare". El apreciază că cei trei factori decisivi ai democraţiei, respectiv alegerile libere, parlamentarismul şi pluripartitismul nu sunt suficienţi pentru o „democraţie funcţională". Lor trebuie să li se adauge şi societatea civilă, fiindcă, în absenţa acesteia, se ajunge la democraţia autoritară şi, în cazuri extreme, la cea totalitară.

Societatea civilă trebuie, la rândul ei, să dispună de „substructuri", adică „asociaţii libere cu scopuri preferenţiale, incluzându-le pe cele economice şi politice". Aici ar intra partidele, sindicatele, patronatele şi fundaţiile religioase.

Aceste substructuri sunt vitale pentru funcţionarea mecanismului democraţiei din mai multe motive. Pe de o parte, ele înlesnesc experimentarea modului comunicaţional de a acţiona. Democraţia nu poate

fi exercitată decât de oameni conştienţi de acţiunile lor, cu convingeri dobândite prin angajament şi chiar polemică, altfel se ajunge la indivizi asimilaţi de gloată.

La finele existenţei sale, DDR-ul a trecut prin experienţa „adunării ecumenice pentru dreptate, pace şi păstrare a Schoepfung". La finele lui 1988 şi începutul lui 1989, Biserica Evanghelică a reunit, pentru prima oară, grupările de opoziţie, pentru a lua o poziţie comună în faţa diverselor chestiuni politice.

Trebuie, de asemenea, promovat spiritul comun. Dictaturile înlătură întotdeauna acest spirit comun, lăsând loc „unei societăţi amorfe". Spiritul comun se exersează prin angajare la toate nivelele, inclusiv la cel politic, de la simplul cetăţean până la parlamentar.

Substructurile au şi rolul formării opiniilor şi a voinţei publice. Ele „sunt importante ca senzori pentru fenomene sociale de criză noi şi încă ascunse şi pot deveni motoare ale inovaţiei".

Partidele se pot izola, devenind unicul depozitar al puterii politice. Iar dacă partidele sunt înlocuite cu partidul, cum s-a întâmplat în ţările ex-comuniste, rezultatul e de-a dreptul dezastruos! Extrema cealaltă ar fi încercarea de înlocuire a partidelor cu societatea civilă, cum şi-au dorit unii opozanţi din DDR, care au considerat partidele „demodate". Locul partidelor este precis delimitat, între societatea civilă şi stat.

În încheiere, Richard Schröder s-a referit la globalizare, cu avantajele şi dezavantajele ei. Globalizarea nu trebuie să se limiteze doar la extinderea pieţei, ci şi „angajamentul civil trebuie internaţionalizat".

Nici statul nu trebuie să uzurpeze locul societăţii civile. Iniţiativele civile cuprind drepturile de Anhoerung şi de Auskunft. Dreptul de a hotărî şi asumarea ultimei răspunderi trebuie să se împartă între cei care aleg şi cei aleşi, deoarece, „dacă toţi sunt răspunzători pentru tot şi iau hotărâri împreună, nu mai e nimeni, în realitate, răspunzător."

Societatea civilă trebuie „să adune, coordoneze şi canalizeze" tot ce-i fixat politic prin constituţie şi legi şi să îndrepte statul spre mai multă transparenţă a acţiunilor sale.

Eliberarea de dictatură nu presupune imediat „libertatea ca formă de vieţuire". Este necesară şi o ordine juridică şi constituţională, precum şi asumarea, de către cetăţeni, a efortului pe care-l presupune libertatea, prin angajament şi capacitate de judecată, pentru că „dacă libertatea şi solidaritatea nu se regăsesc, se pierde repede şi libertatea".

Un întreg capitol este consacrat luărilor de cuvânt ale oaspeţilor din străinătate.

„La voi timpul stă în loc”. O afirmaţie care ar putea sta foarte bine ca motto la prelegerea lui Aliaksandr Bialiatski, reprezentantul Centrului pentru Drepturile Omului „Viasnia”, din Bielorusia. El a radiografiat perioada de după 1994, când puterea a fost preluată de Alexandru Lukaşenko, care a reinstaurat totalitarismul şi a readus ţara la anacronism: „Există aceleaşi nume de străzi, Strada Lenin, Strada Comunistă, Strada Marxistă. Pe străzi există aceleaşi lozinci ca acum zece ani.”

Regimul pro-sovietic al lui lui Lukaşenko a zădărnicit multe proiecte necesare reconstituirii istoriei staliniste, cum ar fi ridicarea unui monument în Kuropaty, lângă Minsk, unde aproximativ 150.000 de oameni din Bielorusia, Polonia şi ţările baltice au fost împuşcaţi pe vremea lui Stalin. Şi parcă pentru a şterge orice urmă, s-a început construirea unei şosele chiar pe osemintele celor ucişi.

Sistemul de represiune stalinist este şi el, precum cei ucişi, îngropat. Dar în tăcere. Străzilor cu rezonanţă comunistă le fac o concurenţă acerbă... simbolurile sovietice: steagul şi stema. Iar organizaţia tineretului bielorus nu e altceva decât o glorioasă continuatoare a Comsomol-ului, fiind ţinută sub aripa-i ocrotitoare de acelaşi Lukaşenko.

Anual au loc în Bielorusia procese politice militare, ce umăresc anihilarea oponenţilor preşedintelui şi ai acoliţilor săi, sub uzuala acuzaţie de „calomniere a preşedintelui”. KGB-ul persecută anual mii de bieloruşi, ce îşi pierd, de multe ori, locurile de muncă sau sunt târâţi în procese civile ori penale. Nici manifestaţiile nu sunt permise, fiecare manifestaţie iniţiată „lasându-se” cu închisoare ori cu amenzi drastice, de ordinul miilor de dolari.

Lukaşenko şi acoliţii săi îşi întind tentaculele pretutindeni, pentru a deţine controlul. Sunt interzise posturile de radio şi televiziune independente, iar un număr de aproximativ 20 de ziare democratice independente au fost desfiinţate, unii redactori şi jurnalişti fiind pedepsiţi.

Conducerea Bielorusiei încearcă permanent să desfiinţeze organizaţiile de tineret, precum şi pe cele care apără drepturile omului. Cel mai concludent exemplu ar fi chiar Centrul pentru Drepturile Omului „Viasnia”. Deşi închis în octombrie 2003, printr-o sentinţă judecătorească, Centrul militează, mai departe, în favoarea celor persecutaţi sau arestaţi. Din fericire, nu este unicul!

În perioada stalinistă n-au suferit doar bieloruşii. Vizaţi au fost, în primul rând, ruşii, iar lista ar putea continua. Din partea Asociaţiei Internaţionale „Memorial" a vorbit Elena Zhemkova. Memorialul din Moscova a fost înfiinţat în anul 1997. Activitatea lui se focalizează pe prelucrarea trecutului sovietic, precum şi pe conservarea memoriei victimelor represaliilor politice.

„Politica" Memorialului este una simplă: trecutul nu poate fi separat de prezent. „Noi avem nevoie de adevărul despre trecutul sovietic şi avem nevoie şi de adevărul despre situaţia de astăzi a drepturilor omului în Rusia."

Din trecut, este vizat Gulagul stalinist. Din prezent: războiul din Cecenia şi problema dezertorilor de război.

Întrebarea pe care (şi)-o adresează Elena Zhemkova este una profundă şi incitantă: „Au trecut cincisprezece ani şi este legitim să ne punem întrebarea dacă am reuşit, într-adevăr, să păstrăm vii amintirile victimelor represaliilor politice, să facem public întregul adevăr despre trecutul sovietic, şi dacă am făcut tot pentru a împiedica o întoarcere a tragicului trecut sovietic."

Răspunsul e „nu". Şi e firesc să fie aşa. Până acum, Memorialul a reuşit să înregistreze circa 1.500.000 de nume ale celor ucişi în perioada terorii staliniste. Dar trebuie făcute publice încă 15 milioane de nume! Tot în cifre, ar mai fi necesari încă vreo 150 de ani de muncă asiduă!

Acest travaliu include mai multe etape. În primul rând, reabilitarea celor condamnaţi pe nedrept. Din 1991 a intrat în vigoare în Rusia o lege care prevede acest lucru, dar nu este completă. Parlamentul Rusiei, fidel preşedintelui, el însuşi o emanaţie a KGB-ului, nu are niciun interes să dezvolte legea. În plus, există şi obstacolul dezmembrării fostei URSS, datorită căreia unii oameni „cad" în „lacune juridice", cum ar fi cei din Lituania, care au fost persecutaţi în Rusia şi Ucraina şi, momentan, nu pot ridica pretenţii.

Importantă este şi căutarea locurilor în care au fost înmormântaţi cei ucişi şi ridicarea unor monumente comemorative. În Rusia există peste 600 de monumente şi locuri comemorative. Aportul conducerii de la Kremlin a constat nu în sprijinirea, ci în zădărnicirea acestui deziderat.

Deşi 600 pare o cifră uriaşă, raportată la cele 500 de lagăre principale existente în Uniunea Sovietică, precum şi la cele 10.000 de cimitire aferente lor, ea se minimalizează. Câteva zeci de cimitire au devenit memoriale.

Mărturiile din perioada stalinistă trebuie publicate, alături de lista tuturor victimelor represiunii. Publicarea lor depinde de accesul la arhivă. Dar preşedintele ţării îşi doreşte o „istorie pură", cu care ţara să se poată mândri... Tinerii din Rusia au însă o altă mentalitate. Spre deosebire de Putin, ei „nu sunt pregătiţi să arunce, pur şi simplu, la gunoi paginile triste ale istoriei."

O situaţie disperată o găsim în Cuba. Luis Garcia Vazquez, reprezentant al Mişcării Cubaneze Unite Democratice din Havana, trăieşte, de ani buni, în exil în Germania.

Bielorusia, România şi Rusia au ieşit din iadul comunist. Dar Cuba fierbe încă în acelaşi „cazan". De aceea, Vazquez se simte „descurajat". „Mi-am lăsat capul în jos şi am spus: Dumnezeule, ce fac eu aici şi cum vom reuşi noi în Cuba?"

Mişcarea de opoziţie din Cuba cuprinde multe grupări, „opoziţia cubaneză este foarte bine organizată şi lucrează împreună cu diferite organizaţii în America, America de Sud, Franţa."

În Germania, opoziţia cubaneză urmăreşte sensibilizarea publicului şi a politicienilor. „Pasivitatea" şi „lipsa de interes" a multor democraţi din Germania, „ţară care a trecut prin două dictaturi", faţă de drepturile omului constituie motiv de dezamăgire şi uimire pentru cubanez, care aşteaptă „mai mult sprijin moral".

Denumirea congresului presupune, pentru Vazquez, o completare obligatorie: „Despre valoarea libertăţii în emigraţie". Noua libertate din exil a fost şi este pentru el o provocare, ea obligându-l „să lupte şi mai departe". Experienţa i-a dovedit că fuga din Cuba lui Fidel Castro nu e o eliberare: „În Germania în emigraţie am descoperit Cuba, am înţeles exact mentalitatea cubanezilor şi am cunoscut exact suferinţele victimelor şi munca opoziţiei cubaneze".

Victimele regimului fidel lui Fidel Castro au fost nenumărate. Vazques s-a referit la oamenii obişnuiţi ai Cubei, dar şi la scriitorii reprezentativi. Fără a-i enumera, ne oprim, totuşi, la Reinaldo Arenas şi Manuel Vazques Portal.

Reinaldo Arenas a reuşit să fugă din Cuba în 1980 şi s-a refugiat în America. Ulterior, s-a îmbolnăvit, iar în 1990 s-a sinucis, mândru de schimbările din Europa de Est, dar foarte trist că acestea nu au cuprins şi ţara lui.

Jurnalistul Manuel Vazques Portal a fost condamnat la 18 ani de detenţie. El şi-a descris cu acuitate experienţa arestului în iunie 2003:

„Celula este de aproximativ 1,5 x 3 metri, uşa cu gratii este pe jumătate acoperită cu o placă de oţel, printr-o fereastră zăbrelită se vede doar partea estică a clădirii şi pătrund soarele, ploaia şi insectele. Un pat etajat din metal mâncat de rugină, o etajeră din lemn presat şi o saltea murdară din vată tare. Toaleta este un blid fără capac, din care zi şi noapte se revarsă duhoarea. Direct deasupra, un robinet pentru spălat şi băut. Nicio masă, niciun scaun, nicio etajeră, niciun radio, niciun televizor, niciun ziar, nicio carte, niciun tacâm, niciun pahar, nicio cană. Totul din plastic şi adus de familie.” Cuba anului 2003!

Dar moartea nu vine în Cuba doar în închisoare. Ea vine şi pe ambarcaţiuni sau în avioane. Din 1959 încoace cubanezii care încearcă să fugă în America sunt hăituiţi şi ucişi fără cruţare. Dacă nu sunt prinşi, sunt, de multe ori, predaţi de americani. De aici povestea „picioarelor ude şi uscate”. Rămâne în America doar cine-i găsit cu picioarele uscate; cei care şi le-au udat, vor face cale întoarsă.

„Cuba este o insulă-închisoare, nu o insulă paradisiacă...” Unei populaţii de 11 milioane de locuitori îi revin aproximativ 250 de închisori şi lagăre de muncă. Pentru a putea apăra libertatea, afirmă Vazquez, trebuie să-i înţelegem, mai întâi, valoarea, ceea ce-i imposibil în absenţa empatiei faţă de suferinţele celor victimizaţi.

Rădăcinile dictaturii din Cuba trebuie căutate în mai multe direcţii, deoarece aceasta „nu este doar produsul represiunii din blocul est-comunist, ci şi consecvenţa frustrării şi a demogogiei mişcărilor de stânga, a partidelor comuniste din Europa de Vest şi din America Latină”.

Opoziţia din şi din afara Cubei vrea democraţie şi suveranitate: ”Nu avem nevoie de intervenţia americană, nu avem nevoie de soldaţi, nu avem nevoie de nicio invazie!”

Capitolul al treilea al volumului este dedicat Jenei, oraş al întrunirilor şi al opoziţiei. Sunt prezentate momentele importante din viaţa Jenei, din diverse domenii: vinificaţie, agricultură, ştiinţe, tehnologie de vârf şi, nu în ultimul rând, istorie, cu referire directă la revolta anticomunistă din 17 Iunie 1953.

Ultimul capitol cuprinde informaţii şi iniţiative ale asociaţiilor de deţinuţi politici şi de victime ale stalinismului din fostele landuri estice ale Germaniei.

Adina Hornea

REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE 1989, ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ŞI STRĂINĂ
(BIBLIOGRAFIA SELECTIVĂ 1990-2005)

1) **Abraham, Florin**. Semantica lozincilor revoluţiei române din decembrie 1989. În: *Buletinul Cercurilor ştiinţifice studenţeşti*, Alba Iulia, 1998, 4, p. 187-190.
2) **Idem**. România de la comunism la capitalism, 1989-2004. Sistemul politic. Bucureşti, Ed. Tritonic, 2005, 640 p.
3) **Abrudan, Paul.** Sibiul în revoluţia din decembrie 1989. Sibiu, Casa Armatei, 1990, 208 p.
4) **xxx** After the fall: the failure of communisme. Ed. by **Roy Blackburn**. London, 1991.
5) **Agrigoroaiei, I., Rusu, D. D**. Istoria Românilor. Epoca contemporanã. Chişinău-Galaţi, Ed. Porto Franco, 1992, 157 p.
6) **Alban Guibert, Gérard.** Chronique historique de la Révolution Roumaine de décembre 1989 à janvier et février. Paris, 1990.
7) **Alexandrescu, Ion: Bulei, Ion: Mamina, Ion; Scurtu, Ioan**. Enciclopedia de istorie a României. Vol.I-II. Bucureşti, Ed. Meronia, 2000-2003, 660, 702 p.
8) **Alexandru, Ion.** Cãderea zidurilor Ierihonului sau Adevãrul despre Revoluţie. Vălenii de Munte, s.n., 1993, 82 p.
9) **Alexandru, Ionel Şt.** Pentru o arhivã a Revoluţiei. 22-25 decembrie 1989: secvenţe brãilene. În: *Magazin Istoric*, Bucureşti, 1990, 24, nr. 11, p. 22-23. *[MI]*
10) **Idem**. Revoluţia din decembrie l989. Momentul Brãila. Brãila, Ed. Dunãrea, 1998, 210 p.
11) **Alexe, Vladimir**. Ion Iliescu, biografie secretã. Piteşti, Ed. Elit Comentator, 2000, 288 p.
12) **Alfonsi, Philippe**. Cette année-là, 1989-1990. Paris, Balland Editions, 1991, 283 p.
13) **Almond, Mark**. The rise and fall of Nicolae and Elena Ceauşescu. London, Chapmans Press, 1992, 296 p.

14) **Andreescu, Gabriel**. Patru ani de revoluţie. Bucureşti, Ed. Litera, 1994, 192 p.
15) **Idem**. Pagini de reconciliere româno-maghiare: 1989-1999. Rolul organizaţiilor civice. În: *Altera*, Târgu Mureş, 2000, 6, nr. 15, p. 128-158.
16) **Antal, Dan.** Out of Romania. London, Boston, Faber and Faber Press, 1994, 226 p.
17) **Antip, Andrei**. Revoluţia prin ochii unui copil. In: *MI,* 1996, 30, nr. 3, p. 92.
18) **Antonesei, Liviu**. Jurnal din anii ciumei (1987-1989). Iaşi, Ed. Polirom, 1995, 191 p.
19) **Arachelian, Vartan**. În faţa dumneavoastrã. Revoluţia şi personajele sale. Bucureşti, Ed. Nemira, 1998, 280 p.
20) **Arató, A**. Revolution, restoration and legitimation. Ideological problems of the transition from state socialism. In: *New School for Social Research. Working Paper,* New York, 1992, nr. 156.
21) **Idem**. Interpreting 1989. In: *Social Research,* New York, 1993, 60, nr. 21.
22) **Ardeleanu, Tana; Savaliuc, Rãzvan; Baiu, Ion**. Procesul Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Ziua, 1996, 160 p.
23) **xxx** Armata românã în Revoluţia din Decembrie 1989. Coordonator: **Costache Codrescu**. Bucureşti, Ed. Militarã, 1994, 295 p.; 1998, 484 p.
24) **Arion, George**. O istorie a societãţii reomâneşti contemporane în interviuri. Vol. I-II (1975-1999). Bucureşti, Ed. Fundaţiei "România", 1999, 656, 544 p.
25) **Armean, Cornel**. De ce a fost ucis Nicolae Ceauşescu? Deva. Ed. Alfabetul, 1993, 168 p.
26) **Aubin, Stephen P**. Portrait of a Romanian révolution. Washington, Woodrow Wilson International Center, 1993.
27) **xxx** Augenzeugen, Augentäter: Texte zum Ceauşescu`s Sturz.Temeswar, Kronstadt, Hermannstadt, Bukarest. In: ***Neue Literatur***, Timişoara, 1990, 14, nr. 1-2, p. 10-136. ***[NL***]
28) **Avram, Vasile.** Zeul din labirint. Sibiu, decembrie 1989. Sibiu, Ed. Polsib, 1992, 148 p.
29) **Baciu, Alexandru**. Din amintirile unui secretar de redacţie. Pagini de jurnal (1979-1989). Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1999, 295 p.

30) **Bacon, Walter M**. Nicolae Ceauşescu and Romanian politics. Omaha, University of Nebraska Press, 1994, 101 p.
31) **Badea, Dan**. Averea preşedintelui. Conturile Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Nemira, 1998, 271 p.
32) **Balaj, Veronica.** Jurnal de Timişoara (16-22 decembrie 1989). Timişoara, Ed. Hercule, 1991, 63 p.
33) **Balint, Costel.** 1989. Timişoara, în decembrie. Timişoara, Ed. Helicon, 1992, 147 p.
34) **Barbu, Alexandru.** Aghiotant la trei miniştri ai apărării: Milea, Militaru, Stănculescu. Bucureşti, Ed. Ion Cristoiu, 2000, 165 p.
35) **Barcan, Doina; Sterpu, Bogdan**. Regimul comunist în România (decembrie 1947-decembrie 1989). Iaşi, Ed. Institutului European, 2003, 80 p.
36) **Bãcescu, Angela.** Din nou în calea nãvãlirilor barbare. Pagini despre evenimentele din Decembrie 1989. Cluj-Napoca, Ed. Zamolxis, 1994, 190 p.
37) **Bãdescu, Ilie.** Frica şi comunismul. Contribuţii asupra Revoluţiei din Decembrie. În: *Sociologia Românească,* Bucureşti, 1990, 1, nr. 1-2, p. 31-48.
38) **Bãran, Vasile**. De la Lenuţa Popescu la Elena Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Verus, 2001, 203 p.
39) **Bârlã, Graţiela**. Armata, Securitatea, populaţia: revoluţie sau loviturã de stat. Un interviu cu fostul şef al Direcţiei de Informaţii a Armatei. Bucureşti, Holding Press, 1999.
40) **Bârlãdeanu, Alexandru**. La răscruce… Bucureşti, Ed. Economistul, 1992, 62 p.
41) **Behr, Edward**. "Baise la main que tu n`oses mordre". Les Roumains et les Ceauşescu. Paris, Laffont Editions, 1991, 333 p. ; versiunea în englezã: "Kiss the hand you cannot bite". The rise and fall of the Ceauşescu`s. London, Hamish Hamilton Printing, 1992, 256 p.
42) **Berindei, Dan.** La Révolution de Décembre 1989 en Roumanie. În: *Revue d` histoire diplomatique,* Paris, 1990, 84, nr. 1-2, p. 159-173.
43) **Idem.** L`Actualité de la barricade à la fin du XIX-e siècle: l`exemple de la révolution roumaine de décembre 1989. În: La Barricade, Paris, 1997, p. 513-518.

44) **Idem**. Upadek systemu komunistycznego w Rumunii. In: Europa srodkowa w ostatniej dekadzie XX wieku. Kraków, 2001, p. 59-67.

45) **Berremeo, Nicholas**. Democracy and the lessons of dictatorship. In: *Comparative Politics*, New York, 1992, 25, nr. 4, p. 276-297.

46) **Beschloss, M. R.; Talbott, S.** La cele mai înalte nivele. Relatarea din culisele puterii referitoare la sfârşitul rãzboiului rece. Bucureşti, Ed. Elit, 1995.

47) **Betea, Lavinia**. 1989 în viziune interdisciplinarã. În: *Clio 1989*, Bucureşti, 2005, 1, nr. 1, p. 65-78.

48) **xxx** Between past and future. The Revolutions of 1989 and the aftermath. Edited by **Sorin Antohi, Vladimir Tismãneanu**. Budapest, CEU Press, 1999, 414 p.

49) **Beyer, Beate**. Chronologie der Ereignisse in Rumänien im Zeitraum September 1989 bis zu den ersten freien Wahlen und der Bildung der Regierung unter Petre Roman Ende Juni 1990. În: *Südosteuropa. Zeitschrift für Gegenwartforschung*, München,, 1991, 41, p. 477-492.

50) **Bischof, Henrik**. Rumänien, die "gestohlene" Revolution. Bonn, Friedrich-Ebert-Stiftung, 1992, 26 p.

51) **Bodunescu, Ion.** La groapa preşedintelui, lacrimi şi nostalgie. Bucureşti, Ed. Arvin Press, 2004, 372 p.

52) **Boese, Engelbrecht**. Der Aufstand von Temeswar. Pfinztal, R. Huth Verlag, 1990, 47 p.

53) **Bohn, Hans**. Die Lazarusnacht von Temeswar. Chronik des Volksaufstandes vom Dezember 1989. În: Verlorene Heimat. Timişoara, Helicon Verlag, 1993, p. 181-258.

54) **Botez, Mihai**. Intelectualii din Europa de Est. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1993, 160 p.

55) **Bradu, Mircea**. O minune în trei zile, Oradea, decembrie 1989. Oradea, Ed. Teira, 2000, 76 p.

56) **Braga, Corin.** Requiem pentru Sibiu. In: *Tribuna*, Cluj-Napoca, 1990, 2, nr. 5, p. 8-9.

57) **Brahaş, Cornel**. Jurnal dactilografiat (1985-1989). Bucureşti, Ed. Societatea Scriitorilor Români, 1998, 223 p.

58) **Brateş, Teodor.** Explozia unei clipe. 22 Decembrie 1989, o zi în Studioul 4 al Televiziunii Române. Bucureşti, Ed. Scripta, 1992, 168 p.

59) **Idem**. Trilogia revoluţiei române în direct. Câteva zile dintr-o viaţã. Vol.II. 23 Decembrie `89 în Studioul 4 al RTV. Bucureşti, Ed. Ager Economistul, 2004, 496 p.

60) **Brenciu, Mircea.** Revoluţia Luminii. Braşov, s.n., 2004, 162 p.

61) **Bregenz, Curd**. "Wessen Botschaften sind Sie, Herr Dinu"? In: *Südostdeusche Vierteljahresblätter*, München, 1990, 39, nr. 1, p. 53-56. *[SODV]*

62) **Brown, J., F**. Surge to Freedom. The end of communist rule in Eastern Europe. Durham, London, Adamantine Press, 1991, 330 p.

63) **Idem**. The Gorbachev factor. London, Oxford University Press, 1996.

64) **Brucan, Silviu**. Generaţia irositã. Bucureşti, Ed. Universul şi Calistrat Hogaş, 1992, 272 p.; versiunea în englezã: The wasted generation. Boulder, Westview Press, 1993, 227 p.

65) **Brzezinski, Zbigniew**. Naşterea şi moartea comunismului în secolul XX. Marele eşec. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1993, 276 p.

66) **Bunea, Mircea**. Praf în ochi. Procesul celor 24-1-2. Bucureşti, Ed., Scripta, 1994.

67) **Burke, Patrick**. Revolutioner i Europa, 1989. Harmelen, Niederlands Taalgebied, 1990, 50 p.; Malmö, Gleerup Vorlag, 1996, 48 p.

68) **Burlan, Dumitru**. Dupã 14 ani. Sosia lui Ceauşescu se destãinuie. Bucureşti, Ed. Ergorom, 2003, 189 p.

69) **Buzatu, Gheorghe**. Evenimentele din decembrie 1989 în context internaţional. In: *Anuarul Muzeului Marinei Române* ,Constanţa, 1999, 2, p. 11-19.

70) Idem. Un "23 august" în decembrie `89?. În: *Dosarele Istoriei*, Bucureşti, 1999, 4, nr. 12, p. 46-50. *[DI]*

71) **Idem.** România în ajunul şi în timpul evenimentelor din decembrie 1989. În: *Arhivele Prahovei*, Ploieşti, 2000, 5, p. 270-277.

72) **Buzatu, Gheorghe; Chiriţoiu, Mircea**. Agresiunea comunismului în România. Documente din arhive secrete: 1944-1989. Vol.I-II. Bucureşti, Ed. Paideia, 1998, 251, 196 p.

73) **Carlton, Charles M**. Nicolae Ceauşescu (1918-1989). În: *Aletheia*, Oradea, 2001, 12, p. 178-185.
74) **xxx** Calvarul virtuţii. Dumitru Mazilu în dialog cu **Vasile Popa**. Timişoara, Ed. Aura, 2004, 274 p.; versiune în englezã: Path to truth. Timişoara, Ed. Aura, 2002, 258 p.
75) **Carp, Mircea**. Revoluţia şi "Europa Liberã". În*: Memoria*, Bucureşti, 2000, nr. 30, p. 123-125.
76) **Castex, Michel.** Un mensonge gros comme le siècle. Roumanie, histoire d`une manipulation. Paris, Ed. Albin Michel, 1990, 190 p.
77) **Câmpeanu, Pavel**. Simboluri ale Revoluţiei române. În: *Polis*, Bucureşti, 1994, 1, nr. 4, p. 171-194.
78) **Idem.** Ceauşescu, anii numărătorii inverse. Iaşi, Ed. Polirom, 2002, 312 p.
79) **xxx** Ceauşescu: "Ich habe Schiessbefehl erteilt". În*: NL*, 1990, 41, nr. 1-2, p. 5-9.
80) **xxx** Elena Ceauşescu. Carnets secrets. Edition établie et annotée par **Patrick Rambaud** et **Francis Szpiner**. Paris, 1990, 217 p.
81) **xxx** Nicu Ceauşescu. O viaţã cu cortina trasã. Ediţie de **I. Dumitraşcu, V. Richiţeanu, A. Stan**. Bucureşti, Ed. Felix Tilin, 1992, 125 p.
82) **Celteano, Victor.** Communisme et libération en Europe de l`Est: regard sur le parcours roumain. Roma, Europa Edizioni, 1992, 164 p.
83) **xxx** Central and Eastern Europe. The opening Curtain. Edited by **W. E. Griffith,** Boulder, Westview Press, 1989.
84) **Cernãianu, Cãlin**. Diplomaţia lupilor. Bucureşti, Ed. Nemira, 1997, 404 p.
85) **Cernicova, Mariana**. " Noi suntem poporul". Timişoara, Ed. Intergraf, 2004.
86) **Cesereanu, Ruxandra**. Decembrie `89. Deconstrucţia unei revoluţii. Iaşi, Ed. Polirom, 2004, 227 p.
87) **Chavane, B**. La Fin des systèmes socialistes: crise, reforme et transformation. Paris, Editions L` Harmattan, 1994.
88) **Chelaru, Mircea**. Despre decembrie `89…şi atât. În: *DI*, 2001, 6, nr. 12, p. 56-57.
89) **Chevarnadze, Edouard**. L`Avenir s`écrirt liberté. Paris, Editions Odile Jacob, 1991.

90) **Chihaia, Pavel**. Faţa cernutã a libertãţii. 20 de convorbiri la "Europa Liberã". Bucureşti, Ed. Jurnalul Literar, 1991, 176 p.

91) **Chiorean, Ioan**. Regimurile comuniste postbelice. Târgu Mureş, Ed. Universitãţii "Petru Maior", 2001, 216 p.

92) **Chiper, Ioan**. Documente privind poziţia conducerii URSS faţã de revoluţia românã, 23-24 decembrie 1989. In: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 203-208.

93) **Chiriac, Mihai**. Aniversare însângeratã. Academia Militarã, decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Militarã, 2003, 196 p.

94) **Ciobotea, Radu**. Dupã revoluţie, târziu…Timişoara, Ed. Almanahul Banatului, 1995, 175 p.

95) **Ciocârlie, Livius**. Paradisul derizoriu. Bucureşti, Ed. Humanitas, 1993, 238 p.

96) **Cioroianu, Adrian.** O retrospectivã comparativã. 1989. Înainte şi dupã prãbuşirea comunismului în Europa rãsãriteanã. În: *DI*, 1999, 4, nr. 12, p. 3-10.

97) **Idem**. Ce Ceauşescu qui hante les Roumains. Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2004, 320 p.

98) **Cipkowski, Peter**. Revolution in Eastern Europe. New York, John Wiley and Sons Press, 1991, 184 p.

99) **Cocan, Aurel; Ioan, Laurenţiu**. Trãdare la nivel înalt. Revoluţia din decembrie 1989, Cluj-Napoca la zece ani. Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 1999, 236 p.

100) **Codrescu, Andrei**. The hole in the flag. A Romanian exile`s story of return and revolution. New York, Avon Book, 1992, 249 p.; versiunea în românã: Gaura din steag. Însemnãri despre evenimentele din decembrie 1989 din România. Bucureşti, Ed. Athena, 1997, 304 p.

101) **Codrescu, Costache; Olaru, Radu; Monac, Constantin**. Armata românã în revoluţia din decembrie 1989. În: *Anuar. Institutul pentru studii politice de apãrare şi istorie militarã*, Bucureşti, 1996, 1, p. 262-268. *[AISPM]*

102) **Cojocaru, Gheorghe**. December 1989 in the mirrors of the Kremlin. În: *Transylvanian Review*, Cluj-Napoca, 2002, 11, nr. 2, p. 55-61.

103) **xxx** The collapse of communism. Editors: **B. Gwertzman, M. Kaufman**. New York, Random House Press, 1990.

104) **Coman, Ioan**. Timişoara, zece ani de la sângerosul decembrie 1989. Documentar. Bucureşti, Ed. Sylvi, 2000, 68 p.

105) **Coman, Mihai.** Les Mithologies du discours médiatique. La Roumanie, décembre 1989, dans la presse écrite francaise. În: *Revue des études sud-est européennes,* Bucarest, 1993, 31, nr. 1-2, p. 43-51.

106) **xxx** Comunicatul către ţară al Consiliului Frontului Salvării Naţionale, 22 decembrie 1989. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 196-202.

107) **xxx** Condamnat la adevăr: generalul Ştefan Guşă. Editori: **Guşă de Drăgan**, **Daniela Veronica**. Bucureşti, Ed. RAO Internaţional, 2004, 508 p.

108) **xxx** A "Conducator" végnapjai. România, 1989, december. Pécs, Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1990, 240 p.

109) **Constantinescu, N. N**. Starea economicã a României şi cãile ieşirii din crizã, Bucureşti, s.n., 1992.

110) **Constantiniu, Florin**. O loviturã de stat în decembrie `89? In*: DI*, 1999, 4, nr. 1, p. 55-56.

111) **Idem**. Ceauşescu cel bun, Ceauşescu cel rău. În*: DI*, 1999, 4, nr. 12, p. 43-45.

112) **Idem**. Inauguralul ratat. În*: DI*, 2003, 8, nr. 2, p. 1-3.

113) **xxx** Coposu, Corneliu. Dialoguri cu **Vartan Arachelian.** Bucureşti, Ed. Anastasia, 1991, 148 p.

114) **Cordoş, Ion**. Uceniciile mele, confesiunile unui ziarist. Vol.I-II (1945-1989). Turda, Ed. IRC, 2002, 327, 209 p.

115) **Cornea, Doina**. Liberté? Entretiens avec **Michel Combes**. Paris, Criterion Editions, 1990, 272 p.; versiunea în românã: Libertate? Convorbiri cu **Michel Combes**. Bucureşti, Ed. Criterion, 1990, 130 p.; Ed. Humanitas, 1992, 128 p.

116) **Crãciun, Georgeta**. Iaşi, zile revoluţionare între douã solstiţii, 1989-1990. Iaşi, Ed. Noel, 2003, 208 p.

117) **xxx** Crisis and reform in Eastern Europe. Editors: **F. Feher, A. Arato**. New Brunswick, 1991.

118) **Cristea, Adrian**. Familia Ceauşescu şi Direcţia a V-a. Puncte de vedere. Bucureşti, Ed. Paco, 2004, 204 p.

119) **Crişan, Gheorghe**. Piramida puterii. Oameni politici şi de stat, generali şi ierarhi din România. Vol. I-II (1944-2004). Bucureşti, Ed. Pro Historia, 2004, 385, 435 p.

120) **Cristoiu, Ion**. Un eveniment determinat de condiţiile specifice ale României. În: *DI*, 1999, 4, nr. 12, p. 1-2.
121) **xxx** Cronica însângeratã a Bucureştiului în revoluţie. Bucureşti, 1990, s.n., f. p.
122) **xxx** Cronologia Europei Centrale (1848-1989). Coordonatori: **Nicolae Bocşan**, **Valeriu Leu**. Iaşi, Ed. Polirom, 2001, 356 p.
123) **Culic, Irina**. Câştigãtorii: elita politicã şi democratizare în România (1989-2000). Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2002, 223 p.
124) **Curticeanu, Silviu**. Mãrturia unei istorii trãite. Imagini suprapuse. Bucureşti, Ed. Albatros, 2000, 500 p.
125) **Idem**. Ceauşescu, drumuri eşuate. În: *DI*, 2001, 6. nr. 5, p. 51-57.
126) **Cuşa, Nicolae**. Momente ale revoluţiei din decembrie 1989 la Constanţa. Constanţa, Ed. Muntenia, 1995, 112 p.
127) **Dahrendorf, Rolf**. Reflecţii asupra revoluţiei din Europa. Bucureşti, Ed. Humanitas, 1991, 144 p.

128) **Dascãl, Mihai**. 21 decembrie 1989. Piaţa Romanã. Bucureşti. În*: România Literarã*, Bucureşti, 1994, 27, nr. 49-50, p. 14-15. *[RL]*
129) **David, Gheorghe.** Pentru o arhivã a Revoluţiei. 21-22 decembrie 1989. În: *MI*, 1990, 24, nr. 9, p. 3-5; nr. 10, p. 3-5, 15.
130) **xxx** De vorbã cu… Sergiu Celac. Interviuri de **George G. Potra**. Bucureşti, Ed. Enciclopedicã, 1996, 256 p.
131) **xxx** Decembrie `89 în presa italianã. Ediţie de **Nicolae Luca**. Bucureşti, Ed. Sempre, 1999, 288 p.
132) **xxx** Decembrie 1989. Revoluţia românã la radio. În*: MI*, 1998, 32, nr. 12, p. 26-29.
133) **Deleanu, Karl-Heinz, Mayer, Adolf**. Augenzeugenberichte. Protokolle des Grauens. Volksaufstand 1989 in Rumänien: Temeswar und Hermannstadt. În: *SODV*, 1990, 39, nr. 1, p. 49-53.
134) **Deletant, Dennis**. România sub regimul comunist. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Academia Civicã, 1997, 236 p.
135) **Idem**. Ceauşescu şi Securitatea. Constrângere şi disidenţã în România anilor 1965-1989. Bucureşti, Ed. Humanitas, 1998, 392 p.

136) **Dinu, Ştefan**. Din culisele militare ale Revoluţiei din decembrie `89. În: *DI*, 2003, 8, nr. 12, p. 12-21.
137) **xxx** Dismantling communism. Common causes and regional variations. Edited by **George Rozman**. Washington, Baltimore, Woodrow Wilson International Center, 1992.
138) **Dobrescu, Maria**. La curtea lui Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Amaltea, 2004, 288 p.
139) **Dobrescu, Paul**. Iliescu contra Iliescu. Bucureşti, Ed. Diogene, 1997, 271 p.
140) **Dobzeu, Mina**. Am fost duhovnicul lui Ceauşescu. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2002, 108 p.
141) **Docea, Vasile**. Din mers despre revoluţie. Tentative germane de analizã a evoluţiilor din România postcomunistã. În: *Xenopoliana*, Iaşi, 1994, 2, nr. 1-4, p. 153-159.
142) **Dogaru, Ion**. Medaliile Revoluţiei din decembrie 1989. În: *MI*, 1992, 26, nr. 12, p. 31-32.
143) **Domenico, Viorel**. Dupã execuţie a nins. Bucureşti, Ed. Militarã, 1992, 248 p.
144) **Idem.** Procesul şi execuţia soţilor Ceauşescu, 25 decembrie 1989. Bucureşti, Ed., Militarã, 1992, 248 p.
145) **Idem.** Ceauşescu la Târgovişte. 22-25 decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Ion Cristoiu, 1999, 224 p.
146) **Domokos, Géza.** Esély. Visszaemlékezés. 1984-1992. Csikszereda, Pallas-Akadémia Kiadó, 1998, 336 p.
147) **Domşa, T.; Eugen V.; Lungu, M.** Cluj-Napoca, decembrie 1989: "Împuşcaţi-i, cã nu-s oameni!" Cluj-Napoca, 1998.
148) **xxx** Dosare ale revoluţiei**.** Editori: **Ion Arcaş, Tudor Dumitru Savu, Vasile Sãlãjan**. Cluj, Revista "Tribuna", 1990, 76 p.
149) **Drach, M.** La Crise dans le pays de l `Est. Paris, Editions Découverte, 1989, 127 p.
150) **Dragomir, Caius.** Psihologia libertãţii şi psihologia sclaviei. Eseuri. Vol. I. Cluj, Ed. Dacia, 1992, 280 p.
151) **Dragoş, Z**. Mãrturii tragice. Harghita, Covasna, Târgu Mureş (decembrie 1989 – martie 1990). Bucureşti, Ed. Rai, 1995, 320 p.
152) **Drãgan, Gheorghe**. "… Aşa se scrie istoria!…". Documentar (1944-2002). Iaşi, Institutul European, 2003, 224 p.

153) **Duda, Virgil**. România la sfârşit de Decembrie. Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1991, 112 p.
154) **Dumitraşcu, Gheorghe**. Jurnal de credinţa şi speranţã, 20 mai 1982 – 20 decembrie 1989. Constanţa, Ed. Ex Ponto, 1996, 499 p.
155) **Dunn, J**. Modern revolutions. An introduction to the analysis of a political phenomenon. London, Cambridge University Press, 1990.
156) **Durac, Nicolae**. Neliniştea generalilor. Timişoara, Ed. M. P.S., 1991.
157) **Durandin, Catherine.** Nicolae Ceauşescu. Vérités et mensonges d`un roi communiste. Paris, Edition Albin Michel, 1990, 260 p.; versiunea în română : Nicolae Ceauşescu. Adevăruri şi mminciuni despre un rege comunist. Bucureşti, Ed. Nemo, 1992, 156 p.
158) **Dureci, Ion; Deacu, Marian**. Martori ai istoriei trăite. Cluj-Napoca, Ed. Accent, 1998.
159) **Duţã, Vasile.** Revoluţia din Dâmboviţa (1989-1999). Târgovişte, Ed. Sfinx, 1999, 168 p.
160) **Duţu, Alesandru; Oşca, Alexandru.** Ascensiunea şi decăderea comunismului. Repere cronologice. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 221-258.
161) **xxx** E un început în tot sfârşitul. Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17-25 decembrie 1989. Ediţie de **Mariana Conovici.** Bucureşti, Ed. Casa Radio, 1998, 464 p.
162) **East, Roger.** Revolutions in Eastern Europe. London, New York, Pinter Publishers, 1992, 193 p.
163) **xxx** Eastern Europe in Revolution. Editor: **Ivo Banac**. Ithaca, Cornell University Press, 1992, 255 p.
164) **xxx** Eastern Europe: politics, culture and society since 1939. Edited by **Sabrina P. Ramet**. Bloomington, Indiana University Press, 1998, 426 p.
165) **xxx** Eastern Europe. Transformation and revolution: 1945-1991. Edited by **L. H. Legters**. Lexington,1992.
166) **Echikson, William.** Lighting the night. Revolution in Eastern Europe. New York, s.n., 1990, 295 p.

167) **Eliad, Tudor**. Timişoara, mon amour. Paris, J. Bertoin Editions, 1992, 248 p.

168) **xxx** Enciclopedia partidelor politice din România. 1859-2003. Coordonator: **Ioan Scurtu**. Bucureşti, Ed. Meronia, 2003, 392 p.

169) **Erhan, Ioan.** Jurnal ascuns. Radiografia unei sinucideri politice. 22 noiembrie 1979 – 22 decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Economicã, 1996, 464 p.

170) **Farsolas, James.** As the walls of moribund communism begin to fall apart in Eastern Europe…Romania still remains under the brutal rule of Ceauşescu`s communist dictatorship. In: *Revue roumaine d`histoire*, Bucarest, 1990, 29, 3-4, p. 337-350. *[RRH]*

171) **Faur, Antonio**. Tendecies and ideas conveyed by Bihor county press after the events occurred in december 1989. În: The role of the mass-media and the new information and communication technologies in the democratisation process of Central and Eastern European Societies. Bruxelles, 2002, p. 159-165.

172) **Fay, Ştefan I**. Caietele unui fiu risipitor (1924-1989). Bucureşti, Ed. Humanitas, 1994, 293 p.

173) **Feffer, J.** Shockwaves. Eastern Europe after the revolutions. London, South End Press, 1992.

174) **Fejtő, Francois**. La Fin des démocraties populaires. Les Chemins du post-communisme. Paris, Edition du Seuil, 1992, 574 p.

175) **Felea, Aurelia, Felea, Mihai**. Die rumänische Revolution von 1989 in der sowjetischen Presse. În: Sovietization in Romania and Czechoslovakia. Iaşi, s.n., 2003, p. 125-154.

176) **Felea, Victor.** Jurnalul unui poet leneş (ianuarie 1955 – martie 1993). Bucureşti, Ed. Albatros, 2000, 832 p.

177) **Fischer, Mary Ellen**. Nicolae Ceauşescu. A study in political leadership. Boulder, London, Lynne Rienner Publishers, 1989, 325 p.

178) **Florescu, Gheorghe I.** Relaţii româno-americane (1940-1990). In: *Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol"*, Iaşi, 1995, 32, p. 405-422.

179) **Idem**. Iaşi, 14 decembrie 1989: un adevăr tăinuit, consideraţii istoriografice. În: *Anuarul Institutului de istorie oralã*, Cluj-Napoca, 2001, 2, p. 44-57. *[AIO]*

180) **Florian, Radu**. Prăbuşirea dictaturilor est-europene şi alternativele istoriei. Bucureşti, Ed. Noua Alternativã, 1993, 167 p.

181) **Focşeneanu, Eleodor**. Istoria constituţionalã a României (1859-1991). Bucureşti, Ed. Humanitas, 1992, 173 p.; 1998, 192 p.

182) **Fontaine, André**. L`un sans l`autre. Paris, Editions Fayard, 1991, 372 p.

183) **Frank, A. G**. Revolution in Eastern Europe. Lessons for democratic social (and socialist) movement. În: *Third World Quarterly*, London 1990, 57, nr. 12.

184) **Frankland, Mark**. The patriot`s Revolution: how Eastern Europe toppled communism and won its freedom. Chicago, s.n., 1992, 356 p.

185) **Frauendorfer, Helmuth**. "Die Wolken schweben in mörderischen Nebel". În: *Deutsche Allgemeine Zeitung*, Bukarest, 1996, 4, nr. 1011, 19 decembrie, p. 3.

186) **Fritel, Jerome**. Libertate. Roumanie, 1989. Paris, 1990, 135 p.

187) **Frunzã, Victor**. Revoluţia împuşcatã sau PCR dupã 22 decembrie 1989. Bucureşti, Ed., Victor Frunzã, 1994, 91 p.

188) **Funderbuck, David B**. Un ambasador american între Departamentul de Stat şi clanul Ceauşescu. München, Ed. Ion Dumitru, 1989, 293 p.

189) **Gabanyi, Anneli Ute**. Am Vorabend der Revoluţion: Ceauşescu unter Druck. În: *Südosteuropa*, München, 1990, 40, p. 89-97. *[SOE]*

190) **Idem**. Rumänien zwischen Diktatur und Demokratie. În: *0st-Europa*, München, 1990, nr. 9, p. 793-901.

191) **Idem**. Rumäniens unvollendete revolution. În: *SOE*, 1990, 40, p. 165-203.

192) **Idem.** Die unvollendete Revolution: Rumänien zwischen Diktatur und Demokratie. München, Zürich, Piper Verlag, 1990, 230 p; versiunea în englezã: Romania`s unfinished revolution. Washington, Woodrow Wilson International Center, 1991, 213 p.; versiune în românã: Revoluţia neterminatã. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1999, 236 p.

193) **Idem**. Rumänien: Die inszenierte Revolution. În: *SOE*, 1998, 48, p. 163-183.
194) **Idem**. Systemwechsel in Rumänien. Von der Revolution zur Transformation. München, R. Oldenburg Verlag, 1998, 330 p.
195) **Galeriu, Constantin**. Martiri ai revoluţiei din decembrie 1989. Bucureşti, s.n., 1999, 128 p.
196) **Gallagher, Tom**. Romania after Ceauşescu. Edinburg, 1995, 267 p.
197) **Galloway, George, Wylie, Bob**. Downfall. The Ceauşescu`s and the Romanian Revolution. London, Futura Publications, 1991, 308 p.; versiunea în română: Prăbuşirea. Bucureşti, Ed. Irini, 2004, 296 p.
198) **Gazda, József**. Megváltó karácsonyi. Erdélyi magyar túlélök emlékeznek. Budapest, Aura Kiadó, 1990, 151 p.
199) **xxx** Generalul Revoluţiei cu piciorul în ghips. **Dinu Săraru** în dialog cu Victor Atanasie Stănculescu. Bucureşti, Ed. RAO Internaţional, 2005, 190 p.
200) **Gheorghe, Constantin**. O istorie a Internelor în date. Bucureşti, Ed. Ministerului de Interne, 2001, 252 p.
201) **Gheorghiu, Dorin; Cioară, Ion; Tudor-Bihoreanu, Gheorghe**. Armata a IV-a "Transilvania" la 80 de ani. Vol. IV (1945-1999). Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999, 560 p.
202) **Gherasim, Vasile; Enache, Emilia**. 1989 după 15 ani. Bucureşti, Press Image, 2004.
203) **Ghiţeanu, M**. Revoluţie sau lovitură de stat? În: *DI*, 1999, 4, nr. 1, p. 57-62.
204) **Ghilia, Alecu Ivan**. De veghe la moarta mea. Roman-confesiune despre evenimentele din decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1998, 296 p.
205) **Gilbert, Trond**. Nationalism communism in Romania. The rise and fall of Ceauşescu`s personal dictatorship. Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press, 1990, 289 p.
206) **Glenny, Misha**. The rebirth of history. Eastern Europe in the age of democracy. London, Penguin Books, 1990, 244 p.
207) **Gogea, Vasile**. Fragmente salvate (1975-1989). Iaşi, Ed. Polirom, 1996, 190 p.

208) **Goian, Ion**. Retoricã şi revoluţie. În: *Societate şi culturã. Noua alternativã*, Bucureşti, 1993, 4, nr. 2, p. 34-37; nr. 3, p. 33-37. *[SCNA*]

209) **Goldman, Minton F**. Revolution and change in Central and Eastern Europe: political, economic and social changes. Armonk, M. E. Sharpe Press, 1996, 450 p.

210) **Gorbaciov, Mihail**. Nicolae Ceauşescu, cãderea unui dictator. În: *Memoria*, 2000, nr. 31, p. 45-55.

211) **Grad, Cornel**. În faţa şi în spatele cortinei. În: *Limes*, Zalău, 1999, 2, nr. 3-4, p. 9-44.

212) **Grad, Cornel; Bejinariu, Corina; Oros, Ioan Maria**. Memorii, jurnale şi însemnări transilvãnene (1938-1989). Zalău, Ed. Limes, 2000, 375 p.

213) **Grama, Sidonia**. Semnificaţii ale (non)violenţei politice în revoluţiile central şi est europene din 1989. Violenţã în revoluţia românã. În: *Caiete de antropologie istoricã*, Cluj-Napoca, 2002, 1, nr. 2, p. 127-144. [*CDAI]*

214) **Idem**. Între spaţii ale amintirii şi locuri ale memoriei. Comemorarea a 15 ani de la revoluţie în Timişoara. In: *CDAI*, 2005, 4. nr. 1, p. 313-335.

215) **xxx** La Grande secouesse. Europe de l`Est entre 1989-1990. Edité par **P. Kende, Al. Smolar**. Paris, Presses du CNRS, 1990.

216) **Granqvist, Raoul**. Revolution`s urban landscape: Bucharest culture and postcommunist change. New York, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 1999, 230 p.

217) **Grigoriu, Paul.** Radio Grafii (1969-1989). Bucureşti, Ed. Ararat Tiped, 2000, 116 p.

218) **Gross, Peter**. Mass media in revolution and national development: the Romanian laboratory. Ames, Iova State University Press, 1996, 224 p.

219) **Guida, Francesco**. La Romania contemporanea. Momenti e questioni di storia. Milano, Edizioni Nagard, 2003, 107 p.

220) **Haidău, Grigore Cătălin**. Eroica `89. Braşov, s.n., 1990.

221) **xxx** The handbook of political change in Eastern Europe. Edited by **Sten Berglund, Tomas Hellén, Frank H. Aarebrot.** Cheltenham, Northampton, Edward Elgar Press, 1998, 395 p.

222) **Harrington, Joseph F**. Tweaking the nose of the Russians. Fifty years of American–Romanian relations, 1940-1990. Boulder, New York, Columbia University Press, 1991, 657 p.
223) **Idem**. Relations between Bucharest and Washington: On over wiev, 1945-1992. În: *RRH*, 1992, 31, nr. 3-4, p. 275-289.
224) **Idem**. MFN regained: Bucharest and Washington, 1989-1994. În: *RRH*, 1995, 34, nr. 3-4, p. 383-398.
225) **Heinen, Armin**. Moartea dictatorului: România din 1989 pânã în 2002. În: Un destin şi o viaţã. Bucureşti, s.n., 2003, p. 100-117.
226) **Heller, A.; Feher, F**. De la Yalta la Glasnost. Timişoara, Ed. de Vest, 1993.
227) **Heller, Tiberiu Ovidiu**. Statele Unite ale Europei(1989-2004). Turda, Ed. Boema, 2005, 187 p.
228) **Hockte, Hans Wolfram**. Offenheit hat überzeugt. Chronologie der Revolution 1989 in Rumänien. Metzingen, s.n., 1990.
229) **Horja, Gavril**. Ieşirea din comunism. Bucureşti, Ed. Era, 1999, 137 p.
230) **Hovári, János**. Temesvár, 1989, december. In*: História*, Budapest, 1992, 14, nr.1, p. 3.
231) **Howard, M**. 1989, eine neue Zeitwende. In: *Europa Archiv*, Bielefeld, 1989, 14, p. 443-459.
232) **Huntington, S. P**. The third wave. Democratization in the late twentieth century. Norman, Oklahoma University Press, 1991.
233) **Hunya, Gábor; Réti, Tamás; Süle, Andrea; Tóth, László**. România, 1944-1990. Gazdaság és politikatörténet. Budapest, Atlantisz Medvetánc Kiadó, 1990, 323 p.
234) **Iacobescu, Mihai**. Declanşarea şi desfăşurarea revoluţiei pe meleaguri sucevene în etapa 22 decembrie 1989–20 mai 1990. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 111-132.
235) **Iancu, Ioan**. Paşaport pentru niciunde. Timişoara, decembrie 1989. Timişoara, Ed. Signata, 1990, 426 p.
236) **Iancu, Victor**. De la Revoluţie la Restauraţie. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994, 272 p.
237) **Idem**. Jurnal involuntar (1981-1989). Piteşti, Ed. Paralele 45, 2000, 100 p.
238) **Ianoşi, Ion**. Eu şi El. Însemnări subiective despre Ceauşescu. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, 144 p.

239) **xxx** Iaşi, 14 decembrie 1989. Începutul revoluţiei române? Ediţie de **Gheorghe I. Florescu, Maria Spiridon Cassian**. Oradea, Ed. Cogito, 2000, 320 p.

240) **Iliescu, Ion**. Revoluţie şi reformă. Bucureşti, Ed. Redacţiei publicaţiilor pentru străinătate, 1993, 96 p.; Ed. Enciclopedică, 1994, 280 p.; ediţie în germană: Aufbruch nach Europa. Rumänien. Revolution und Reform 1989 bis 1994. Köln, Weimar, Wien, Bohlau Verlag, 1995, 324 p.

241) **Idem**. Romania at the moment of truth. Paris, Editions Henri Berger, 1994, 271 p.

242) **Idem**. Revoluţia trăită. Bucureşti, Ed. Redacţiei Publicaţiilor pentru Străinătate, 1995, 144 p.

243) **Idem**. Momente de istorie. Vol. I-III (decembrie 1989 – octombrie 1992). Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1995-1996, 468, 596, 624 p.

244) **Idem**. Revoluţia română. Bucureşti, Ed. Presa Naţională, 2001, 432 p.

245) **Iochom, István**. Kisért a múlt Székelyföldön. Az ugynevezett Agache-ügy története. Kezdivásárhely, Media Kiadó, 1999, 144 p.

246) **Ionescu, Mihail E**. După hegemonie. Patru scenarii de Securitate în Est, în anii `90. Bucureşti, Ed. Scripta, 1993, 192 p.

247) **Idem**. Dictatura la sfârşit de mileniu. În: *DI*, 1998, 3, nr. 11, p. 78-80.

248) **Ioniţă, Gheorghe I**. Istoria românilor de la Marea Unire din 1918 până în prezent. Bucureşti, s.n., 1995, 336 p.; 1999, 396 p.

249) **Idem**. O jumătate de secol de istorie românească sub semnul controversei. Bucureşti, Ed. Universităţii, 1997, 160 p.

250) **Idem**. Istoria românilor, de la 23 august 1944 până în prezent. Bucureşti, Ed. Universităţii, 2001, 180 p.

251) **Ioniţoiu, Cicerone**. Martirii neamului de la revoluţia din decembrie 1989. Aalburg, Ed. Dorul, 1997, 82 p.; ediţie augmentată: Album al eroilor din România, decembrie 1989. Sibiu, Ed. Tribuna, 1998, 152 p.

252) **Iordache, Claudiu**. Isus s-a născut la Timişoara. Decembrie 1989. Timişoara, Ed. Helicon, 1994, 297 p.

253) **Idem**. Clasa nevrotică. Bucureşti, Ed. Irini, 1997, 213 p.

254) **Idem**. Singur printre români. Bucureşti. Ed. Irini, 1997, 213 p.

255) **Iordache, Constantin**. Acţiunile navelor marinei militare în revoluţia din decembrie 1989. Mãrturii ale unor participanţi. Constanţa, Ed. Ex Ponto, 2004, 153 p.

256) **xxx** In pursuit of Europe. Transformations of post-communist states, 1989-1994. Edited by **Bogdan Goralczyk, Wojciech Kostecki, Katarzyna Zukrowka.** Warsaw, Polish Academy Press, 1995, 159 p.

257) **Isaac, J. C**. Civil society and the spirit of revolt. În: *Dissent*, New York, 1993, 8.

258) **xxx** Istoricul an 1989. Editor: **L. Bucãtaru**. Chişinău, Ed. Universitas, 1991, 404 p.

259) **Ivan, Sabin**. Pe urmele adevărului. Mãrturii despre decembrie 1989. Constanţa, Ed. Ex Ponto, 1996, 226 p.

260) **xxx** Însemnări din zilele Revoluţiei, decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Militarã, 1990, 160 p.

261) **xxx** Întrebări cu şi fără răspuns. Decembrie 1989. Ediţie de **Iosif Costinaş**. Timişoara, Ed. Mirton, 2001, 192 p.

262) **Jedlicki, J**. The revolution of 1989. The unbearable burden of history. In: *Problem of Communism,* New York, 1999, 25, nr. 7-8.

263) **Jiman, Lucian.** Ceauşescu…contra Ceauşescu. Sibiu, Ed. Tribuna, 1991, 33 p.

264) **Jurju, Cornel**. Lucian Matiş, un erou clujean din `89. În*: DI,* 1999, 4, nr. 12, p. 51-54.

265) **Idem**. 21 Decembrie 1989: Piaţa Libertãţii (Cluj-Napoca). Profil de revoluţionar: Lucian Matiş. In: *Revista Bistriţei*, Bistriţa, 2000, 14, p. 136-142.

266) **Kali, Adrian Matei**. Rocada. Timişoara, Ed. Gordian, 2004, 186 p.

267) **xxx** Karácsonyi forradalom. Riportkönyv Romániáról. Budapest, 1990, 95 p.

268) **Karnoouh, Claude**. L`Invention du peuple. Chroniques de Roumanie. Essai. Paris, Arcantère Editions, 1990, 331 p.

269) **Kárpáti, Ferenc; Szabad, György**. A román forradalom és Magyarország, 1989. In: *História*, 2000, 22, nr. 4, p. 26-29; nr. 8, p. 26-27.

270) **Kellog, Frederick**. The road to Romanian independence. Purdue, West Lafayette, Indiana University Press, 1995, 265 p.

271) **Kumar, K**. The 1989 revolutions and the idea of Europe. În: *Political Studies*, Scheffield, 1992, 40, nr. 9, p. 429-461.
272) **Kunze, Thomas**. Nicolae Ceauşescu. Eine Biographie. Berlin, Christoph Links Verlag, 2000, 463 p.; versiunea în română: N. Ceauşescu. O biografie. Bucureşti, Ed. Vremea, 2002, 560 p.
273) **Laver, John**. The Eastern and Central European states, 1945-1992. Reissue, London, Hodder and Stoughton Educational Press, 1999, 144 p.
274) **Lazăr I., I.** Moartea generalului Milea. Bucureşti, Ed. Rodan, 1991, 140 p.
275) **xxx** L`Après Ceauşescu, impressions roumaines. S. l., Iztok Editions, 1991, 128 p.
276) **Le Breton, Jean Marie**. Europa Centralã şi Orientalã între 1917 şi 1990. Bucureşti, Ed. Cavallioti, 1996, 306 p.
277) **Idem**. La fin de Ceauşescu: historie d`une révolution. Paris, Montréal, L`Harmattan Editions, 1996, 191 p.; versiunea în românã:Sfârşitul lui Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Cavallioti, 1997, 171 p.
278) **Lesourne, J**. De l`Atlantique a l`Oural. L` Après communisme. Paris, Editions Robert Laffont, 1990, 322 p.
279) **Leu, Corneliu**. Au avut românii norocul unei revoluţii? Bucureşti, Ed. Realitatea, 1997, 45 p.
280) **Lévesque, Jacques**. 1989, la fin d`un empire. L`URSS et la libération de l`Europe de l`Est. Paris, Presses des Sciences Politiques, 1995, 331 p.; versiunea în englezã: The enigma of 1989. The USSR and the liberation of Eastern Europe. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1997, 267 p.
281) **xxx** Liberalization and democratization. Change in the Soviet and Eastern Europe. Edited by **Nicholas Berremeo**. Baltimore, John Hopkins University Press, 1992.
282) **xxx** Libertate! De Roemeense Revolutie. Editori: **Marijke Bergh, Nausicaa Marbe**. Amsterdam, Ed. Buijten and Schipperheijn, 1990.
283) **xxx** Libertate Roumanie. Paris, Editions Denoel, 1990.
284) **Lombardot, Roger**. Le sourire d`Irina. Roumanie, un autre regard. Paris, 1990, 95 p.

285) **Loupan, Victor**. La Révolution n`a pas eu lieu. Roumanie. L`Historie d`un coup d`Etat. Paris, Robert Laffont Editions, 1990, 223 p.
286) **Lucescu, Constantin**. Procesul Ceauşescu, soluţie justiţiarã a unui moment istoric. Bucureşti, Ed. Sylvi, 1997, 108 p.
287) **Mandics, György**. Temesvári Golgota. Regény. I-III kötet. Budapest, 1991.
288) **Marcu, Dorian.** Moartea Ceauşeştilor. Bucureşti, Ed. Excelsior, 1991, 128 p.
289) **Marcu, Nina**. Cer deasupra unor rãni deschise. Martiri prahoveni ai Revoluţiei. Ploieşti, Ed. Premier, 2004, 90 p.
290) **xxx** Marele şoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu **Vladimir Tismãneanu**. Bucureşti, Ed. Enciclopedicã, 2004, 500 p.
291) **Marina, Vasile**. Reflectarea Revoluţiei din Decembrie 1989 din România în mass media din URSS. În: Democraţie în Europa centralã şi de sud-est, aspiraţiei si realitate (secolele XIX-XX). Satu Mare, Ed. Muzeului Sãtmãrean, 2000, p. 173-186.
292) **Martella, Maureen**. Bugger Bucharest. Dublin, Attic Press, 1995.
293) **Marton, Lili**. Emberek, tájak, történetek. 1934-1989. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1993, 240 p.
294) **xxx** Martor ocular. Piaţa Libertãţii Cluj. 21 Decembrie 1989. Album foto de **Rãzvan Rotta**. Cluj-Napoca, s.n., 1990, 12 p.
295) **Matei, Cãlin T**. Decembrie fierbinte. Vâlcea `89. Râmnicu Vâlcea, Ed. Almarom, 2004, 78 p.
296) **Mavru, Niculae**. Revoluţia din stradã. Bucureşti, Ed. RAO Internaţional, 2004, 220 p.
297) **Maxim, Virgil**. Imn pentru crucea purtatã. Vol. I-II (1937-1989). Memorii. Timişoara, Ed. Gordian, 1997, 188, 279 p.
298) **Mayer, Ch. S**. Why did communist collapse in 1989? London, Harvard University Press, 1991.
299) **Mazilu, Dumitru.** Revoluţia furatã. Memorii pentru ţara mea. Vol.I-II. Bucureşti, Ed. Cozia, 1991, 329 p.
300) **Idem.** Coşmarul. Însemnãri. Vol.I. Bucureşti, Ed. Baricada, 1992, 176 p.
301) **Idem**. Proclamaţia Revoluţiei Române. Bucureşti, Ed. Lumina Lex, 1999, 352 p.

302) **Mãnescu, Corneliu**. Convorbiri neterminate. Iaşi, Ed. Polirom, 2001, 360 p.
303) **Mândruţ, Stelian.** Revoluţia românã din decembrie 1989 în viziune ungarã. În: *Steaua*, Cluj-Napoca, 1990, 41, nr. 5, p. 52, 54.
304) **Medeleţ, Florin, Ziman, Mihai.** O cronicã a revoluţiei din Timişoara. 16-22 Decembrie 1989. Timişoara, s.n., 1990, 31 p.
305) **Idem.** Pentru o arhivã a Revoluţiei. 16-22 Decembrie 1989. O cronicã a Revoluţiei din Timişoara. În*: MI*, 1990, 24, nr. 4, p. 3-7; nr. 5, p. 3-6.
306) **xxx** Médiamensonges. Dossier. Edité par **Gérard de Selys**. Anvers, E. P. O. Editions, 1990, 139 p.
307) **xxx** Membrii CC ai PCR 1945-1989. Dicţionar. Coordonator: **Florica Dobre**. Bucureşti, Ed. Enciclopedicã, 2004, 663 p.
308) **Mendiac, Marius**. Timişoara şi proclamaţia ei cãtre ţarã. În: *Istoria Astãzi* Cluj-Napoca,, 1996, 4, nr. 37, p. 594-608.
309) **Michelson, Paul.** Reflections on the Romanian Revolution of 1989. În: *RRH*, 1990, 29, nr. 1-2, p. 3-6.
310) **Idem.** Revoluţia est-europeanã reconsideratã. În: *Revista românã de studii internaţionale*, Bucureşti, 1993, 27, nr. 1-2, p. 49-63.
311) **Milin, Miodrag.** Timişoara, 15-21 decembrie `89. Timişoara, s.n., 1990, 188 p.
312) **Idem**. Timişoara în revoluţie şi dupã. Timişoara, Ed. Marineasa, 1997, 223 p.
313) **Mioc, Marius**. Revoluţia din Timişoara şi falsificatorii istoriei: Ion Iliescu, Ion Cristoiu, Pavel Coruţ. Timişoara, Ed. Marineasa, 1995, 128 p.; 1999, 128 p.
314) **Idem**. Revoluţia fãrã mistere. Începutul revoluţiei române: cazul László Tökés. Timişoara, Ed. Almanahul Banatului, 2002, 240 p.
315) **Idem**. Revoluţia din 1989 şi minciunile din "Jurnalul Naţional". Mitul agenturilor strãine. Mitul Securitãţii atotputernice. Timişoara, Ed. Marineasa, 2005.
316) **xxx** Miracol. Vol. I-II. Bucureşti, 1990-1991.
317) **xxx** Miracol `89. Coordonator: **Constantin Galeriu**. Bucureşti, Ed. Coresi, 1999, 128 p.
318) **Monac, Constantin**. Armata în evenimentele din decembrie 1989. Acţiuni desfăşurate în garnizoanele unde revoluţia a învins fãrã violenţã. În: *AISPM*, 1997, 1, p. 90-94.

319) **Moraru, Constantin**. Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 21 august 1989, privind evenimentele din Polonia. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 167-170.

320) **Moraru, Constantin; Moraru, Camelia**. Stenograma teleconferinţei lui Nicolae Ceauşescu din 17 decembrie 1989. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 189-193.

321) **Morozov, Nikolai**. Corespondentul Agenţiei TASS care a văzut totul. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 2002, 132 p.

322) **Moulis, Vladislav; Valenta, Jaroslav; Vikovkal, Jiri P**. Vznik krize a rázpad sovetkeho bloku v Evrope, 1944-1989. Ostrava, Cerven Knihy, 1991, 375 p.

323) **Mureşan, Maria**. Evoluţii economice, 1945-1990. Bucureşti, Ed. Economicã, 1995, 176 p.

324) **xxx** National identity and Europe. The television revolution. Edited by **Phillip Drummond, Richard Paterson, Janet Willis**. London, BFI Publishing, 1993, 128 p.

325) **Nedeianu Grama, Sidonia**. Revirimentul simbolurilor în Revoluţia Românã din Decembrie 1989. In: *Caietele tranziţiei*, Cluj-Napoca, 1997, 1, nr. 1, p. 102-106.

326) **Idem**. Cum putem analiza fenomenul "Revoluţia românã din decembrie 1989"? În: *AIO*, 2002, 3, p. 20-39.

327) **Nedelcovici, Bujor**. Jurnal infidel. Pagini de exil. 1987-1993. Bucureşti, Ed. Eminescu, 1998, 226 p.

328) **Nedelea, Marin**. Istoria României în date. 1940-1995. Bucureşti, Ed. Niculescu, 1997, 464 p.

329) **Negulescu, Oana**. Politische und wirtschaftliche Transformation in Rumänien. 1989-1996. Stuttgart, ibidem Verlag, 2002, 289 p.

330) **xxx** The new political geography of Eastern Europe. Edited by **John O`Loughlin, Herman van der Wusten.** Chichester, John Wiley and Sons Press, 1993, 320 p.

331) **Nichituş, Cristina; Munteanu, Francisc**. "Iarna tinereţii mele". "L`inverno delle mia gioventu". Cluj-Napoca, Ed. Mileniul Trei, 1990, 154 p.

332) **Nicolaescu, Sergiu**. Revoluţia. Începutul adevărului. Un raport personal. Bucureşti, Ed. Topaz Grup, 1995, 296 p.

333) **Idem**. Un senator acuzã. Bucureşti, Ed. Pro, 1996, 222 p.; 1998, 330 p.

334) **Idem**. Cartea Revoluţiei Române. Decembrie `89. Bucureşti, Ed. I.Cristoiu, 1999; 2001.
335) **Idem**. Lupta pentru putere. Decembrie `89. Bucureşti, Ed. Bic All, 2005, 632 p.
336) **Niculescu, Adrian**. Din exil/Dupã exil. 1986-1996. Interviuri, articole, eseuri. Bucureşti, Ed. Univers, 1998, 280 p.
337) **Niculescu-Mizil, Paul**. O istorie trãitã. Memorii. Bucureşti, Ed. Enciclopedicã, 1997, 429 p.; Vol. I-II. Bucureşti, Ed. Enciclopedicã, Ed. Democraţia, 2002-2003, 452, 368 p.
338) **Nielsen, Niels C**. Revolutions in Eastern Europe. The religious roots. New York, Maryknoll Orbis Books, 1991, 175 p.
339) **Novacovici, Doru**. Adevãruri spuse la sfârşit de mileniu (1980-1999). Bucureşti, Ed. Semne, 1999, 342 p.
340) **Novãceanu, Darie**. Reporter în piaţa ghilotinei(decembrie 1989). Bucureşti, Ed. Adevãrul, 1993, 336 p.
341) **xxx** O enigmã care împlineşte şapte ani. Timişoara, 19891-1996. Editor: **Romulus Rusan**. Bucureşti, Fundaţia Academia Civicã, 1997, 286 p.
342) **Olschewski, Malte**. Der Conducator Nicolae Ceauşescu. Phänomen der Macht. Wien, Ueberreuter Verlag, 1990, 287 p.
343) **xxx** Constantin Olteanu despre ultimele întâlniri Ceauşescu-Gorbaciov, 8-10 iulie şi 4 decembrie 1989. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 209-220.
344) **Oschlies, Wolf**. Wir sind das Volk! Zur Rolle der Sprache bei den Revolutionen in der DDR, Tschechoslowakei, Rumänien und Bulgariei. Köln, Weimar, Wien,Bohlau Verlag, 1990, 82 p.
345) **Idem**. Ceauşescu`s Schatten schwindet. Politische Geschichte Rumäniens, 1988-1998. Köln, Weimar, Wien, Bohlau Verlag, 1998, 179 p.
346) **Oltványi, Ottó; Oltványi, Tamás**. A vég. Budapest, 1990, Szféra Kiadó, 158 p.
347) **Pachia Tatomirescu, Ion**. Stelele dalbe (Timişoara, decembrie 1989). Timişoara, Ed. Aethicus, 1998, 30 p.
348) **Paraschiv, Mara**. Decembrie ` 89. Bacău, Ed. Plumb, 2003, 112 p.
349) **Pavel, Doru**. Procesul C. P. Ex. Probleme juridice. Bucureşti, Ed. Şansa, 1993, 93 p.

350) **Pãiuşan, Cristina; Ion, Nicolae D.; Retegan Mihai**. Regimul comunist din România. O cronologie politicã(1945-1989). Bucureşti, Ed. Tritonic, 2002, 389 p.

351) **Pãtraşcu Buşe, E**. Lumea pierdutã. Bucureşti, Ed. Humanitas, 2003, 165 p.

352) **Pânzar, Ioan** . Confesiuni (1981-1993). Suceava, Ed. Biblioteca Bucovinei, 2002, 136 p.

353) **Pârvu-Stoileşteanu, Florea**. Jocul destinului pentru România anilor 1937-1947, 1948-1992. Bucureşti, Ed. Holding Reporter, 1996, 194 p.

354) **xxx** Pentru o arhivã a Revoluţiei. Ei, tinerii, au fãcut revoluţia. Ei, tinerii, scriu istoria. Mãrturii. In: *MI*, 1990, 24, nr. 2, p. 3-7; nr. 3, p. 3-7.

355) **xxx** Personalitãţi publice: decembrie 1989 – 27 septembrie 1992. Bucureşti, Ed. Holding Reporter, 1993, 264 p.

356) **Perva Aurel; Roman, Carol**. Misterele Revoluţiei Române. Adevãruri, îndoieli, semne de întrebare. Bucureşti, Ed. Rãscruci de milenii, 1992, 127 p.

357) **Idem**. Misterele revoluţiei române. Revenire dupã ani. Bucureşti, Ed. Carro, 1998, 192 p.

358) **Petcu, Mirela; Roguski, Camil**. Ceauşescu, adevãruri din umbrã. Convorbiri. Bucureşti, Ed. Evenimentul Românesc, 2000, 198 p.; 2001, 200 p.

359) **Petraşcu, M**. Un pas spre libertate. Braşov, decembrie 1989. Vol.I-II. Braşov, Ed. Transilvania Expres, 2002.

360) **Petrescu, Dragoş**. The collapse of communism in Hungary and Romania. A comparative analysis. In: *Studia politica*, Bucureşti, 2003, 3, nr.1, p. 163-182.

361) **Petrescu, Ştefan; Roman, Carol**. Die rumänische Revolution. Eine Foto-Dokumentation. Weinheim, Basel, Beltz, 1990, 80 p.

362) **Petcu, Ion.** Ceauşescu, un fanatic al puterii. Biografie neretuşatã. Bucureşti, Ed. Românul, 1994, 397 p.

363) **Petniceanu-Danciu, Nicolae**. Tot ce am avut pe suflet. Timişoara, 16-22 decembrie 1989. Baia Mare, Ed. Gutinul, 1995, 311 p.

364) **Pica, Ioan Victor**. Cãlãuza pustiurilor. Jurnal (1964-1989). Bistriţa, Ed. Aletheia, 2001, 338 p.

365) **Pommier Vincelli, Daniel**. Gli Stati Uniti e la rivoluzione romena del 1989. In: Romania-Italia-Europa. Storia, politica, economia e relazioni internazionali. A cura di Francesco Randazzo. Cosenza, 2003, p. 139-167.

366) **Pomogáts, Béla**. Felelős Erdélyiért. Nemzetpolitikai jegyzetek . 1988-1994. Csikszereda, Pallas-Akadémiai Kiadó, 2005, 280 p.

367) **Pop, Adrian**. Tentaţia tranziţiei. O istorie a prăbuşirii comunismului în Europa de Est. Bucureşti, Ed. Corint, 2002, 416 p.

368) **Popescu, Florenţa**. Les monuments funéraires du cimètiere des héros de la révolution roumaine de 1989. În: *Etudes et documents balcanique et mediterranéens,* Paris, 2003, 26, p. 73-81.

369) **Popescu, Rodica.** Miracol? Revoluţie? Lovitură de stat? Bucureşti, Ed. Pan-Terra, 1990, 124 p.

370) **Portocalã, Radu.** Autopsie du coup d`état roumain au pays du mensonge triomphant. Paris, Calmann–Levy Editions, 1990, 194 p.; versiunea în românã: România. Autopsia unei lovituri de stat în ţara în care a triumfat minciuna. Timişoara, Ed. Agora-Continent, 1991, 166 p.

371) **Potapov, V., I.** Sudba diktatora Ceauşescu. În: *Novaia i noveişaia istoriia*, Moscova, 1990, nr. 4, p. 96-120.

372) **Preda, Eugen**. Decembrie 1989. Intervenţie sovieticã în România. Documente strãine. În: *MI*, 1996, 30, nr. 12, p. 18-23.

373) **xxx** Procesele revoluţiei din Timişoara (1989). Documente strãine. Ediţie de **Marius Mioc**. Bucureşti, Ed. Artpress, 2004, 368 p.

374) **xxx** Procesul Ceauşeştilor. 25 decembrie 1989. Bucureşti, Ed. Excelsior, 1991, 96 p.

375) **xxx** Procesul de la Timişoara. Audierea celor 21 de securişti şi miliţieni inculpaţi (2 – 15 martie 1990), Vol. I, Ediţie de **Miodrag Milin**. Bucureşti, Ed. Fundaţia Academia Civicã, Timişoara – Bucureşti, Tipografia Mirton, 2004, 452 + XXII p.

376) **xxx** Procesul de la Timişoara. Audierea celor 21 de securişti şi miliţieni inculpaţi (2 – 15 martie 1990), Vol.II, Ediţie de **Miodrag Milin**, Ed. Fundaţia Academia Civică, Timişoara – Bucureşti, Tipografia Mirton, 2004, p. 453 – 870.

377) **xxx** Procesul de la Timişoara. Audierile martorilor (14 – 15 martie 1990; 16 – 20 aprilie 1990) şi ale celor patru demnitari inculpaţi (07 – 12 mai 1990) despre Revoluţie şi morţii de la Timişoara, Vol.III, Ediţie de **Miodrag Milin** şi **Traian Orban**, Timişoara, Ed. Mirton, 2005, p. 871 – 1676 + V.

378) **xxx** Procesul de la Timişoara. Audierile martorilor (5 – 20 iunie 1990) despre Revoluţie şi represiunea de la Timişoara, Vol.IV, Ediţie de **Miodrag Milin** şi **Traian Orban**, Timişoara, Ed. Mirton, 2006, p. 1677 – 2452 + XXX.

379) **xxx** Proclamaţia Frontului Democratic Român (Timişoara, 20 decembrie 1989). In: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 194-195.

380) **Puşcaş, Vasile**. România `89. Între "chestiunea germanã" şi "problema panamezã". În: *DI*, 1999, 4, nr. 12, p. 55-58.

381) **Rachieru, Adrian Dinu**. Cele douã Românii? Timişoara, Ed. Helicon, 1993, 168 p.

382) **Rados, Antonia**. Die Verschwörung der Securitate. Rumäniens verratene Revolution. Hamburg, Hoffman und Campe Verlag, 1990, 240 p.; versiunea în românã: Complotul Securitãţii. Revoluţia trãdatã din România. Bucureşti, Ed. Saeculum I. D., 1999.

383) **Radu, Alexandru**. Nevoia schimbãrii (1989-1999). Bucureşti, Ed. Ion Cristoiu, 2000, 376 p.

384) **Rady, Martin**. Romania in turmoil. A contemporary history. London, New York, IB Tauris Press, 1992, 216 p.

385) **Raiha, Valentin**. În decembrie `89, K. G. B. a aruncat în aer România cu complicitatea unui grup de militari. Bucureşti, Ed. Ziua, 1995, 158 p.

386) **Rallo, Michele**. România în perioada revoluţiilor naţionale din Europa. Bucureşti, Ed. Sempre, 1999, 129 p.

387) **Ratesh, Nestor.** Romania; the entangled Revolution. New York,Westport, London, Praeger Printing, 1991, 208 p; versiunea în românã: România. Revoluţia încâlcitã. Bucureşti, Ed. Litera, 1994, 192 p.; Focşani, Ed. Infotour, 1995, 181 p.; Piteşti, Ed. Paralela 45, 1999, 224 p.

388) **Raţiu, Ion**. În fine acasã, decembrie 1989-decembrie 1990. Bucureşti, Ed. Univers, 1999, 408 p.

389) **Rãceanu, Mircea**. Infern `89. Povestea unui condamnat la moarte. Bucureşti, Ed. Silex, 2000, 416 p.

390) **Retegan, Mihai**. De la restructurare la destructurare. Diplomaţi români şi evenimentele internaţionale de la sfârşitul anului 1989. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 103-110.
xxx Reflecţii pe marginea lucrării „Împotriva manipulării", vol I. „Războiul secret din anul 1989", **Nina Georgescu**, Bucureşti, Ed. Democraţia, 2005, 49 p.
391) **xxx** Revoluţia română în context european. Documente. Coordonator: **Corneliu Mihail Lungu**. Bucureşti, Ed. Semne, 1998.
392) **xxx** Revoluţia română în direct. Vol I-II. Coordonator: **Mihai Tatulici**. Bucureşti, s.n., 1990, 399 p.
393) **xxx** Revoluţia română văzută de ziarişti americani şi englezi. Bucureşti, Ed. Evenimentul, 1991, 236 p.
394) **xxx** Revoluţiile din 1989 între trecut şi viitor. Editor coordonator: **Vladimir Tismăneanu**. Iaşi, Ed. Polirom, 1999, 288 p.; 2005, 416 p.; versiunea în englezã: The Revolutions of. 1989. Rewriting histories. London, Routledge Press, 1999, 270 p.
395) **Roeder, Ph. G**. The revolution of 1989. Postcommunism and the social sciences. In: *Slavic Review,* New York, 1999, 58, nr. 4.
396) **Roguski, Camil**. Ceauşescu, adevăruri interzise. Bucureşti, Ed. Lucman, 2004, 387 p.
397) **Roman, Carol.** Ultimele 100 de zile nefaste. Sfârşitul clicii Ceauşescu. Bucureşti, Ed. Glob, 1990, 100 p.
398) **Roman, Petre**. Le devoir de Liberté. Paris, Editions Payot, 1992, 195 p; versiune în română: Libertatea, ca datorie. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994, 294 p.; Bucureşti, Ed. Paideia, 2000, 208 p.
399) **Idem**. Nouã convorbiri cu **Vartan Arachelian**. Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1996, 327 p.
400) **Idem**. Mărturii provocate. Convorbiri cu **Elena Ştefoi**. Bucureşti, Ed. Paideia, 2002, 424 p.
401) **xxx** Romania after tyranny. Edited by **Daniel Nelson**. London, San Francisco, Westview Press, 1992.
402) **xxx** România în 1989, un caz de etnocid contemporan. Coordonator: **Ion Varlam.** Bucureşti, Ed. Paideia, 1999, 65 p.

403) **xxx** România, 16-22 decembrie 1989. Sânge, durere, speranţã. Editor: **Viorel Sălăjan.** Bucureşti, s.n., 1990, 72 p.
404) **Roşca, Sorin.** Revoluţia din decembrie aşa cum a fost la Constanţa. În: *Tomis*, Constanţa, 1990, 25, nr. 7, p. 1, 8-9; nr. 8, p.4; nr.9, p. 4, 13; nr. 10, p. 12.
405) **xxx** Roumanie, qui a menti? Montpellier, Reporters sans Frontières, 1990, 175 p.
406) **xxx** The round tables talks and the breackdown of communism. Edited by **J**. **Elster**. Chicago, University Press, 1996.
407) **xxx** Die rumänische Revolution. Eine Fotodokumentation. Weinheim, Basel, 1990, 80 p.
408) **Rupnik, J**. The other Europe. The rise and fall of communisme in East-Central Europe. New York, Pantheon Books, 1989, 292 p.
409) **Rusu, Cornel**. Blestemul sângelui. Teroriştii. Braşov, Ed. Transilvania Express, 2000, 96 p.
410) **Sandu, Ion**. Decembrie 1989. Scenariul şi regia. Timişoara, 1992.
411) **Sanford, George**. The end of the outher empire. East European relations, 1985-1990. London, s.n., 1992.
412) **Saucã, Alexandru.** K. G. B.-ul şi revoluţia românã. Bucureşti, Ed. Miracol, 1994, 191 p.
413) **Sava, Constantin; Monac, Constantin**. Adevãrul despre decembrie 1989. Conspiraţie, diversiune, revoluţie…Bucureşti, Ed. Forum, 1999, 351 p.
414) **Idem**. Revoluţia din decembrie perceputã în documentele vremii. Bucureşti, Ed. Axioma, 2001, 605 p.
415) **Idem**. Revoluţia românã din decembrie 1989, retrãitã prin documente şi mãrturii. Bucureşti, Ed. Axioma, 2001, 605 p.
416) **Sava, Ion N**. Zece ani de tranziţie în Europa de Est. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 2000.
417) **Sãndulescu, Şerban**. Decembrie `89. Lovitura de stat a confiscat revoluţia. Bucureşti, Ed. Omega Press, 1996, 484 p.
418) **Sãraru, Dinu**. Generalul revoluţiei cu piciorul în ghips. Interviu-fişe pentru un posibil roman. Bucureşti, Ed. RAO, 2004, 192 p.
419) **Schlezak, Dieter**. Wenn die Dinge aus dem Namen fallen. Hamburg, Rowohlt Verlag, 1991, 192 p.

420) **Idem**. Revolta morţilor. Bucureşti, Ed. All International, 1998, 177 p.
421) **Schöpflin, George**. Politics in Eastern Europe, 1945-1992. London, Blockwel Press, 1993.
422) **xxx** "Scrisoarea celor şase" (10 martie 1989). În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 163-166.
423) **Scurtu, Georgiana-Margareta**. Pluripartidismul în România (decembrie 1989-mai 1990). În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 133-154.
424) **Scurtu, Ioan**. Istoria contemporanã a României (1918-2003). Bucureşti, Ed. Fundaţiei "România de Mâine", 2003, 212 p.
425) **Idem**. 1989, an revoluţionar în istoria Europei. În*: Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 15-64.
426) **xxx** Sfârşitul dictaturii. Bucureşti. 21-25 decembrie 1989. Coordonator: **Ioan Scurtu.** Craiova, Ed. Clio, 1990, 143 p.
427) **Siani-Davies, Peter**. The overthrow of Nicolae Ceauşescu. În: Occasional papers in Romanian studies. Scholl of Slavonic and Eastern European Studies, London. 1995, 1, p. 37-48.
428) **Idem**. Coming to terms with the past: truth, justice and the Romanian Revolution of December 1989. In: Romanian and british historians on the contemporary history of Romania. Cluj-Napoca, 2000, p. 217-228.
429) **Idem**. The Romanian Revolution of December 1989. London, Cornell University Press, 2005.
430) **Siegerist, Joachim**. Ceauşescu, der rote Vampir. Bremen, Moritz Deter Verlag, 1990, 480 p.
431) **Soare, Aurel Constantin**. România şi Europa în secolul al XX-lea. Bucureşti, Ed. Semne, 2000, 268 p.
432) **Soulet, Jean Francois**. Istoria comparatã a statelor comuniste din 1945 pânã în zilele noastre. Iaşi, Ed. Polirom, 1998, 376 p.
433) **Spencer, Elisabeth**. Şi a mai rãmas doar unul. Masacrul de la Otopeni. Bucureşti, Ed. Viitorul Românesc, 1993, 96 p.
434) **Spiridon Cassian, Maria**. Iaşi, 14 decembrie 1989, începutul revoluţiei române. Declaraţii şi documente publicate în presã. Iaşi, Ed. Timpul, 1994, 144 p.
435) **xxx** Spring in Winter. The 1989 Revolutions. Editor: **Gnyn Prins**. Manchester, New York, Manchester University Press, 1990, 252 p.

436) **xxx** Starea naţiunii. 1918-1996. Concluzii şi opţiuni pentru România de mâine, pentru viitorul poporului român. Editor: **Constantin Florea**. Bucureşti, Ed. Fundaţiei "România de Mâine", 1996, 143 p.

437) **Stavilã, Viorica**. La Roumanie et son calvaire. Paris, 1990, 231 p.

438) **Stãnescu-Stanciu, Teodora**. Teoriile revoluţiei, termeni vehiculaţi şi momentul istoric 1989 în Europa central-răsăriteană. În: *Analele Universitãţii " Spiru Haret". Istorie*, Bucureşti, 2001-2002, 4, nr. 4-5, p. 101-108.

439) **Idem**. Cărţi privind anul 1989 şi revoluţia românã. În: *Clio 1989*, 2005, 1, nr. 1, p. 259-268.

440) **xxx** Stenogramm der Bürositzung vom 17. Dezember 1989 der Kreisparteikomitees Hermannstadt. În: *NL*, 1990, 41, nr. 1-2, p. 8-9.

441) **xxx** Stenogramm der Schaltkonferenz vom 17. Dezember 1989. În: *NL*, 1990, 41, nr. 1-2, p. 5-8.

442) **Stoenescu, Alex Mihai**. Istoria loviturilor de stat în România. Vol. IV(II). "Revoluţia" din decembrie 1989, o tragedie românească. Bucureşti, Ed. RAO Internaţional, 2001.

443) **Idem**. Considerente asupra psihologiei massei în revolta de la Timişoara. În: Omagiu istoricului Stelian Neagoe. Bucureşti, Ed. IŞPRI, 2003, p. 283-290.

444) **Idem**. Interviuri despre revoluţie. Bucureşti, Ed. RAO Internaţional, 2004, 220 p.

445) **Stoian, Ilie.** Decembrie 1989, arta diversiunii. Bucureşti, Ed. Colaj, 1993.

446) **Stoica, Stan**. Dicţionarul partidelor politice din România (1989-2000). Bucureşti, Ed. Meronia, 2000, 128 p.; 2001, 312 p.; 2003, 280 p.; 2004, 216 p.

447) **Idem**. România. 1989-2002. O istorie cronologicã. Bucureşti, Ed. Meronia, 2002, 295 p.; 2004, 285 p.: 2005, 312 p.

448) **Stoiciu, Andrei**. Enigmes de la séduction politique: les élites roumaines entre 1989 et 1999. Bucureşti, Ed. Humanitas, Quebec, Ed. Libra, 2000, 360 p.

449) **Stoiciu, Liviu Ioan**. Jurnal stoic din anul Revoluţiei, urmat de Contrajurnal. Piteşti, Ed. Paralela 45, 2002, 300 p.

450) **Stokes, G**. Lessons of the East European revolutions of 1989. In: *Problems of communism*, New York, 1991, 35, nr. 5.
451) **Idem**. G. The walls come trumbling down. The collapse of communisme in Eastern Europe. Nerw York, Oxford University Press, 1993.
452) **Strãinu, Emil; Topor, Sorin**. Rãzboiul radioelectronic, România, decembrie 1989 – Kosovo, Iugoslavia, 1999. Bucureşti, Ed. Z, 2000, 128 p.
453) **Stroescu, Nicolae.** Pe urmele revoluţiei. Bucureşti, Ed. Albatros, 1992, 180 p.
454) **xxx** Structuri politice în Europa Centralã şi de Sud-Est (1918-2001). Vol. I-II. Coordonator: **Ioan Scurtu**. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 2003, 325, 352 p.
455) **xxx** Der Sturz des Tyranen. Rumänien und das Ende einer Diktatur. Hg. Von **Richard Wagner, Helmut Frauendorfer**. Hamburg, Rowohl Verlag, 1990, 165 p.
456) **Suciu, Bianca**. Dosar. Circuite paralele de informaţie. Zvonurile în Revoluţia Românã. În: *Tribuna*, 2000, 12, nr. 21-24, p. 15-18.
457) **Suciu, Titus.** Timişoara, 16-22 decembrie 1989. Reportaj cu sufletul la gurã. Traseele revoluţiei. Timişoara, Ed. Facla, 1990, 280 p.
458) **Idem**. Lumea bunã a balconului. Timişoara, Ed. Helicon, 1996, 203 p.
459) **Sugár, András**. Es mit mond a román király. Budapest, Uj Idő Kft., 1990, 116 p.
460) **Suzuki, Shiro**. Chaushesuku jusatsu sonogo. Rumania wa doko e. Tokyo, Chuo Koronsha Press, 1991, 237 p.
461) **Sütő, András**. Fülesek és fejszések között. Naplójegyzetek (1987-1992). Csikszereda, Pallas-Akadémia Kiadó, 2001, 220 p.
462) **Sweeney, John**. The life and evil times of Nicolae Ceauşescu. London, Hutchinson Press, 1991, 243 p.
463) **xxx** Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în Decembrie 1989. Vol.I. Pledoarie pentru istorie. Coordonator: **Ion Pitulescu**. Bucureşti, s.n., 1995, 225 p.
464) **Şimãndan, Emil**. Întrebãtorul din Agora. Vol. I. 10 ani de la Revoluţia românã din decembrie `89 de la Arad. Vol.II. În amintirea eroilor martiri ai Revoluţiei de la Arad. Arad, Ed. Fundaţiei Culturale "Ioan Slavici", 1999, 512 p.; 2003, 152 p.

465) **Ştefan, Marin.** Pentru o arhivã a Revoluţiei. 21-22 decembrie 1989: secvenţe sibiene. În: *MI*, 1990, 24, nr. 6, p. 4-7; nr. 7, p. 3-5.
466) **Ştefănescu, Domniţa**. Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor . Decembrie 1989 – decembrie 1994. Bucureşti, Ed. Maşina de Scris, 1995, 512 p.
467) **Idem**. 16-22 decembrie 1989. Şapte zile care au zguduit România. În: *RL*, 1995, 23, nr. 50, p. 8-9.
468) **Tarangul, Marin**. Destinul mistic al lui Ceauşescu. În: *RL*, 1996, 29, nr. 39, p. 10-11.
469) **Tãnase, Stelian.** Şocuri şi crize. Bucureşti, Ed. Staff, 1993, 209 p.
470) **Idem**. Revoluţia ca eşec: elite şi societate. Iaşi, Ed. Polirom, 1996, 202 p.
471) **Idem**. Miracolul revoluţiei. O istorie politicã a cãderii regimurilor comuniste. Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999, 432 p.
472) **xxx** The tearing down of the Curtain. The people`s revolution in Eastern Europe. London, The Observer Press, 1990.
473) **Tecşa, Ioan**. Crãciun `89. Bucureşti, Ed. Militarã, 1998, 320 p.
474) **Tejchman, Miroslav**. Nicolae Ceauşescu, vzestup a pád diktátora. În: *Slovansky Prehled*, Bratislava, 2000, 86, nr. 3, p. 365-373.
475) **xxx** Television Revolution. Das Ultimatum des Bildes. Rumänien im Dezember 1989. Hg. von **Hubertus von Amelunxen, Andrei Ujicã.** Marburg, Jonas Verlag, 156 p.
476) **xxx** Temesvár, 1990, január. În: *História*, 1992, 14, nr. 1, p. 2.
477) **Teodorescu, Filip.** Un risc asumat. Bucureşti, Ed. Viitorul românesc, 1992, 318 p.
478) **Thom, Francoise**. Les Fins du communisme. Paris, Editions Criterion, 1994. ; versiunea în românã: Sfârşiturile comunismului. Bucureşti, Ed. Polirom, 1996, 250 p.
479) **Tilly, Charles**. European revolutions, 1492-1992. London, Oxford, Blackwell Press, 1993.
480) **xxx**Timişoara, 16-22 decembrie 1989. Timişoara, Ed. Facla, 1990, 308 p**.**
481) **xxx** Timişoara în arhivele "Europei Libere". 17-20 decembrie 1989. Coordonator: **Miodrag Milin**. Bucureşti, Fundaţia Academia Civicã, 1999, 310 p.

482) **Tinu, Radu**. Timişoara…"no comment". Timişoara, Ed. Paco, 2001, 307 p.
483) **Tismãneanu, Vladimir**. Ghilotina de scrum. Despore nevroze şi revoluţii. Timişoara, Ed. de Vest, 1992, 257 p.
484) **Idem**. Stalinism pentru eternitate. O istorie politicã a comunismului românesc. Iaşi, Ed. Polirom, 2005, 416 p.
485) **Toma, Nicolae**. 20 decembrie 1989, Lugojul, al doilea oraş liber. Lugoj, Ed. Dacia Europa Nova, 2003, 160 p.
486) **Totok, William**. Was fühlt man bei einem Tyrannenmord? Teilnehmer am Ceauşescu-Prozess erinnern sich. In: ***Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik***, Dinklage, 1999, 11, nr. 2, p. 12-32.
487) **Tökés, László**. With God for the people. Forestburgh, Lubrecht and Cramer Press, 1990, 226 p.; versiunea în maghiarã: Istennel a népért. Budapest, Aranyhid Kiadó, 1991, 196 p.
488) **Idem**. Temesvár ostroma `89. Budapest, Hungarmesr Kiadó, 1991, 228 p.
489) **Idem.** "Ideje van a szólásnak". Válogatott irásáiból. Budapest, s.n., 1993, 124 p.
490) **Tökés, Máté**. Egymás tükrében. Soha nem hallott vallomások a forradalomról. Oradea, Imprimeria de Vest, 2004, 455 p.
491) **Tökés, R**. Hungary`s negotiated revolution. London, Cambridge University Press, 1996.
492) **Tudor, Corneliu Vadim**. Jurnalul Revoluţiei de la Crãciun la Paşte. Bucureşti, Ed. Fundaţiei "România Mare", 1999, 420 p.
493) **Ţârlea, Ion**. Moartea pândeşte sub epoleţi. Bucureşti, Ed. Blasco 2000 Mustang, 1993, 256 p.
494) **Ţene, Florin Al.**. Memoria inimii. 15 ani de la miracolul Revoluţiei române la Cluj-Napoca. Cluj-Napoca, Ed. Ethnograph, 2004, 82 p.
495) **xxx** Dumitru. Clepsidra rãsturnatã. Dumitru Ţepeneag în dialog cu **Ion Simuţ**. Piteşti, Ed. Paralela 45, 2003, 159 p.
496) **Ţurlea, Stelian**. Revoluţia în oglindã. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Pro, 1999, 224 p.
497) **xxx** Un défi pour la Europe Centrale: les bouleversements à l`est et au centre du continent. Bruxelles, 1991.
498) **xxx** Un pas spre libertate. Braşov, decembrie 1989. Vol.II. Braşov, Ed. Transilvania Expres, 2002, 384 p.

499) **xxx** 1989. Principiul Dominoului. Prăbuşirea regimurilor comuniste europene. Ediţie de **Dumitru Preda, Mihai Retegan**. Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 2000, 510 p.
500) **xxx** 1989. Revoluţia Română. The Romanian Revolution. La Révolution Roumaine. Bucureşti, Rompress, 2004, 107 p.
501) **xxx** 1989 – Revoluţie – 1991. Monumentele Revoluţiei din decembrie 1989. In: *MI*, 1991, 25, nr. 12, p. 32.
502) **xxx** 1989, un air de liberté. Paris, Nathan Editions, 1990, 64 p.
503) **xxx** Uncertain futures. Eastern Europe and democratization. Edited by **Paul Volten**. New York, s.n., 1990.
504) **xxx** Une nouvelle Europe Centrale. Rédiges par **M. Frybes**. Paris, Editions La Decouverte, 1999.
505) **Ungheanu, Mihai**. Un război civil regizat? Redefinirea revoluţiei. Bucureşti, Ed. Romcartexim, 1997, 474 p.
506) **Ungureanu, M**. Decembrie 1989, surse ocolite. In*: Noua revistă română*, Bucureşti, 1997, 2, nr. 1-2, p. 61-71.
507) **xxx** The United Nation`s Report of Human Right`s Violations in Romania, elaborated by UN Special Rapporteur Dumitru Mazilu (1-st of September 1989). In: ***Clio 1989***, 2005, 1, nr. 1, p. 171-188.
508) **Urdăreanu, Tiberiu**. 1989, martor şi participant. Bucureşti, Ed. Militară, 1996, 180 p.
509) **xxx** Ursachen und Folgen der süd-ost europäischen Revolutionen. 1989. În: ***Die Zeit***, Hamburg , 44, 29 decembrie 1989.
510) **Ursu, Gheorghe Mihail**. Cine l-a împuşcat pe Ceauşescu? Bacău, Ed. Plumb, 1994, 140 p.
511) **Uscătescu, George**. Rumania, grandeza y tragedia. In: *Politica Exterior*, Madrid, 1990, 4, p. 150-166.
512) **Idem**. Rumania: revolucion, hora cero. În: *Cuadernos de 14 Alzate*, Madrid, 1991, p. 69-84.
513) **Vasile, Constantin**. Noi am fost teroriştii? Sibiu, Ed. Sibguard, 1995, 272 p.
514) **Vasile, Mihail Nicolae.** Etajele "Revoluţiei". În: *SCNA*, 1991, 2, nr. 1, p. 35-38.
515) **Vasilescu, Stelian**. 50 de ani printre scriitori şi artişti (1950-2000). Vol.I. Oradea, Imprimeria de Vest, 2000, 160 p.

516) **Vasilievici, Roland**. Piramida umbrelor. Timişoara, Ed. de Vest, 1991.
517) **Vasiliu, Mircea**. Un decembrie uitat. Brãila, Ed. Istros, 2004, 246 p.
518) **Vastag, Hans; Mandics, György; Engelmann, Manfred**. Temeswar. Symbol der Freiheit. Wien, München, Amalthea Verlag, 1992, 300 p.
519) **Vãlenaş, Liviu**. Cartea neagrã a ceauşismului. România între anii 1965-1989. Bucureşti, Ed. Saeculum I.O., 2004, 496 p.
520) **Verdery, Katherine**. Socialismul ce a fost şi ce urmeazã. Iaşi, Institutul European, 2003, 395 p.
521) **Verseck, Keno**. Rumänien. München, C. H. Beck Verlag, 1998, 219 p.
522) **Vieru, Sorin**. Două perspective asupra revoluţiei din 1989. În: *Polis*, Bucureşti, 1994, 1, nr. 4, p. 195-204.
523) **Vighi, Daniel**. " La un moment dat a venit o dubã şi m-a bãgat forţat în ea" (documente din revoluţie). În: *Familia*, Oradea, 2001, 37, nr. 11-12, p. 18-28.
524) **Idem**. Martorul Petrov declarã cã s-a tras. În*: Familia*, 2002, 38, nr. 1, p. 19-28.
525) **Vinogradov, V.; Dovjenco, N.; Feit, N.** Soţialno-economiceschi i politiceschi crizis v Rumânii nacnaune decabriscoi revoluţii 1989 g. În: *Revista de istorie a Moldovei*, Chişinău, 1990, 4, p. 38-47.
526) **Vlad, Alexandru.** Cluj-Napoca. Note în decembrie. In: *Vatra*, Târgu Mureş, 1990, 20, nr. 226, p. 5.
527) **xxx** **"**Vom muri şi vom fi liberi"! Editor: **Doina Marian**. Bucureşti, Ed. Meridiane, 1990, 343 p.
528) **xxx** Von der Bürokratie zur Telekratie. Rumänien im Fersehen. Hg. von **Keiko Sei, Peter Weigel**. Berlin, Merve Verlag, 1990, 168 p.
529) **Völkl, Ekkehard**. Rumänien vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart. Regensburg, München, s.n., 1995, 296 p.
530) **Wagner, Richard**. Sonderweg Rumänien. Bericht aus einem Entwicklungsland. Berlin, Rolbuch Verlag, 1991, 143 p.; versiunea în italianã: Il caso rumeno. Roma, Editrice Manifestolibri, 1991, 142 p.

531) **Idem**. Völker ohne Signale. Zum Zusammenbruch in Osteuropa. Berlin, Rolbuch Verlag, 1992, 131 p.; versiunea în română: Popoare în derivă. deBucureşti, Ed. Kriterion, 1994.
532) **Idem**. Calea românească. Reportaj dintr-o ţară în curs de dezvoltare. Bucureşti, Ed. Kriterion, 1996, 188 p.
533) **xxx** Wege in die Freiheit. Die Revolutionnern in Osteuropa in liberaler Perspektive. Herausgegeben von **Daniel Brühlmeier, Robert Nef**. Zürich, St. Gallen, s.n., 1992, 178 p.
534) **xxx** Wir waren Zeugen. Temeswar, 1989/1990. Hg. von **Annemarie Podlipny-Hehn**. München, Südostdeutsches Kulturwerk Verlag, 1992, 70 p.
535) **Zamfir, Cătălin; Pop, Marius Augustin; Zamfir, Elena**. 1989-1993. Dynamics of welfare and social protection. Bucharest, Ed. Expert, 1994, 104 p.
536) **Zamfirescu, Dan.** Războiul împotriva poporului român. Bucureşti, Ed. Roza Vânturilor, 1993, 368 p.
537) **Zamfirescu-Cianciulli, Flaminia**. L`exaltation et la derision du pouvoir. Nicolae Ceauşescu. Artois, Timişoara, Ed. Certel, Ed. Hestia, 2002, 124 p.
538) **Zărnescu, Constantin.** Revoluţia română din 17 – 22 decembrie 1989 la Cluj – Napoca, Cluj – Napoca, Ed. Etnograph, 2005.

* Demersul bibliografic întregeşte continuativ încercări similare, cumulând materiale excerptate din: "Bibliografia Naţională Română. Documenta Romaniae/Românica" (1990-2002) şi "Bibliografia istorică a României", vol. VIII-X (1989-2004), Bucureşti, 1990-2005. Particularităţile de fond ale titlurilor au reclamat exersarea manierei dublei ordonări, alfabetice şi cronologice. Criteriul de situare în pagină a atras inevitabile oportunităţi în stratigrafierea întreprinsă, astfel că amendarea/emendarea gradului de subiectivism, rămâne la aprecierea lectorului. Comensurarea informaţiilor bibliografiate a vizat, primordial, stricta ordonare alfabetică pe autori. Am recurs la modalitatea abordării cronologice numai în cazul unor repetate contribuţii, proprii aceluiaşi semnatar. Inerente deficienţe în truda de repertorizare au determinat incomplete redări ale datelor bibliografiate. Nutrim convingerea finală în utilitatea exerciţiului realizat cu privire la gestionarea bibliografică a temei propusă cercetării istorice.

Stelian Mândruţ

Indice de nume/editori

Aarebrot, Frank H 221
Abraham, Florin 1, 2
Abrudan, Paul 3
Agrigoroaiei, I. 5
Alba Guilbert, Gérard 6
Alexandresc, Ion 7
Alexandru, Ion 8
Alexandru, Ionel Şt. 9, 10
Alexe, Vladimir 11
Alfonsi, Philippe 12
Almond, Mark 13
Amelunxen von, Hubertus 472
Andreescu, Gabriel 14, 15
Antal, Dan 16
Antip, Andrei 17
Antohi, Sorin 48
Antonesei, Liviu 18
Arachelian, Vartan 19, 113, 396
Arató, A. 20, 21, 117
Arcaş, Ion 148
Ardeleanu, Tana 22
Arion, George 24
Armean, Cornel 25
Aubin, Stephen P. 26
Bischof, Henrik 50
Blackburn, Roy 4
Bocşan, Nicolae 122
Bodunescu, Ion 51
Boese, Engelbrecht 52
Bohn, Hans 53
Botez, Mihai 54
Bradu, Mircea 55
Braga, Corin 56
Brahaş, Cornel 57
Brateş, Teodor 58, 59
Avram, Vasile 28
Baciu, Alexandru 29
Bacon, Walter M. 30
Badea, Dan 31
Baiu, Ion 22
Balaj, Veronica 32
Balint, Costel 33
Banac, Ivo 163
Barbu, Alexandru 34
Barcan, Doina 35
Bãcescu, Angela 36
Bãdescu, Ilie 37
Bãran, Vasile 38
Bârlã, Graţiela 39
Bârlãdeanu, Alexandru 40
Bejinariu, Corina 212
Behr, Edward 41
Bergh, Marijka 282
Berglund, Sten 221
Berindei, Dan 42-44
Berremeo, Nicholas 45, 281
Beschloss, M. R. 46
Betea, Lavinia 48
Beyer, Beate 49
Chavane, B. 87
Chelaru, Mircea 88
Chevarnadze, Edouard 89
Chihaia, Pavel 90
Chiorean, Ioan 91
Chiper, Ioan 92
Chiriac, Mihai 93
Chiriţoiu, Mircea 72
Cioarã, Ion 201
Ciobotea, Radu 94
Ciocârlie, Livius 95

Brenciu, Mircea 60
Bregenz, Curd 61
Brown, J. F. 62, 63
Brucan, Silviu 64
Brühlmeier, Daniel 530
Brzezinski, Zbigniew 65
Bucãtaru, L. 258
Bulei, Ion 7
Bunea, Mircea 66
Burke, Patrick 67
Burlan, Dumitru 68
Buzatu, Gheorghe 69-72
Carlton, Charles M. 73
Carp, Mircea 75
Castex, Michel 76
Câmpeanu, Pavel 77, 78
Celteano, Victor 82
Cernãianu, Cãlin 84
Cernicova, Mariana 85
Cesereanu, Ruxandra 86
Culic, Irina 123
Curticeanu, Silviu 124, 125
Cuşa, Nicolae 126
Dahrendorf, Rolf 127
Dascãl, Mihai 128
David, Gheorghe 129
Deacu, Marian 158
Deleanu, Karl Heinz 133
Deletant, Dennis 134, 135
Dinu, Ştefan 136
Dobre, Florica 307
Dobrescu, Maria 138
Dobrescu, Paul 139
Dobzeu, Mina 130
Docea, Vasile 141
Dogaru, Ion 142
Domenico, Viorel 143-145
Domokos, Géza 146
Cioroianu, Adrian 96, 97
Cipkowski, Peter 98
Cocan, Aurel 98, 99
Codrescu, Andrei 100
Codrescu, Costache 23, 101
Cojocaru, Gheorghe 102
Coman, Ioan 104
Coman, Mihai 105
Combes, Michel 115
Conovici, Mariana 161
Constantinescu, N. N. 109
Constantiniu, Florin 110-112
Coposu, Corneliu 112
Cordoş, Ioan 114
Cornea, Doina 115
Costinaş, Iosif 261
Crãciun, Georgeta 116
Cristea, Adrian 118
Crişan, Gheorghe 119
Cristoiu, Ion 120
Dureci, Ion 158
Duţã, Vasile 159
Duţu, Alesandru 160
East, Roger 162
Echihston, William 166
Eliad, Tudor 167
Elster, J. 403
Enache, Emilia 202
Engelmann, Manfred 515
Erhan, Ion 169
Eugen, V. 147
Farsolas, James 170
Faur, Antonio 171
Fay, Ştefan 172
Feffer, J. 173
Feher, F. 117, 226
Feit, N. 522
Fejtö, Francois 174

Domşa, T. 147
Dovjenco, N. 522
Drach, M. 149
Dragomir, Caius 150
Dragoş, Z. 151
Drãgan, Gheorghe 152
Drummond, Phillip 324
Duda, Virgil 153
Dumitraşcu, Gheorghe 154
Dumitraşcu, Ion 81
Dunn, I. 155
Durac, Nicolae 156
Durandin, Catherine 157
Frybes, M. 501
Frunzã, Victor 187
Funderbuck, David B. 188
Gabanyi, Anneli Ute 189-194
Galeriu, Constantin 195, 317
Gallagher, Tom 196
Galloway, George 197
Gazda József 198
Gheorghe, Constantin 200
Gheorghiu, Dorin 201
Gherasim, Vasile 202
Ghiţeanu, M. 203
Ghilia, Alecu Ivan 204
Gilbert, Trond 205
Glenny, Misha 206
Gogea, Vasile 207
Goian, Ion 208
Goldman, Minton F. 209
Goralczyk, Bogdan 256
Gorbaciov, Mihail 210
Grad, Cornel 211, 212
Grama, Sidonia 213, 214, vezi şi Nedeianu Grama Sidonia…
Granqvist, Raoul 216
Griffith, W. E. 83
Felea, Aurelia 175
Felea, Mihai 175
Felea, Victor 176
Fischer, Mary Ellen 177
Florea, Constantin 433
Florescu, Gheorghe I. 178, 179 239
Florian, Radu 180
Focşeneanu, Eliodor 181
Fontaine, André 182
Frank, H. C. 183
Frankland, Mark 184
Frauendorfer, Helmut 185, 452
Fritel, Jerome 86
Haidãu, Grigore Cãtãlin 220
Harrington, Joseph F. 222-224
Heinen, Armin 225
Hellen, Tomas 221
Heller, A. 226
Heller, Tiberiu Ovidiu 227
Hockte, Hans Wolfram 228
Horja, Gavril 229
Hovári, János 230
Howard, M. 231
Huntington, S. P. 232
Hunya, Gábor 233
Iacobescu, Mihai 234
Iancu, Ioan 235
Iancu, Victor 236, 237
Ianoşi, Ion 238
Iliescu, Ion 240-244
Ioan, Laurenţiu 99
Iochom, István 245
Ion, Nicolae A. 350
Ionescu, Mihail E. 246, 247
Ioniţã, Gheorghe I. 248-250
Ioniţoiu, Cicerone 251
Iordache, Claudiu 252-254
Iordache, Constantin 255

Grigoriu, Paul 217
Gross, Peter 218
Guido, Francesco 219
Guţã de Drãgan, Daniela Veronica 107
Gwertzman, B. 103
Kende, P. 215
Karnoouh, Claude 268
Kárpáti, Ferenc 269
Kaufman, M. 103
Kellog, Frederick 270
Kostecki, Wojciech 256
Kumar, K. 271
Kunze, Thomas 272
Laver, John 273
Lazãr, I. I. 274
Le Brenton, Jean Marie 276, 277
Legters, L. H. 165
Lesourne, J. 278
Leu, Corneliu 279
Leu, Valeriu 122
Levesque, Jacques 280
Lombardot, Roger 284
Loupan, Victor 285
Luca, Nicolae 131
Lucescu, Constantin 286
Lungu, Corneliu Mihail 388
Mamina, Ion 7
Mandics, György 287, 515
Marbe, Nausicaa 282
Marcu, Dorian 288
Marcu, Nina 289
Marian, Doina 524
Marina, Vasile 291
Martella, Maureen 292
Marton, Lili 293
Matei, Cãlin T. 295
Milin, Miodrag 375
Milin, Miodrag 376
Isaac, J. C. 257
Ivan, Sabin 259
Jedlicki, J. 262
Jiman, Lucian 263
Jurju, Cornel 264, 265
Kali, Adrian Matei 266
Mavru, Nicolae 296
Maxim, Virgil 297
Mayer, Adolf 133
Mayer, Ch. S. 298
Mazilu, Dumitru 299-301
Mãnescu, Cornel 302
Mândruţ, Stelian 303
Medeleţ, Florin 304, 305
Mendiac, Marius 308
Michelson, Paul 309, 310
Milin, Miodrag 311, 312, 375, 478
Mioc, Marius 313-315, 373
Monac, Constantin 101, 318, 410-412
Moraru, Camelia 320
Moraru, Constantin 319, 320
Moulis, Vladislav 322
Munteanu, Francisc 331
Mureşan, Maria 323
Nedeianu Grama, Sidonia 325, 326, vezi şi Grama, Sidonia
Nedelcovici, Bujor 327
Nedelea, Marin 328
Nef, Robert 530
Negulescu, Oana 329
Nelson, Daniel 398
Nichituş, Cristina 331
Nicolaescu, Sergiu 332-335
Niculescu, Adrian 336
Niculescu-Mizil, Paul 337
Nielsen, Niels C. 338
Novacovici, Doru 339
Novãceanu, Darie 340

Milin, Miodrag 377
Milin, Miodrag 378
O`Loughin, John 330
Olaru, Radu 101
Olschewski, Malte 342
Orban, Traian 375
Oros, Ioan Maria 212
Oschliess, Wolf 344, 345
Oşca, Alexandru 160
Oltványi, Ottó 346
Oltványi, Tamás 346
Pachia Tatomirescu, Ion 347
Paraschiv, Mara 348
Paterson, Richard 324
Pavel, Doru 349
Pãiuşan, Cristina 350
Pãtraşcu Buşe, E. 351
Pânzar, Ioan 352
Pârvu-Stoileşteanu, Florea 353
Perva, Aurel 356, 357
Petcu, Mirela 358
Petraşcu, M. 359
Petrescu, Dragoş 360
Petrescu, Ştefan 361
Petcu, Ion 362
Petniceanu-Danciu, Nicolae 363
Pica, Ioan Victor 364
Pitulescu, Ion 460
Podlipny-Hehn, Annemarie 531
Pommier Vincelli, Daniel 365
Pomogáts, Béla 366
Pop, Adrian 367
Rupnik, J. 405
Rusan, Romulus 341
Rusu, Cornel 406
Rusu, D. D. 5
Sandu, Ion 407
Sanford, George 408
Pop, Marius 532
Pop, Vasile 74
Popescu, Florenţa 365
Popescu, Rodica 369
Portocalã, Radu 370
Potapov, V. I. 371
Potra, George G. 130
Preda, Dumitru 496
Preda, Eugen 372
Prins, Gnyn 432
Puşcaş, Vasile 377
Rachieru, Adrian Dinu 378
Rados, Antonia 379
Radu, Alexandru 380
Rady, Martin 381
Raiha, Valentin 382
Rallo, Michele 383
Rambaud, Patrick 80
Ramet, Sabrina P. 164
Ratesch, Nestor 384
Raţiu, Ion 385
Rãceanu, Mircea 386
Retegan, Mihai 350, 387, 496
Réti, Tamás 233
Richiţeanu, V. 81
Roguski, Camil 358, 393
Roman, Carol 356, 357, 361, 394
Roman, Petre 395-397
Roşca, Sorin 401
Rotta, Rãzvan 294
Rozman, George 137
Stãnescu-Stancu, Teodora 435, 436
Sterpu, Bogdan 35
Stoenescu Alex. Mihai 439-441
Stoian, Ilie 442
Stoica, Dan 443, 444
Stoiciu, Andrei 445
Stoiciu, Liviu Ioan 446

Saucã, Alexandru 409
Sava, Constantin 410-412
Sava, Ion N. 413
Savaliuc, Rãzvan 22
Savu, T. D. 148
Sãndulescu, Şerban 414
Sãlãjan, V. 148
Sãlãjan, Viorel 400
Sãraru, Dinu 199, 415
Schlezak, Dieter 416, 417
Schöpflin, George 418
Scurtu, Georgiana Margareta 420
Scurtu, Ioan 7, 168, 421-423, 451
Şimãndan, Emil 461
Sei, Keiko 525
Selys de, Gérard 306
Siani-Davies, Peter 424-426
Siegerist, Joachim 427
Simuţ, Ion 492
Smolar, Al. 215
Soare, Aurel Constantin 428
Soulet, Jean Francois 429
Spencer, Elisabeth 430
Spiridon Cassian, Maria 239, 431
Stan, A. 81
Stavilã, Viorica 434
Tóth, László 233
Topor, Sorin 449
Tökés, László 484-486
Tökés, Máté 487
Tökés, R. 488
Tudor, Corneliu Vadim 489
Tudor-Bihoreanu, Gheorghe 201
Ţârlea, Ion 490
Ţene, Florin Al. 491
Ţurlea, Stelian 493
Ujicã, Andrei 472
Ungheanu, Mihai 502
Stokes, G. 447, 448
Strãinu, Emil 449
Stroiescu, Nicolae 450
Suciu, Bianca 453
Suciu, Titus 454, 455
Sugár, András 456
Suzuki, Shiro 457
Süle, Andrea 233
Sütő, András 458
Sweney, John 459
Szabad, György 269
Szpiner, Francis 80
Ştefan, Marin 462
Ştefãnescu, Domniţa 463, 464
Ştefoi, Elena 397
Talbott, S. 46
Tarangul, Marin 465
Tatulici, Mihai 389
Tãnase, Stelian 466-468
Tecşa, Ioan 470
Tejchman, Miroslav 471
Teodorescu, Filip 474
Thom, Francoise 475
Tilly, Charles 476
Tinu, Radu 479
Tismãneanu, Vladimir 48, 290, 391,480, 481, 523
Toma, Nicolae 482
Totok, William 483
Verdery, Katherine 517
Verseck, Keno 518
Vieru, Sorin 519
Vighi, Daniel 520, 521
Vikovkal, Jiri P. 322
Vinogradov, V. 522
Vlad, Alexandru 526
Volten, Paul 500
Völkl, Ekkehard 529

Unghureanu, M. 503
Urdãreanu, Tiberiu 505
Ursu, Gheorghe Mihail 507
Uscãtescu, George 508, 509
Valentin, Jaroslav 322
Varlam, Ion 399
Vasile, Constantin 510
Vasile, Mihail Nicolae 511
Vasilescu, Stelian 512
Vasilievici, Roland 513
Vasiliu, Mircea 514
Vastag, Hans 515
Vãlenaş, Liviu 516
Wagner, Richard 452, 527
Weigel, Peter 525
Willis, Janet 324
Wusten van der, Herman 330
Wylie, Bob 197
Zamfir, Cãtãlin 532
Zamfir, Elena 532
Zamfirescu, Dan 533
Zamfirescu-Cianciulli, Flaminia 534
Ziman, Mihai 304, 305
Zubrowka, Katarzyska 256
Zărnescu, Constantin 535

Rezumat

Buletinul ştiinţific şi de informare îşi propune să valorifice fondurile arhivistice păstrate de instituţia Memorialul Revoluţiei de la Timişoara (documente, presă, filme, înregistrări audio – video, foto....)

Personalităţi de prestigiu ale Bisericii Ortodoxe Române, Ministerului Culturii, Consiliului Judeţean Timiş, Primăriei Timişoara, istorici, jurnalişti evaluează importanţa instituţiei Memorialului timişorean pentru spiritualitatea românească a timpului prezent; acest loc este un important reper al boemei scriitoriceşti timişorene de la începuturile veacului XX (Cafeneaua „Spieluhr"), dar şi un remarcabil monument de arhitectură al oraşului, cu începuturi în secolul al XVIII-lea; în aceeaşi măsură, el semnifică şi începutul noii Românii, eliberate de comunism şi deschise spre democraţia europeană.

Mărturiile documentelor evocă momente dramatice din viaţa oraşului Timişoara, în decembrie 1989: ordinele de represiune ale dictatorului Ceauşescu; secvenţe din masacrul ordonat în Calea Girocului, cu detalii cutremurătoare ale martirajului victimelor. În paralel, reiese aroganţa celui care a fost în centrul represiunii (maiorul Paul), cel care până şi astăzi pledează nevinovat; simptom caracteristic pentru o lume opacă, într-o lentoare de a se redefini şi detaşa de propriile păcate ale trecutului recent, precum e România de astăzi.

Un moment inedit – şi speranţă, pe viitor, de mai bine – este disponibilitatea unui fost oficial al securităţii de a discuta deschis despre evenimentele din revoluţie, sensibile şi de nepătruns încă pentru calea justiţiei.

Numărul de faţă oferă spaţiu unor opinii şi atitudini remarcabile, ieşite din convenţional, privind evaluarea

evenimentelor care au precedat revoluţia (represiunea pe graniţa de vest a României) sau dimpotrivă, gustul amar al speranţelor irosite de mai bine *pentru lumea românească de azi.*

Sunt prezente informaţii despre manifestările internaţionale realizate de Memorial în parteneriat; precum, şi o serie de opinii cu privire la cărţile ce tratează problemele dictaturii comuniste sau pe cele ale nevoii de schimbare din ziua de azi.

Semnalăm şi efortul remarcabil al istoricului clujan Stelian Mândruţ, care ne-a pus cu generozitate la dispoziţie o primă bibliografie a istoriografiei revoluţiei româneşti din decembrie 1989.

Summary

The aim of the scientific and information bulletin is to value the archives of the Memorialul Revoluţiei Timişoara institute (documents, press, films, documentaries, video-audio tapes, photos).

Many outstanding personalities of the Romanian Orthodox Church, the Ministry of Culture, the Council of the County Timiş, the Townhall Timişoara, historians and journalists appreciate the importance of the Memorial institute of Timişoara for nowadays Romanian spirituality, the building is an important mark of the Timişoara writers circle from the beginning of the Twentieth Century (The ancient "Spieluhr" Coffee House), but also a remarkable architectural monument of the city, with roots in the Eighteenth Century. Meanwhile, it means the beginning of new Romania, set free from communism and opened towards European democracy.

The documents' testimonies evoke some dramatic moments of the life of Timişoara, in December 1989; the repression commands of the dictator Ceauşescu, fragments of the massacre ordered in Calea Giroculuí, with shaking details about the victims' heroism. In parallels one can see the arrogance of the man who was in the center of the repression (major Paul), the one who pleads not guilty even today; a characteristic symptom for an opaque world, slowly trying to redefine itself and detach from its own recent past sins – as Romania is today.

A special moment giving hope for a better future is the availability of a former official of the Securitate to discuss openly the events of the Revolution, sensible and still unsighted yet by the law.

This edition offers space for some remarkable opinions and attitudes, really unconventional, as far as the evaluation of the events which proceded the Revolution is concerned (the repression at the western Romanian frontier) or, on the contrary, the bitter taste of wasted hopes in today's Romanian world.

One can find here information about international actions organized by the Memorial in partnership, as well as a series of opinions regarding the books dealing with the problems of communist dictatorship or those of the nowdays need for a change.

We point out the remarkable effort of Stelian Mândruţ, a historian from Cluj, who has generously offered us a first bibliography containing titles related to the history of the December 1989 Romanian Revolution.

Inhaltsangabe

Das wisenschaftliches Informierungsblatt beabsichtigt die Archivquellen (Dokumente, Presse, Filme, Video- und Audioaufnahmen, Fotos), die vom Memorial der Revolution von Temeswar bewahrt werden, zu verwerten.
Persönlichkeiten von hohem Rang der Orthodoxen Rumänischen Kirche, des Kulturministeriums, des Kreisrats Temesch, des Rathauses Temeswar, Geschichtler, Journalisten bewerten die Bedeutung des Temeswarer Memorials für die rumänische Geistlichkeit der Gegenwart; dieser Raum ist ein wichtiges reper der Temeswarer Boheme der Schriftsteller vom Beginn des 20. Jhd. (Café „Spieluhr"), aber auch ein bemerkenswertes architektonisches Denkmal der Stadt vom Beginn des 18. Jhd.; ebenso bedeutet es auch den Beginn des neuen Rumäniens, das vom Komunismus befreit wurde und zur europäischen Demokratie erklärt wird.

Die Beweise der Dokumenten wachrufen dramatische augenblicke vom Leben der Stadt Temeswar in dezember 1989 die Repressionsbefehle des Diktators Ceuasescu Sequenzen des in Girocului Weg befehlten Massakers mit erschrecklichen Details des Märtyriums der Opfer. Gleichzeitig ergibt sich die Überheblichkeit jenes, der im Zentrum der Repression war (Major Paul), der sich auch heute für unschuldig einsetzt, bezeichnendes Symptom für eine stumpfe Welt, in einer Langsamkeit der Wiederbildung und detasare von den eigenen Schulden der jüngsten Vergangenheit, wie das heutige Rumänien ist.

Ein erstmaliger Augenblick und auch eine Hoffnung künftig für etwas Besseres ist die Verfügbarkeit eines ehemaligen Vertreter der Securitate, offen über die Ereignisse von der Revolution, die heikel und noch unzugänglich für den Weg der justiz sind, zu sprechen.

Die vorliegende Nummer bietet Raum einiger bemerkenswertenden, merkwürdigen Meinungen und Haltungen betreffs die Bewertung der ereignisse, die der Revolution vorhergegangen sind (die Repression an der Westgrenze rumäniens) oder im Gegenteil betreffs eines bitteres Geschmack der vergeudenen Hoffnungen in etwas Besseres für die heutige rumänische Welt.

Es liegen Informationen über die internationalen Ereignisse des Memorials in Partnerschaft und acuh eine Reihe Meinungen betreffs der Bücher, die die Probleme der komunistischen Diktatur oder diejenige der heutigen Notwendigkeit von Veränderung behandeln, vor.

Wir semnalam auch die beachtenswertene Anstrengung des Klausenburger Geschichtlers Stelian Mandrut, der uns mit Grossmut eine erste bibliographie der rumänischen Historiographie der rumänischen Revolution von Dezember 1989 zur Verfügung gestellt hat.

COLABORATORI:

- **Ioan Bânciu,** vicepreşedinte al Memorialului Revoluţiei din Timişoara
- Iosif Costinas **,** scriitor şi jurnalist al Revoluţiei, decedat
- **Ioan Haţegan,** cercetător principal, dr., Institutul de Studii Socio-Umane „Titu Maiorescu" din Timişoara al Academiei Române
- **Adrian Iorgulescu,** ministrul Culturii şi Cultelor
- **Stelian Mândruţ,** cercetător principal dr., Institutul de Istorie „George Bariţ" din Cluj Napoca, al Academiei Române
- Florin Medelet **,** istoric
- **Academician Camil Mureşanu,** director al Institutului de Istorie „George Bariţ" din Cluj Napoca, preşedintele filialei Transilvania a Academiei Române
- **Traian Orban,** dr., preşedintele Memorialului Revoluţiei din Timişoara
- **Daniel Vighi,** scriitor, conferenţiar universitar dr., Universitatea de Vest din Timişoara